

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการ
ของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

AN ANALYSIS AND SYNTHESIS OF PHILOSOPHIES, CONCEPTS,
AND PRINCIPLES OF LIFELONG EDUCATION
FOR BECOMING A LEARNING COMMUNITY

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล

สนับสนุนโดย

เงินทุนเพื่อการวิจัย กองทุนคณะครุศาสตร์

ปีงบประมาณ 2557

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2558

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ ต้องขอขอบคุณเงินทุนเพื่อการวิจัย กองทุนคณะครุศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557 ที่สนับสนุนทุนเพื่อการทำงานวิจัยที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมไทย ขอขอบคุณคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์องค์ความรู้ที่มีประโยชน์ในศาสตร์ทางการศึกษาตลอดชีวิต และขอขอบคุณผู้มีส่วนที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จลุล่วง ทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศ ผู้ทรงคุณวุฒิต่างประเทศ รวมถึงผู้นำชุมชนในพื้นที่ตัวอย่างที่สละเวลาในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อร่วมกันสร้างผลงานฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ทำให้สังคมไทยโดยเฉพาะคนไทยต้องมีศักยภาพในระดับสากล คือต้องเก่ง ดี และมีทุนทางสังคมเพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า ทั้งนี้ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาคน คือ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนไทย ซึ่งชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ ดังนั้นจุดประสงค์ของการทำวิจัยฉบับนี้ก็คือ (1) วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (2) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวิจัยในครั้งนี้ใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยศึกษาจากเอกสาร การศึกษาจากพื้นที่ต้นแบบ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ระยะที่ 2 การนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงข้อมูลให้มีคุณภาพต่อไป

ผลการวิจัย พบว่า

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มี 4 ข้อ ประกอบด้วย 1. ความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน 2. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน 3. บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเห็นคุณค่าและได้รับประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง 4. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและเพื่อพัฒนาชุมชน

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มี 4 แนวคิด ประกอบด้วย 1. บุคคลและชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกคน ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง 2. บุคคลจะสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยใช้วิธีและรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงใช้เวลาในการเรียนรู้ตามความเหมาะสมกับความสามารถของตนเอง 3. การเรียนรู้อยู่ได้ในทุกหนทุกแห่งทุกเวลาทุกสถานที่ไม่จำกัดขอบเขตและพรมแดน 4. การเรียนรู้ควรต้องตอบสนองความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลหากไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มี 12 หลักการ ประกอบด้วย 1. หลักการเรียนรู้ที่มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2. หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม 3. หลักการเรียนรู้ที่เรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติในชุมชน 4. หลักการต้องได้ประโยชน์ตอบแทน 5. หลักการเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ 6. หลักการมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอ 7. หลักการของการคิดอย่างองค์รวม 8. หลักการลงมือปฏิบัติจริง 9. หลักการทำตามลำดับขั้น 10. หลักการของการมีผู้นำ 11. หลักการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน 12. หลักการระเบิดจากข้างในของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

Abstract

The global changes in the 21st century affect Thailand's society, especially Thai people. Therefore, Thai people have to enhance themselves in the aspect of intellectual and integrity in order to be social capital for the development of Thailand. In this regard, the important strategy to develop human-beings is to build the learning community which suits to Thai people's learning style. Furthermore, the effective learning community has to go with the highly qualified lifelong education management. The objectives of this research are to analyze and synthesize the philosophy, the concept, and the principle of lifelong education for learning community and also to present the knowledge of the philosophy, the concept, and the principle of lifelong education for learning community.

This study is qualitative research which is divided into two phases of study. The first one is the analysis and the synthesis of the philosophy, the concept, and the principle of lifelong education for learning community by reviewing the literature, studying the community model, and interviewing the experts. Document analysis, observation form, and structured interview were employed as research tools in this phase. The other one is the presentation of the knowledge of the philosophy, the concept, and the principle of lifelong education for learning community. The researchers organized the expert group meeting in order to get useful feedback to improve the knowledge of the philosophy, the concept, and the principle of lifelong education for learning community.

The findings are

The philosophy of lifelong education for learning community consists of four aspects:

1. The belief in potential of people and community
2. Learning is the change of the better people and community.
3. People and community can learn well when they get what they need.
4. Learning community can solve the difficulties which occur in the community.

The concept of lifelong education for learning community consists of four ideas:

1. People and community are able to learn based on their need and interest.
2. People can learn by themselves by using their own means and style including spending learning time based on each person's capability.
3. Learning can happen in anywhere and anytime and there are no boundaries of learning.

4. Learning should respond to people's need and interest and it should not be against the culture of community and society.

The principle of lifelong education for learning community is composed of twelve principles:

1. Systematic information study for learning
2. Collaborative learning
3. Simple learning according to the nature of the community
4. Benefit-based
5. Community benefit-based
6. Holistic problem-based view
7. Holistic thinking
8. Taking action
9. Step-by-step action
10. Leadership
11. Communication for understanding
12. Inside community strength by King Bhumibol Adulyadej

สารบัญ

บทคัดย่อ (ภาษาไทย).....	ก
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ).....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์.....	4
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
ตอนที่ 1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต.....	6
ตอนที่ 2 ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต.....	13
แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism).....	18
แนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism)	20
แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic)	22
แนวคิดทางพิพัฒนาการนิยม (Progressivism)	25
แนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism)	27
บทสรุป	30
ตอนที่ 3 แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต	34
ความเป็นมาของแนวคิด	34

ลักษณะของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต	37
หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต	40
ตอนที่ 4 การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้.....	45
บทนำ	45
ความสำคัญ.....	47
ความหมาย.....	49
ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้	51
ตัวอย่างชุมชนแห่งการเรียนรู้.....	58
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	62
งานวิจัยในประเทศ	62
งานวิจัยต่างประเทศ	64
บทสรุป	66
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	70
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้.....	70
ระยะที่ 2 การนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้.....	74
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	76
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	104
สรุปผลการวิจัย.....	104
อภิปรายผล	109
ข้อเสนอแนะ	117
รายการอ้างอิง	119
ภาคผนวก	136

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย

ในศตวรรษที่ 21 นี้ สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านตามบริบทของโลก เช่น การรวมกลุ่มกันของประเทศในเขตภูมิภาคเดียวกัน การขยายตัวทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม การเพิ่มขีดความสามารถของแรงงานและบริการ เป็นต้น คนถือว่าเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในโลกสมัยใหม่นี้ ดังนั้นสิ่งแรกที่ต้องรีบเร่งให้เกิดขึ้นในประเทศไทยคือ การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในระดับสากล โดยต้องเป็นคนดี เป็นคนเก่งและมีฐานะเป็นทุนทางสังคมเพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าและเทียบเท่าอารยประเทศได้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2555) เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการวางแผนเพื่อพัฒนาประเทศ จึงได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนาประเทศไทย ตามทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559 แนวทางหนึ่งที่สำคัญของยุทธศาสตร์ดังกล่าวคือ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งในการสร้างชุมชนทั่วไปให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องให้การเรียนรู้เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชนและต้องสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนด้วย (เกษม วัฒนชัย, 2549)

นักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ใช้คำอธิบายชุมชนแห่งการเรียนรู้แตกต่างกันไป ได้แก่ สังคมแห่งการเรียนรู้ เมืองแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้และนครแห่งการเรียนรู้ แม้มีการใช้คำที่หลากหลายแต่แนวคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้มีความสอดคล้องกันกล่าวคือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาชุมชนโดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อเริ่มต้นศึกษาสิ่งใหม่ๆ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยนำความก้าวหน้าทางด้านข้อมูลสารสนเทศมาใช้เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคล สังคมและภูมิภาคอย่างไร้พรมแดน เพื่อให้คนในสังคมมีนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสามารถใช้ความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้ (Jarvis, 2007) ดังนั้นในชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนได้

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อชีวิตเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิต ตั้งแต่การศึกษาในวัยเด็กไปจนถึงการศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เมื่อจบจากโรงเรียน ไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องมีการศึกษาต่อไปอีกแต่อาจอยู่ในรูปของการศึกษาตามอัธยาศัย หรือ การศึกษานอกระบบ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม และมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะเผชิญกับชีวิตและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) เห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับ ชีวิตมนุษย์ทุกคน ดังนั้นในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีอย่างยิ่งที่ ต้องมีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพด้วย

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการนำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมาใช้ปฏิบัติได้จริง ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงาน องค์กรและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องรู้และทำความเข้าใจในปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อนำมากำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ทำให้ การศึกษาตลอดชีวิตมีความเป็นไปได้จริงและสามารถขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นจริง และดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมไทย ทั้งนี้ได้ปรากฏมีหน่วยงานที่นำเสนอหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้แล้ว เช่น สำนักบริหารการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกล่าวถึงหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตต้องยึดหลักการบูรณาการและความเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องของ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมให้ ประชาชนสามารถศึกษา หาความรู้ได้ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย และต้องยึดหลักความเสมอภาค ของโอกาสทางการศึกษา ใช้การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการศึกษาที่บูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้เรียนและสภาพชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของตน ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการคิดเป็นและแก้ปัญหาเป็น โดยการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและ แก้ปัญหาบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล นอกจากนี้ต้องยึดหลักการกระจายอำนาจ โดยให้ผู้เรียน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วม เน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น และสุดท้ายคือต้องยึดหลักการความยืดหยุ่นและความหลากหลาย เพื่อมุ่งให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการด้านการเรียนรู้ของประชาชนอย่างกว้างขวาง (ประไพ ศิวะลีวาวีลาศ, 2549)

เห็นได้ว่า แม้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีการกล่าวถึงหลักการศึกษาดลอดชีวิตไว้แล้ว แต่การนำเสนอดังกล่าวยังกระจัดกระจาย ขาดการบูรณาการปรัชญาและแนวคิดการศึกษาดลอดชีวิตร่วมด้วย นอกจากนี้ยังขาดความชัดเจน เป็นการนำเสนอแบบภาพกว้างและไม่ได้ระบุลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของทางสังคมและวัฒนธรรมไทย จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตมีความชัดเจน ลุ่มลึกยิ่งขึ้นและสามารถนำมาใช้เพื่อการขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้จริงบนพื้นฐานของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย จึงมีความจำเป็นในการสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยเพื่อนำมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะทำได้คนในประเทศเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดี คนเก่งและมีคุณภาพสามารถเป็นทุนทางสังคมเพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
- 2) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาดลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลโดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. เนื้อหาที่ต้องการสังเคราะห์จากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่
 - 2.1 ประโยชน์ของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
 - 2.2 แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
 - 2.3 หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
3. บริบทของการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย

นิยามศัพท์

การสังเคราะห์ หมายถึง การรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตและนำมาวิเคราะห์แยกตามประเด็นปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต และจึงนำความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ใช้ในการจัดกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กรอบคิดหรือหลักปฏิบัติของบุคคลและชุมชนเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ชุมชนการเรียนรู้ หมายถึง การรวมกลุ่มของคณะบุคคลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชนและภาคีเครือข่ายเรียนรู้ให้เกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้ ทักษะใช้ความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และจริยธรรมเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งหน่วยงาน องค์กร สถานศึกษา ตลอดจนผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับวิชาการด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนนโยบายและกิจกรรมการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศได้

2. ประโยชน์ในเชิงการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา/พัฒนาการจัดการเรียนการสอน

การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งหน่วยงาน องค์กร สถานศึกษา ตลอดจนผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนทุกกลุ่ม ทุกวัย สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการเรียนการสอน กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้

3. ประโยชน์ต่อครู อาจารย์ นิสิตนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษาในการวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ ได้เรียนรู้แนวทางการดำเนินการวิจัยเป็นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปรัชญาปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้างต้น ประกอบไปด้วยรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้ ตอนที่ 1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต ตอนที่ 2 ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต ตอนที่ 3 แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ตอนที่ 4 การ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

นักการศึกษาในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ การเรียนรู้ต่อเนื่อง การศึกษาตลอดชีวิต ได้นำเสนอความหมายของคำว่าการศึกษาตลอดชีวิตในหลายวาระด้วยกัน ทั้งนี้ผู้เขียนขอนำเสนอ ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

Dave and Cropley (1976) ให้ความหมายไว้ว่า กระบวนการของความสำเร็จของบุคคล ทั้งในส่วนของการทางสังคม กระบวนการการพัฒนาตนเอง ผ่านช่วงชีวิตของบุคคลที่มีความ มุ่งหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและของบุคคลอื่นด้วย การศึกษาดังกล่าวนั้นประกอบ ไปด้วการศึกษที่เป็นทางการ (ในระบบโรงเรียน) การศึกษาไม่เป็นทางการ (นอกระบบโรงเรียน) และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งทั้งสามส่วนของประเภทการศึกษาข้างต้นนั้นมีเป้าประสงค์ในการเติม เต็มต่อการพัฒนาตนเองในแต่ละขั้นของชีวิตบุคคล

Broadbent (1983) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการช่วยในการเติมเต็มมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่ง การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการทางสังคม (Socialization) ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลไม่สามารถอยู่ได้ อย่างโดดเดี่ยวในสังคมได้ การเรียนรู้ที่จะอยู่ในสังคมจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้ง ประสบการณ์และการเรียนรู้จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีอิสรเสรีภาพของสังคมที่เสมอภาค หรือสังคมประชาธิปไตย

Bagnall (1990) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ตลอด ช่วงชีวิตของบุคคล ได้แก่ 1) เป็นการเตรียมตัวของบุคคลสำหรับการจัดการชีวิตของตนเองในวัยที่เป็น

ผู้ใหญ่แล้ว 2) เป็นการกระจายหรือนำการศึกษาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมมาผ่านช่วงวัย ช่วงชีวิตของบุคคล 3) เป็นหน้าที่ทางการศึกษาหรือเป็นทางเลือกหนึ่งของประสบการณ์ชีวิตของบุคคล และ 4) เป็นการระบุให้เห็นถึงการศึกษามีต่อทั้งหมดของชีวิต

Karalis and Vergidis (2004) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นโปรแกรมการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่ม ในส่วนการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้น ๆ จะเห็นผลเป็นอย่างมากกับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 25 ปี เป็นต้นไป หรือการศึกษาดูมศึกษา รวมถึงการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาด้วย ทั้งนี้การศึกษาดูมชีวิตนั้นยังเป็นเสมือนทางเลือกหนึ่งในการจัดให้มีหรือจัดการฝึกอบรม เพื่อเติมเต็ม ทำให้เกิดความรู้ที่ได้รับมีความทันสมัยทั้งในส่วนของความรู้และทักษะด้วย จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาดูมชีวิตนั้นเป็นส่วนเติมเต็มการศึกษาอย่างแท้จริง

Peter Jarvis and Wilson (2005) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นแนวคิดของการศึกษาที่ใช้กระบวนการตลอดชีวิต โดยกระบวนการข้างต้นนั้นเกิดขึ้นจาก 2 ส่วน คือ 1) เกิดขึ้นจากกระบวนการการศึกษาเริ่มต้น (initial education) ซึ่งเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการในช่วงแรกและมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต และ 2) เริ่มต้นจากมุมมองของการศึกษาผู้ใหญ่ที่จะช่วยให้เข้าถึงการศึกษาให้มากขึ้น อย่างไรก็ตามนอกจาก 2 ส่วนข้างต้นแล้วยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นผ่านช่วงชีวิตต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งการเกิดขึ้นจะเกิดขึ้นได้ในทุกรูปแบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน การศึกษา การฝึกอบรม ตามอสังคัย ที่บ้าน ที่ทำงาน รวมถึงในชุมชนด้วย

Hinchliffe (2006) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาดูมชีวิตจะสามารถดำเนินต่อไปได้ หรือสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้นั้นสิ่งสำคัญนั้นคือ เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Economy) ในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ การที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ได้นั้นจะต้องมีความรู้และทักษะเป็นพื้นฐาน โดยที่มามีความรู้เป็นพื้นฐานและมีทักษะต่าง ๆ ที่จะนำมาต่อยอดความรู้เดิมที่มี ซึ่งสิ่งสำคัญคือความเป็นตัวตน (Self) ที่จะปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ที่จะนำเอาทักษะ ความรู้ มาใช้ให้เกิดขึ้นได้จริง โดยจะต้องตระหนักและเข้าใจถึงสถานการณ์ความเป็นไปอย่างรอบด้าน ทั้งนี้จะต้องให้ความสำคัญกับสังคมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปพร้อมกับปัจจัยข้างต้นและการที่จะเรียนรู้ไปกับการศึกษาดูมชีวิตได้นั้นจะต้องเป็นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ด้วย

Barr and Griffiths (2007) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาดูมชีวิตนอกจากจะเน้นเรื่องความเป็นประชาธิปไตยแล้วยังต้องให้ความสำคัญเรื่องจริยธรรม การเมือง และประสบการณ์ ซึ่งทำให้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเรียนรู้เชิงสังคมไปได้ ดังนั้นการศึกษาดูมชีวิตจึงเน้นบุคคลผู้ที่

นำไปใช้นั้นนอกจากนำความรู้ ทฤษฎี และการปฏิบัติไปใช้จะต้องนำเอาการศึกษาเชิงวิพากษ์วิธีไปใช้ด้วย ซึ่งเป็นการเน้นไปที่ความรู้และปัญญา (Wisdom) ของบุคคลที่เรียนรู้ผ่านสังคม การเมืองผ่านสภาพความเป็นจริง อย่างไรก็ตามในโลกและสังคมที่จะเกิดขึ้นความรู้จะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะไม่มีทางเลือกมากนักแต่ก็จะเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันให้ได้ การศึกษาตลอดชีวิตนั้นถูกพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดนอกเหนือไปจากการศึกษาอย่างเป็นทางการ (การศึกษานอกระบบ) แล้ววงนอกที่ถุดออกไปก็คือ การศึกษาตลอดชีวิต

Lee (2007) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการศึกษที่เน้นให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลที่ต้องการจะเรียนรู้ ที่มีความรับผิดชอบมากเพียงพอที่จะดูแลการเรียนรู้ของตนเองให้ตรงกับความต้องการที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนหรือองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำให้การศึกษาตลอดชีวิตเกิดขึ้นได้จริง เมื่อพิจารณาในระดับปรัชญาแล้วแนวคิดข้างต้นเป็นคุณค่าของปรัชญา neo-liberalism และหรือ neo-progressivism ที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีอิสระเสรีภาพในการทำให้ตนเองได้เข้าสู่การเรียนรู้

Badescu (2012) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเรียนรู้ผ่านชีวิตของบุคคลนั้น ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป้าประสงค์นั้นเป็นกระบวนการเฉพาะบุคคล อีกทั้งการพัฒนาสังคมของบุคคลที่เรียนรู้นั้นขึ้นอยู่กับสภาพบริบทในการพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้ในการพัฒนาในประเด็นที่หลากหลายนั้นเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และสมรรถนะของตนเองให้เต็มตามศักยภาพ

Hager (2012) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นแนวคิดที่บุคคลต้องการที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่มีความสำคัญกับตนเองในตลอดช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้ใหญ่รวมไปถึงตลอดชีวิตของบุคคล หากกล่าวอีกนัยหนึ่งก็เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดความเท่าเทียมกับการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งในศตวรรษที่ 20 นั้น การศึกษาอย่างเป็นทางการหรือที่เรียกว่าการศึกษาในระบบนั้นเป็นรูปแบบการศึกษาที่เป็นหลัก ดังนั้นการนำการเรียนรู้มาสร้างความเท่าเทียมให้เกิดความสมดุลและเพื่อไม่ให้เน้นหนักกับการศึกษาในระบบมากนัก

Johnson (2012) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาเป็นเกณฑ์ที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาดังกล่าวนั้นไม่ได้เริ่มต้นขึ้นที่ในโรงเรียนและไม่ได้สิ้นสุดที่โรงเรียนเช่นเดียวกัน บทเรียนสำคัญ ๆ ในชีวิตส่วนมากเกิดขึ้นที่บ้าน บางครั้งอาจเกิดขึ้นตั้งแต่ในครรภ์มารดา ซึ่งการสื่อสาร ความรัก และการส่งผ่านไปยังในครรภ์ก็ถือเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง จากนั้นเมื่อเข้า

เรียนในโรงเรียนที่เรียกว่าการศึกษาอย่างเป็นทางการจึงเป็นการรับไม่ต่อจากการเรียนรู้จากที่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาอย่างเป็นทางการข้างต้นก็ไม่เพียงพอที่จะทำไปใช้ในชีวิตจริง ทั้งนี้เนื่องจากในสังคมโลกาภิวัตน์ทักษะการเอาตัวรอดมีความจำเป็นมาก แต่อย่างไรก็ตามทักษะทางสังคม จริยธรรม และสมรรถนะทางสังคมก็มีความจำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังนั้นเหตุผลเชิงวิพากษ์และการคิดวิเคราะห์ ซึ่งความรู้ ทักษะ ต่าง ๆ ข้างต้นจึงมีความสำคัญในการอยู่รอดนอกเหนือไปจากความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียน

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปแยกตามประเด็นต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เมื่อเมื่อพิจารณาความหมายของนักวิชาการที่น่าเสนอตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1976 - 2012 นั้นสามารถจำแนกประเด็นความหมายได้ใน 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ปี ค.ศ. 1976 - 2005 ในช่วงดังกล่าว นักวิชาการได้ให้ความหมาย โดยประกอบไปด้วย 13 ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย 1) การเติมเต็ม 2) ตอบสนองต่อความต้องการ/มีความสำคัญกับตนเอง 3) สังคมโลกาภิวัตน์/สถานการณ์ความเป็นไป 4) การเรียนรู้/การเข้าสู่การเรียนรู้ 5) ประสบการณ์ 6) ความรู้/ทฤษฎี 7) ทักษะ/การปฏิบัติ/สมรรถนะของตนเอง 8) แต่ละชั้นของชีวิตบุคคล/ช่วงชีวิต/ทั้งหมดของชีวิต/ต่อเนื่องตลอดชีวิต 9) การจัดการชีวิตของตนเอง 10) การศึกษา 3 รูปแบบ/เกิดขึ้นได้ในทุกรูปแบบการศึกษา 11) กระบวนการทางสังคม/สังคมและจริยธรรม 12) ประชาธิปไตย/ความเท่าเทียม/อิสระเสรีภาพ และ 13) การเรียนรู้เชิงวิพากษ์/การคิดวิเคราะห์

ดังนั้นในระยะ ที่ 1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตจึงสามารถสรุปได้ว่า เป็นการศึกษาเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ให้ชีวิต และเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล เนื่องจากสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหรือที่เรียกว่ายุคโลกาภิวัตน์ สิ่งสำคัญของบุคคลที่จะอยู่ในสังคมได้จะต้องประกอบไปด้วย ความรู้ ทักษะ ทักษะ และการเรียนรู้ ซึ่งทุกส่วนจะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นบุคคลจะต้องรับผิดชอบหรือบริหารจัดการด้วยตนเอง อีกทั้งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ใน 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นจะต้องควบคู่ไปกับกระบวนการทางสังคมที่บุคคลจะต้องมีจริยธรรม รวมทั้งการมีอิสระเสรีภาพในการเรียนรู้ และสิ่งสำคัญประการสุดท้ายคือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะต้องมีการคิดวิเคราะห์และเป็นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

ระยะที่ 2 ปี ค.ศ. 2006 - 2012 ในช่วงดังกล่าว นักวิชาการได้ให้ความหมาย โดยประกอบไปด้วย 9 ประเด็นต่าง ประกอบด้วย 1) การศึกษา 3 รูปแบบ/เกิดขึ้นได้ในทุกรูปแบบ

การศึกษา 2) เป็นการศึกษาเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปแต่ละชั้นของชีวิตบุคคล/ช่วงชีวิต/ทั้งหมดของชีวิต/ต่อเนื่องตลอดชีวิต 3) สังคมโลกาภิวัตน์/สถานการณ์ความเป็นไป 4) ความรู้/ทฤษฎี 5) ได้โอกาสศึกษาเต็มตามศักยภาพของตนเอง 6) การเรียนรู้/การเข้าสู่การเรียนรู้ 7) กระบวนการทางสังคม/สังคมและจริยธรรม 8) ประชาธิปไตย/ความเท่าเทียม/อิสระเสรีภาพ 9) การเรียนรู้เชิงวิพากษ์/การคิดวิเคราะห์ (10) สมดุลในการจัดการศึกษา 3 รูปแบบ แต่อย่างไรก็ตามจากการสรุป พบว่า มี 4 ประเด็นที่ไม่ได้กล่าวถึงในระบุดังกล่าว คือ 1) การเติมเต็ม 2) ตอบสนองต่อความต้องการ/มีความสำคัญกับตนเอง 3) ประสบการณ์ และ 4) การจัดการชีวิตของตนเอง

ดังนั้นจึงทำให้ความหมายในระบุดังกล่าว 2 สามารถสรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตนั้นเกิดขึ้นได้ในทุกรูปแบบการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยการเรียนรู้นั้นจะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสอดคล้องกับชีวิตของบุคคล อย่างไรก็ตามในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นั้น บุคคลจะต้องมี ความรู้ ทักษะ และการสามารถนำตนเองไปสู่การเรียนรู้ที่ต่าง ๆ อย่างมีอิสระเสรีภาพ ซึ่งความรู้ที่ได้และจะนำไปใช้นั้นเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลจะต้องมีจริยธรรมทั้งต่อตนเองและสังคมด้วย นอกจากนั้นแล้วสิ่งสำคัญประการสุดท้ายคือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะต้องมีการคิดวิเคราะห์และเป็นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ และที่สำคัญก่อนให้เกิดความเท่าเทียม / ความเสมอภาคในสังคม ทั้งนี้ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาต้องจัดการศึกษาให้ทุกคนเข้าถึงได้และมีสมดุลในการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ

อย่างไรก็ตามผลของการสรุปและจำแนกเรียงลำดับตามปีที่ผู้นำเสนอได้เสนอความหมายมานั้น สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 สรุปประเด็นความหมาย จำแนกตามผู้นำเสนอ

ประเด็น	ผู้นำเสนอความหมาย	Dave and Cropley (1976)	Brodbelt (1983)	Bagnall (1990)	Karalis and Vergidis (2004)	Jarvis and Wilson (2005)	Hinchliffe (2006)	Barr and Griffiths (2007)	Lee (2007)	Badescu (2012)	Hager (2012a)	Johnson (2012)	รวมทุกปี	รวม (เฉพาะ 10 ปี ย้อนหลัง)
เป็นการศึกษาเรียนรู้ในแต่ละชั้นของชีวิตบุคคล/ช่วงชีวิต/ทั้งหมดของชีวิต/ต่อเนื่องตลอดชีวิต		1		1		1				1	1	1	6	4
การเพิ่มพูนความรู้/ทฤษฎี					1		1	1		1		1	5	4
การพัฒนาทักษะ/การปฏิบัติ/สมรรถนะของตนเอง					1		1	1		1		1	5	4
การพัฒนาตนเองให้ทันกับสังคมโลกาภิวัตน์/สถานการณ์ความเป็นไป							1	1		1		1	4	4
กระบวนการทางสังคม/สังคมและจริยธรรม		1	1				1	1				1	5	3
การศึกษา 3 รูปแบบ/เกิดขึ้นได้ในทุกรูปแบบการศึกษา		1				1		1				1	4	3
การมีโอกาสเรียนรู้ตามหลักประชาธิปไตย/ความเท่าเทียม/อิสระเสรีภาพ			1					1	1		1		4	3
มีโอกาสในการเรียนรู้/การเข้าสู่การเรียนรู้			1						1	1	1		4	3
เป็นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์/การคิดวิเคราะห์							1	1				1	3	3

ประเด็น / ผู้นำเสนอความหมาย	Dave and Cropley (1976)	Brodbelt (1983)	Bagnall (1990)	Karalis and Vergidis (2004)	Jarvis and Wilson (2005)	Hincliffe (2006)	Barr and Griffiths (2007)	Lee (2007)	Badescu (2012)	Hager (2012a)	Johnson (2012)	รวมทุกปี	รวม (เฉพาะ 10 ปี ย้อนหลัง)
การจัดการชีวิตของตนเอง			1					1	1			3	2
ตอบสนองต่อความต้องการ/มีความสำคัญกับตนเอง				1				1		1		3	2
ประสบการณ์		1	1				1					3	1
พัฒนาคุณภาพชีวิต/พัฒนาสังคม	1								1			2	1
ไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว		1					1					2	1
ช่วยให้เข้าถึงการศึกษาให้มากขึ้น					1							1	1
ความเป็นตัวตน						1						1	1
เข้ามามีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ								1				1	1
การเติมเต็ม	1	1		1								3	0
กระบวนการการพัฒนาตนเอง	1		1									2	0
การแก้ไขปัญหา				1								1	0
ความสมดุลในการจัดการศึกษา 3 รูปแบบ										1	1	2	2

ตอนที่ 2 ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต

เมื่อกล่าวถึงคำว่า "ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต" ประการแรกจะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานของคำดังกล่าวซึ่งเกิดจากคำว่า "ปรัชญา" (Philosophy) และคำว่า "การศึกษาตลอดชีวิต" (Lifelong Education) เมื่อเข้าใจพื้นฐานและบริบทของคำดังกล่าวแล้วก็จะเข้าใจคำว่า "ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต" ทั้งนี้รายละเอียดในแต่ละส่วนจะได้นำเสนอต่อไปนี้

คำว่า "ปรัชญา" (Philosophy) คำดังกล่าวหากค้นคว้าในตำราต่าง ๆ จะพบความหมายในสองลักษณะ คือ ความหมายเชิงภาษาสันสกฤตซึ่งหมายความว่า ความรู้อันประเสริฐ ประการต่อมาหากเป็นความหมายในภาษาบาลีจะมีความหมายว่า ปัญญา นอกเหนือจากนั้นแล้วหากแปลความหมายที่แหวกแนวออกไป ก็จะได้ความหมายว่า ความรักในความรู้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วคำว่าปรัชญาโดยเนื้อแท้แล้ว คำว่าปรัชญาหมายถึงลักษณะประการหนึ่งที่บุคคลยึดถือไว้เป็นแนวทางในการดำเนินการสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น หากถามว่าบุคคล ๆ หนึ่งมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างไร คำตอบที่ได้อาจเป็นคติในการดำเนินชีวิต เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีเปรียบเทียบกับการศึกษาแล้ว ปรัชญาดังกล่าวครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงกระบวนการสุดท้าย อาทิ แนวคิดของการจัดการศึกษา การตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา กระบวนการจัดการเรียนรู้ เทคนิคในการส่งเสริมการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล เป็นต้น ซึ่งประเด็นสำคัญของคำว่าปรัชญาได้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับวิถีคิด (concept of mind) หรือ เป้าหมายหลัก (concept of purpose) เป็นสำคัญ ซึ่งส่วนสำคัญข้างต้นจะส่งผลถึงรูปแบบ วิธีการ ที่จะนำมาสู่การจัดการศึกษา (Moore, 2011)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปรัชญาที่กล่าวมานั้นจะมีความหมายทั้งทางตรงและเชิงลึก กล่าวคือในทางตรงหมายถึงการนำปรัชญามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยที่ยังไม่ต้องคำนึงถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังมากนัก แต่ในเชิงลึกหมายถึงการที่นำปรัชญามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะต้องคำนึงถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังด้วย ซึ่งในแต่ละแนวคิดเบื้องหลังของแต่ละปรัชญาจะนำเสนอในวาระต่อไป ดังนั้นแล้วจะเห็นได้ว่าปรัชญามีความค่อนข้างกว้างและครอบคลุมในแต่ละมิติทั้งในมิติผู้สอนที่จะต้องดำเนินการสอน การจัดการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับปรัชญานั้น ๆ ในส่วนของมิติผู้เรียนก็ต้องเรียนรู้ให้เป็นไปตามปรัชญานั้น ๆ โดยมีมิติการประเมินผลที่ยึดโยงมาจากปรัชญาของการศึกษานั้น ๆ ช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ตามแนวทาง ผู้สอนก็จะสอดแทรกการประเมินผลให้เป็นไปตามแนวคิดของปรัชญานั้น ๆ

นอกจากนั้นแล้วเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของคำว่า การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) และ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) คำดังกล่าวมีความหมายที่ค่อนข้างคล้ายกันมาก และมีคำอื่นที่ความหมายไปในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ การศึกษาแบบถาวร (Education permanente) สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) การศึกษาเพื่อความเป็นปัจจุบัน (Recurrent education) ซึ่งคำศัพท์ต่าง ๆ ข้างต้นมีความหมายถึงการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทในแต่ละประเทศ โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) และ สภาแห่งยุโรป (Council of Europe) ได้ใช้คำว่าการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) เป็นหลัก ต่อมารายงานของยูเนสโก โดย Edgar Faure ในขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกิจการของรัฐ (Minister of State) และรัฐมนตรีว่าการกิจการสังคม (Minister of Social Affairs) ได้ออกหนังสือที่ชื่อว่า Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow ในปี ค.ศ. 1972 ได้นำเสนอถึงการนำการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นแนวคิดหลัก (Master concept) ที่มีจุดเด่นคือการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตที่จะมีความจำเป็นอย่างยิ่งของพลเมืองในอนาคตข้างหน้า ซึ่งในปี 1960-1970 คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตยังคงแพร่หลายในยุคนี้ค่อนข้างมาก อาจกล่าวได้ว่ายุคแรก (First wave) เป็นยุคของคำว่า "การศึกษาตลอดชีวิต" ในยุคต่อมาหลังจากนั้นได้มีการใช้คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) โดย Bagnall อย่างไรก็ตามถึงแม้จะเปลี่ยนเข้าสู่ยุคที่สองแต่ความหมายยังคงไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก (Hager, 2011, 2012) ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วคำว่าการศึกษา (Education) จะมีความหนักและโน้มเอียงไปยังหลักสูตร เนื้อหาสาระ ที่เป็นทางการมากกว่าคำว่า การเรียนรู้ (Learning) (Aspin & Chapman, 2012) อีกทั้งเมื่อกล่าวถึงคำว่าการศึกษา ก็จะนึกถึงโรงเรียน การศึกษา คุณวุฒิ รวมถึงระหว่างการศึกษา หากกล่าวถึงคำว่าเรียนรู้ ผู้คนส่วนมากจะนึกถึงการค้นพบ ความสนุกสนาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกับผู้อื่น และกระบวนการเติบโตของบุคคล สามารถสรุปคำว่าการศึกษาและการเรียนรู้ออกมาได้ดังนี้ (Tight, 2002)

รูป 1 ความสัมพันธ์ของการศึกษาและการเรียนรู้ (Tight, 2002)

จากรูปข้างต้นจะทำให้เห็นว่าการศึกษาเป็นการแสดงให้เห็นถึงการถ่ายโอนไปมาระหว่างกันของบุคคลที่มีพันธะผูกพันกันอยู่ อีกทั้งการศึกษาจะเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจ และการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีกฎระเบียบ ผู้เรียนไม่ค่อยมีความเป็นอิสระเท่าใดนัก รวมถึงเป็นการเน้นความเป็นองค์กร มีระบบ ระเบียบต่าง ๆ และในส่วนของ การเรียนรู้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยเป็นผลมาจากประสบการณ์ นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นผลมาจากการลงมือทำ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างการถ่ายโอนประสบการณ์ ไปสู่ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ รวมถึงข้อมูลที่เกิดจากการจำด้วย อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ข้างต้นนั้นจะต้องเป็นการลดข้อผูกมัดต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้มีอิสระที่จะเรียนรู้ (Tight, 2002)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาและการเรียนรู้เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะมีความแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตยังมีความหมายและแนวคิดหลักที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่กระบวนการนำไปใช้จะแตกต่างกัน กล่าวคือ การศึกษาตลอดชีวิตจะเน้นที่การศึกษาที่ค่อนข้างมีระบบและมีกฎเกณฑ์ที่จัดขึ้นเพื่อการศึกษาอย่างหนึ่งอย่างใด แต่การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะอยู่ในนโยบาย ยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามดังที่นำเสนอในยุคแรกและยุคที่สองนั้นเพียงต้องการนำเสนอให้เห็นถึงการใช้คำที่ยุคเริ่มต้นเป็นการใช้คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตและต่อมาในยุคที่สองเป็นการเปลี่ยนไปใช้คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตแทน ทั้งนี้ถึงแม้จะคำทั้งสองจะแตกต่างกันแต่แนวคิดหลัก (Concept) จึงไม่แตกต่างไปจากยุคแรกมากนัก

อย่างไรก็ตามความหมายและพัฒนาการดังที่นำเสนอไปข้างต้นพอที่จะทำให้เห็นภาพการศึกษาและการเรียนรู้และปรัชญาเป็นพื้นฐานแล้ว ดังที่นำเสนอไปแล้วนั้นว่าการศึกษาตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาต่อเนื่อง ล้วนแล้วแต่มีลักษณะที่คล้ายกันรวมถึงปรัชญาที่นำมาใช้ด้วย ดังนั้นปรัชญาการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจึงมีผู้จำแนกประเภทไว้หลายรูปแบบ อย่างไรก็ตามมีผู้แบ่งแนวคิดทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

Elias and Merriam (1995) ได้นำเสนอแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วย 5 แนวคิด คือ แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) แนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism) แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic) แนวคิดทางพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) และแนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism)

Tisdell and Taylor (2000) ได้นำเสนอแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิดทางด้านสังคม (Social) และแนวคิดทางด้านตนเอง (Individual) โดยแนวคิดทางด้านสังคมนั้นประกอบไปด้วยแนวคิดความเป็นไทและการคิดวิเคราะห์ (Critical-Emancipatory) ของแฟร์เร่ (Friere) และแนวคิดความเป็นไทและสตรีนิยม (Critical-Emancipatory) ของ ฮู้ค (hook) ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง ประกอบไปด้วยแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้ 1) แนวคิดการคิดวิเคราะห์กลุ่มมนุษยนิยม (Critical-Humanist) ของเมซิโรว์ (Mezirow) 2) แนวคิดสตรีนิยมกลุ่มมนุษยนิยม (Feminist-Humanist) ของเบเลนกี (Belenky) 3) แนวคิดมนุษยนิยม (Humanist) ของ ซึ่งสามารถนำเสนอได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่			
กลุ่มปรัชญานำตนเอง	มนุษยนิยม	คิดวิเคราะห์ กลุ่มมนุษยนิยม	ความเป็นไท และการคิดวิเคราะห์
นักปรัชญา	โนวส์ (Knowles)	เมซิโรว์ (Mezirow)	แฟร์เร่ (Friere)
โลกทัศน์	จิตวิทยา	เหตุผล/จิตวิทยา	เหตุผล/สังคมวิทยา
เป้าหมายการศึกษา	การเติมเต็มบุคคล	ปกครองตนเอง (Autonomy)	การเปลี่ยนแปลงสังคม (Social Change)
ความแตกต่าง (View of Different)	ทั่วไป	บุคลิกภาพ (Personality)	ชนชั้นทางสังคม
บทบาทของผู้สอน	ผู้สนับสนุน (technician)	ผู้อำนวยการความสะดวก	ผู้ให้อิสรภาพ

แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่			
บทบาทผู้เรียน	การนำตนเอง	ผู้ควบคุมเหตุผล (Rational constructor)	นักกิจกรรมสมัยใหม่ (Modern Activist)
กลุ่มปรัชญา ความสัมพันธ์ (Relationally-Drive)		สตรีนิยม กลุ่มมนุษยนิยม	ความเป็นไทยและสตรีนิยม
นักปรัชญา		เบเลนกี (Belenky)	ฮุค (hook)
โลกทัศน์		เหตุผล (Relational)	สังคม / โครงสร้าง
เป้าหมายการศึกษา		การพัฒนาตนเอง	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Transformation)
ความแตกต่าง		เพศ	จุดยืนหรือตำแหน่งแห่งที่ (Positionality) เช่น สีผิว เพศ เป็นต้น
บทบาทของผู้สอน		หมอดำแย (Midwife)	คนกลาง (Mediator /Confrontor)
บทบาทผู้เรียน		ผู้ควบคุมเหตุผล (Rational constructor)	นักกิจกรรมสมัยใหม่ (Postmodern Activist)

← แนวคิดทางด้านตนเอง (Individual) แนวคิดทางด้านสังคม (Social) →

ที่มา : (Tisdell & Taylor, 2000)

ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้นการจำแนกกลุ่มของปรัชญานั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ผู้ศึกษานำมาเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ต้องการนำเสนอให้เห็นถึงภาพรวมของแต่ละแนวคิดปรัชญา ซึ่งสามารถใช้เกณฑ์ในการจำแนก 5 กลุ่มแนวคิด โดยแต่ละแนวคิดมีวิถีคิดพื้นฐานที่มีต่อผู้เรียน คือ แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) มองว่าผู้เรียนเป็นเครื่องจักรกล แนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism) มองว่าผู้เรียนเป็นที่มีความฉลาดสามารถเรียนรู้ได้เอง แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic) มองว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่มีชีวิตจิตใจ แนวคิดทางพัฒนาการนิยม (Progressivism) และแนวคิดทางปฏิรูปนิยม (Radicalism) มองว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา (active agent) (Kumar, 2006) โดยปรัชญาในแต่ละแนวคิดมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

นักคิดในกลุ่มแนวคิดข้างต้น ประกอบไปด้วย วัตสัน (Watson) สกินเนอร์ (Skinner) ทอรอนไดค์ (Thorndike) และ ไทเลอร์ (Tyler) ดังที่กล่าวไปแล้วว่า แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) มองว่าผู้เรียนเป็นเครื่องจักรกล ทั้งนี้เนื่องมาจากนักคิดในกลุ่มนี้ให้ความสนใจกับพฤติกรรมข้างค่อนข้างมาก โดยในการศึกษาต่าง ๆ จะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของทั้งคนและสัตว์ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกมานั้นเป็นผลมาจากการวางเงื่อนไขและการจัดสภาพทางสิ่งแวดล้อม อารมณ์ ความรู้สึกรวมถึงไหวพริบที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มาจากการที่มนุษย์สร้างชุดของเหตุผลขึ้นมารองรับจากการที่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อม (Kumar, 2006; Merriam & Brockett, 2007)

อย่างไรก็ตามเป้าหมายทางการศึกษาของกลุ่มแนวคิดทางพฤติกรรมนิยม มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่รอดได้ภายใต้สภาวะที่กดดันรวมถึงการควบคุมสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้ความเป็นมนุษย์ลดลง ได้แก่ (Merriam & Brockett, 2007)

- 1) การแสวงหาความพึงพอใจให้กับตนเองเป็นสำคัญ (Self-gratification)
- 2) ความก้าวร้าว (aggression)
- 3) การทำลาย (destruction)

ตามทัศนะของกลุ่มนักคิด (School of Thought) เห็นว่าธรรมชาติผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีทั้งส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี นอกจากนั้นแล้วเมื่อพิจารณาด้านพฤติกรรมบุคคลพบว่าพฤติกรรมของบุคคลนั้นเป็นผลมาจากการวางเงื่อนไข และประการสำคัญคือบุคคลจะถูกสร้างหรือกำกับ (preprogrammed) ให้ตอบสนองต่อการกระตุ้นที่จัดไว้ล่วงหน้าแล้ว (predetermined) อย่างไรก็ตาม การที่พฤติกรรมนั้นจะแสดงออกมาให้เป็นรูปธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวคิดในกลุ่มนี้จะไม่สามารถปรับไปสู่การเรียนรู้ได้ถ้าไม่มีการลงโทษหรือการเสริมแรง (punishment or reinforcement) อีกทั้งในบางสถานการณ์ที่ไม่มีการตอบสนองที่ถูกต้องย่อมเป็นผลมาจากการที่ผู้เรียนตอบสนองไม่ตรงจุด อาจกล่าวได้ว่ากรณีที่ผู้สอนให้การกระตุ้นที่ไม่ถูกต้องจึงทำให้ผลการเรียนรู้ที่ออกมาไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง (Merriam & Brockett, 2007; Rostami & Khadjooi, 2010)

บทบาทผู้สอนและยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดพฤติกรรมนิยมนั้น ผู้สอนมีบทบาทคล้ายกับการเป็นผู้จัดการ (Manager) ที่จะสั่งการการเรียนรู้ผ่านผู้เรียนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์

ตามที่คาดหวัง นอกจากนั้นแล้วบทบาทของผู้สอนที่ขณะข้างต้นมีความคล้ายคลึงกับบทบาทผู้สอนตามแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ซึ่งเป็นการจัดการกระบวนการการเรียนรู้และการเรียนรู้โดยตรงจึงเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญของผู้สอน อีกทั้งในการเรียนการสอนจึงเน้นให้เวลา (mastery learning) แก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ค่อนข้างมากจนกว่าจะประสบความสำเร็จ กล่าวอีกนัยคือในการจัดการเรียนรู้ผู้สอนจะต้องแนะแนวทางการเรียนรู้ (programmed instruction) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ให้ถูกต้องตามที่วางเงื่อนไขไว้แล้ว ดังนั้นผู้สอนจึงมีหน้าที่จัดการและควบคุมการเรียนรู้ในลักษณะที่เรียกว่าการเรียนรู้ทางเดียวจากผู้สอนไปยังผู้เรียน ส่วนบทบาทผู้เรียนนั้นจะต้องเรียนรู้ผ่านบทบาทที่มีผู้จัดไว้ให้แล้ว เพื่อให้เกิดการปฏิบัติลงทำให้เกิดพฤติกรรมใหม่หรือที่คาดหวัง อีกทั้งสิ่งแวดล้อมที่ได้จัดขึ้นที่ค่อนข้างอิทธิพลมากก็ย่อมจะส่งผลถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย (Boone, Gartin, Wright, Lawrence, & Odell, 2002; Kumar, 2006; Merriam & Brockett, 2007)

แนวคิดหลักของกลุ่มนักคิดทางพฤติกรรมนิยม จะเห็นได้จากรูปแบบการเรียนรู้ที่นำเสนอออกมา ได้แก่ การใช้สมรรถนะเป็นฐาน (Competency based) การจัดการเรียนรู้แบบรู้จริง (mastery learning) การใช้มาตรฐานเป็นฐาน (standards-based); วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (behavioral objectives) การลองผิดลองถูก (trial and error) การให้ผลตอบกลับ (feedback) การเสริมแรง (reinforcement) เป็นต้น ด้วยแนวคิดดังกล่าวจะเห็นกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มพฤติกรรมนิยม ตั้งแต่การตั้งวัตถุประสงค์ที่วัดได้โดยสังเกตจากพฤติกรรมของผู้เรียน ประการต่อมาจึงเป็นการเรียนรู้ที่เรียกว่าการเรียนรู้เพื่อการรู้จริง โดยจะต้องอาศัยสมรรถนะเป็นเกณฑ์ในการจัดการเรียนรู้ให้มีผลพฤติกรรมตามความคาดหวัง นอกจากนั้นแล้วยังอาศัยมาตรฐานเป็นฐานในการพัฒนาการเรียน นอกจากนั้นแล้วการเรียนดังกล่าวจะต้องอาศัยเวลาค่อนข้างมากและอาศัยการลองผิดลองถูกเพื่อที่จะทำให้ความรู้ที่กลายเป็นพฤติกรรมที่คงทน และสิ่งสำคัญประการสุดท้ายของแนวคิดดังกล่าวคือการให้ผลย้อนกลับและการเสริมแรงให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อไปสู่พฤติกรรมเป้าหมาย อย่างไรก็ตามจุดแข็งของแนวคิดข้างต้นที่มีต่อการจัดการเรียนรู้คือ สะดวกที่จะเก็บข้อมูลการสังเกตถือว่าเป็นวิธีที่ง่ายที่ทำให้ได้เห็นความเป็นไปของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นในการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดข้างต้นการสังเกตจึงเป็นหนึ่งในวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากนั้นแล้วเมื่อเรียนรู้ผ่านสมรรถนะแล้วเกณฑ์ในการประเมินจึงเป็นการพิจารณาที่หลักฐานในการเรียนรู้ว่าสามารถปฏิบัติได้จริงหรือไม่ และประการสุดท้ายการประเมินด้วยมาตรฐานที่มีกล่าวคือเมื่อใช้วิธีการเรียนรู้โดยใช้มาตรฐานเป็นฐาน ดังนั้นเมื่อประเมินผลจึงต้องอาศัยเกณฑ์ของ

มาตรฐานนั้น ๆ ในการประกอบการพิจารณาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของผู้เรียน (Boone et al., 2002; Merriam & Brockett, 2007; Walter, 2009)

ดังนั้นสามารถสรุปแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมได้ว่า แนวคิดดังกล่าวมองผู้เรียนเป็นเหมือนเครื่องจักรที่ไม่มีชีวิตการเรียนรู้จะเริ่มต้นขึ้นด้วยการสั่งการ ควบคุมตั้งแต่วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ในส่วนกระบวนการเรียนรู้นั้นเน้นให้ผู้เรียนมีสมรรถนะ มีเกณฑ์และมีมาตรฐานเดียวกันแม้ผู้เรียนจะมีความแตกต่างกัน การเรียนรู้ของผู้เรียนหลายคนอาจจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ค่อนข้างมากหรือผู้เรียนบางคนอาจมีช่วงเวลาที่สั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูก ผู้สอนมีหน้าที่สั่งการควบคุมให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ตั้งแต่ต้น ในส่วนการประเมินก็จะประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น

แนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism)

แนวคิดเสรีนิยม มีนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่สำคัญ ๆ ที่มีแนวคิดอยู่ในกลุ่มแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ โฮล (Houle) แอดเลอร์ (Adler) บลูม (Bloom) ลอร์สัน (Lawson) และ ปีเตอร์สัน (Paterson) เป็นต้น แนวคิดในกลุ่มนี้ค่อนข้างได้รับความสนใจค่อนข้างมากในสังคมตะวันตก หากจะกล่าวว่าเป็นแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณก็คงจะไม่ผิดนัก เพราะมีความเชื่อเป็นพื้นฐานว่ามนุษย์จะมีความดี ความงาม ความฉลาด รวมถึงมีวัฒนธรรม และ จริยธรรมได้นั้นจะต้องให้เสรีภาพแก่บุคคลเหล่านั้น มุมมองและวิถีคิดของแนวคิดข้างต้นไม่ต่างไปจากมุมมองทางการเมืองเสรีนิยมมากนัก อีกทั้งแนวคิดเสรีนิยมนั้นได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสังคมการศึกษาของสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งยุคกลางปีศตวรรษที่ 19 การนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เห็นได้อย่างชัดเจนในศิลปศาสตร์ (Liberal arts education) หรือแม้กระทั่งในหลักสูตรในแต่ละหลักสูตรที่ให้มีศิลปศาสตร์ (Liberal arts education) เข้ามามีส่วนประกอบด้วยอยู่เสมอ (Merriam & Brockett, 2007)

เป้าประสงค์ในการศึกษาของแนวคิดเสรีนิยมนั้นเพื่อพัฒนาพลังทางความคิดและสติปัญญาของผู้เรียน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างรอบด้านและมีความหลากหลาย นอกจากนั้นแล้วยังต้องเป็นผู้ที่มีความฉลาด มีจริยธรรม มีจิตวิญญาณ และมีสุนทรียภาพ ถึงแม้เป้าหมายปลายทางของแนวคิดนี้จะต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพ แต่ก่อนที่จะถึงเป้าหมายผู้เรียนก็ต้องเรียนรู้ตามที่ได้ตกลงกันไว้เสียก่อน เมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาที่เกี่ยวข้องรวมถึงการศึกษาตลอดชีวิตแล้วจะเห็นว่าแกนหลักของการศึกษาที่แท้จริงจะต้องให้เสรีภาพแก่บุคคลในการเรียนรู้ หากจะว่าไปแล้วการศึกษาที่เรียกว่าการศึกษาที่เป็นทางการหรือการศึกษาใน

ระบบเองก็มีความคาดหวังให้ผู้เรียนได้มีอิสระเสรีภาพแต่ก่อนหน้าที่จะได้รับสิทธิ์ดังกล่าวนั้นจะต้องได้รับการควบคุมเสียก่อน อย่างไรก็ตามแนวคิดและปรัชญาในหลักการแล้วการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิตส่งผลกระทบต่อการควบคุม (Control) และการครอบงำ (Oppressive) ค่อนข้างมาก (Dalley, 2011; McLean, 2012; Merriam & Brockett, 2007)

ธรรมชาติของผู้เรียนตามแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่ยังไม่มีความรู้ อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่มีเหตุผล (Rational beings) ดังนั้นการส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามแนวคิดนี้จึงเป็นการเน้นที่การส่งเสริมพลังทางความคิดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ต่อไปโดยตนเองเป็นผู้ขับเคลื่อน แนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อพื้นฐานว่าบุคคลแต่ละบุคคลมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นในการเรียนรู้ การทำงาน รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำนั้นล้วนแล้วแต่มาจากการควบคุมตนเอง (autonomous) อย่างไรก็ตามการที่บุคคลสามารถกระทำอะไรก็ตามนั้นจะต้องไม่ขัดต่อจริยธรรมด้วย ลักษณะดังกล่าวผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีความเชื่อต่อตัวบุคคลนั้นว่ามีแนวทางที่เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะตัว จากลักษณะดังกล่าวจึงส่งผลต่อการศึกษาดังจะเห็นได้จากคำศัพท์ต่าง ๆ ดังนี้ ศิลปศาสตร์ (Liberal arts) การเรียนรู้สำหรับตนเอง (Learning for its own sake) ความมีเหตุผล (Rational) การศึกษาด้วยปัญญา (Intellectual education) การศึกษาโดยรวม (Comprehensive education) ภูมิปัญญา (Traditional knowledge) และ ผู้รู้รอบด้าน (Classical humanism) บทบาทผู้เรียนและผู้สอน (Feinberg, 2010; Merriam & Brockett, 2007; Winch & Gingell, 2008)

ในด้านบทบาทผู้เรียนนั้น ดังที่ได้นำเสนอธรรมชาติของผู้เรียนไปนั้นจะเห็นได้ว่าผู้เรียนจะต้องมีความรู้รอบและหลากหลายในศิลปะวิทยาแขนงต่าง ๆ ดังที่ปรัชญาแนวคิดดังกล่าวใช้คำว่า "Renaissance person" เพื่อชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่จะเรียนรู้ได้ดีตามแนวคิดนี้จะต้องมีความซาบซึ้งที่จะเรียนรู้มรดกศาสตร์ทุกแขนง อย่างไรก็ตามไม่ได้คำนึงว่าความรู้ที่เรียนนั้นจะมีความจำเป็นหรือไม่เพียงใด นอกจากนั้นแล้วผู้เรียนจะต้องผู้ที่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา การหาความรู้นั้นจะต้องให้เข้าถึงรากเหง้าแนวคิด และทฤษฎีอย่างถ่องแท้และซาบซึ้งกับความรู้ที่ได้ โดยเป็นการสะสมความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อความศิวิไลซ์ของชีวิตเพื่อที่จะยังคงไว้ซึ่งความรู้ที่ตนเองมี อย่างไรก็ตามในส่วนบทบาทของผู้สอนแล้วจะเห็นได้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (Expert) และการถ่ายทอดความรู้ (transmitter of knowledge) เป็นอย่างมาก เพื่อที่จะถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีให้แก่ผู้เรียนได้อย่างโดยตรง หากจะกล่าวว่าการเรียนรู้นี้ที่นำมาประยุกต์ใช้ตามแนวคิดข้างต้นเป็นการสอนแบบบรรยาย (Lecture) การเรียนรู้แบบวิภาษวิธี (Dialectic) การอ่านและการอภิปรายอย่างใคร่ครวญ (critical reading and discussion) และประการสำคัญในการจัดการศึกษาจะต้องเน้นความเท่าเทียมของบุคคล ซึ่งจะเห็นได้

อย่างชัดเจนจากคำว่าการศึกษาโดยรวม (comprehensive education) เป็นการจัดการศึกษาที่ให้ ผู้เรียนที่มีความหลากหลายมาเรียนรวมกันโดยไม่แบ่งแยกกลุ่มเก่งกลุ่มอ่อน อย่างไรก็ตามการ ประเมินการเรียนรู้ตามแนวคิดดังกล่าวเป็นการวัดผลจากการท่องจำ รวมถึงการวัดผลโดยใช้วิชาเป็น ตัวตั้ง (Subject matter exams) ทั้งนี้อาจจะใช้วิธีการวิธีการเขียนเรียงความด้วย (Feinberg, 2010; Merriam & Brockett, 2007; Winch & Gingell, 2008)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาตามแนวคิดปรัชญาเสรีนิยมเริ่มต้นจากสมัยกรีก โบราณ ที่เชื่อว่ามนุษย์มีความดี ความงามในการดำเนินชีวิต แต่การที่จะทำให้บุคคลนั้นได้สมบูรณ์ อย่างที่สุดได้นั้นจะต้องให้เสรีภาพในการเรียนรู้ แนวคิดดังกล่าวได้มีการใช้อย่างแพร่หลายใน สหรัฐอเมริกา จากแนวคิดข้างต้นเมื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาแล้วจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้อย่างหลากหลายในวิชาหรือศาสตร์แขนงต่าง ๆ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าผู้เรียนจะสมบูรณ์ได้เมื่อมี ความรอบรู้ในหลากหลายวิชา การเรียนการสอนตามปรัชญาแนวคิดนี้จึงเป็นการเน้นให้ใช้เหตุผล ส่งเสริมพลังทางความคิด นอกจากนั้นแล้วผู้สอนจะต้องมีความเชื่อว่าผู้เรียนสามารถควบคุมการ เรียนรู้ของตนเองได้ บทบาทของผู้เรียนจึงเป็นการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ชอบแสวงหาความรู้ หากคำตอบ ส่วนผู้สอนนอกจากจะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้แล้วยังต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญอย่างมากในศาสตร์ แขนงต่าง ๆ ในการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนซาบซึ้งหรือไม่นั้นจะประเมินด้วยการ ท่องจำหรือการเขียนเรียงความ อย่างไรก็ตามแนวคิดข้างต้นนอกจากจะให้เสรีภาพแล้วมีนัยแฝง ประการหนึ่งคือความต้องการให้เกิดความเท่าเทียมในโอกาสของการเรียนรู้ของบุคคล

แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic)

ปรัชญามนุษยนิยม (Humanistic) แท้จริงแล้วก็มีที่มาคล้ายกับปรัชญาเสรีนิยม แต่ ปรัชญามนุษยนิยมนั้นมีหลากหลายแนวคิดที่เข้ามามีส่วนทำให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวเป็นที่นิยมมาก ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้วแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตนั้นก็อาศัย หลักการมาจากแนวคิดทางด้านมนุษยนิยมค่อนข้างมาก อีกทั้งแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังว่าผู้เรียนก็เป็น มนุษย์คนหนึ่งที่มีชีวิตจิตใจ การเรียนรู้จะต้องคำนึงถึงพื้นฐานความเป็นมนุษย์ที่มีจิตวิญญาณ การ จัดการเรียนรู้เหล่านี้เองที่เป็นที่มาของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และด้วยสภาพ ปัจจุบันที่มีกระแสต่าง ๆ ทั้งทางด้านทฤษฎีเป็นต้น จึงทำให้บุคคลจะต้องเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของ ตนเอง สิ่งเหล่านี้เองจึงมีฐานคิดมาจากแนวคิดมนุษยนิยม อย่างไรก็ตามนักคิดตามปรัชญาดังกล่าวที่ มีชื่อเสียง จึงได้แก่ มัลคัม โนวส์ (Malcolm Knowles) แพตต์ (Pratt) แมคเคนไซ (McKenzie) เป็นต้น (Flint & Needham, 2007; Merriam & Brockett, 2007)

เป้าหมายในการจัดการศึกษาตามรูปแบบมนุษยนิยมนั้นเพื่อช่วย (Facilitated) ให้บุคคลได้เจริญและพัฒนาได้อย่างเต็มความสามารถ โดยส่งเสริมให้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และประการสำคัญคือการช่วยให้บุคคลเกิดความภาคภูมิใจในตนเองรวมถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความสมบูรณ์ทางจิตใจมากขึ้น อย่างไรก็ตามในการพัฒนาดังกล่าวจึงเป็นการพัฒนาสังคม อารมณ์ จิตวิญญาณ และการพัฒนาปัญญา โดยให้บุคคลมีความพร้อมและสมบูรณ์อย่างเต็มศักยภาพ ดังที่กล่าวไปข้างต้นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ในแนวคิดทางด้านมนุษยนิยมนั้นเห็นว่าการพัฒนาตนเอง (Personal development) บุคคลจะต้องเป็นผู้กระทำสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง (Making themselves) มากกว่า การได้กระทำ (Being made) ในมุมมองข้างต้นเน้นให้บุคคล (Individuals) เป็นศูนย์กลางของเป้าหมายของความเป็นประชาธิปไตยและมนุษยนิยม และประการสำคัญคือ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตนเอง ตลอดจนการประเมินตนเอง มีความตระหนักรู้ด้วยตนเอง หรือแม้กระทั่งเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed learning) (Boone et al., 2002; Flint & Needham, 2007; Merriam & Brockett, 2007; Rubenson, 2009)

การช่วยผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ ได้มีนักวิชาการได้สรุปการช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองไว้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 ระดับการช่วยเหลือของผู้สอนต่อผู้เรียนที่มีความสนใจในการนำตนเอง

ระดับ	ลักษณะผู้เรียน	ระดับการช่วยเหลือของผู้สอน	วิธีการเรียนรู้
1	อิสระ (Dependent)	แนะนำ (Coach)	แนะนำ ทันทิที่ได้รับผลย้อนกลับ (feedback)
2	มีความสนใจ (Interested)	ผู้จูงใจ (Motivator)	ให้แรงบันดาลใจในการบรรยายและแนะนำ ระหว่างอภิปรายผลการเรียนรู้
3	มีส่วนร่วม (Involved)	ผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator)	ช่วยอภิปรายผลการเรียนรู้โดยผู้สอนมี บทบาทเท่ากับผู้เรียน
4	นำตนเอง (Self-directed)	ผู้ให้คำปรึกษา (Consultant)	การฝึกงาน การทำวิจัย และการศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง

ที่มา : (Grow, 1991)

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าถึงแม้ตามแนวคิดมนุษยนิยมที่ส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง แต่อย่างไรก็ตามผู้สอนก็มีขอบเขตในการเข้าไปช่วยเหลือ ซึ่งระดับที่นำเสนอไปนั้นประกอบไปด้วย 4 ระดับ ประกอบด้วย ระดับที่ 1 แนะนำ (Coach) ระดับที่ 2 ผู้จูงใจ (Motivator) ระดับที่ 3 ผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) และ ระดับที่ 4 ผู้ให้คำปรึกษา (Consultant) ด้วยระดับดังกล่าวทำให้เห็นว่าผู้สอนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เท่าที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจและระดับความต้องการของผู้เรียนเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเสมอ การเรียนรู้จะสำเร็จหรือไม่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยการช่วยเหลือจากผู้สอนหากแต่ขึ้นอยู่กับการนำตนเองของผู้เรียนเป็นหลัก

บทบาทผู้เรียนตามทัศนะของแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจในการเรียนรู้สูงมาก และมีศักยภาพในการเรียนรู้แบบนำตนเอง (self-directed) อีกทั้งผู้เรียนยังมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม ใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง ในส่วนของบทบาทผู้สอนนั้นจะเป็นผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) ซึ่งการเป็นผู้อำนวยการความสะดวกนั้นมีความสำคัญในการช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุน อีกทั้งบทบาทจากการที่เป็นผู้สอนมาเป็นผู้ช่วย (Partner) ที่คอยแนะนำ แนวทางการเรียนรู้และจะไม่เข้าไปมีส่วนในการชี้นำการเรียนของผู้เรียน การเรียนการสอนตามลักษณะข้างต้นเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 1970 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังได้รับความนิยมในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้ใหญ่และรวมถึงการศึกษาตลอดชีวิตด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาหลักสูตรที่นำมาส่งเสริมการเรียนรู้แล้ว จะพบว่าแนวคิดดังกล่าวปฏิเสธหลักสูตรที่มีการควบคุมผู้เรียนและการจัดให้มีการสอบด้วยใช้ข้อสอบมาตรฐาน ทั้งนี้พื้นฐานแนวคิดบ่งชี้ว่าผู้เรียนจะสามารถประเมินตนเองได้ และการเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้เรียนพัฒนาขึ้นมาเอง (Cranton, 2010; Merriam & Brockett, 2007; Rampal, 2010; Wang & Sarbo, 2004)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าปรัชญามนุษยนิยมมีต้นกำเนิดคล้ายคลึงกับปรัชญาเสรีนิยม ทั้งนี้ปรัชญามนุษยนิยมนั้นมีความเชื่อในพื้นฐานความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความต้องการ การเรียนรู้ วิธีการหาความรู้ รวมถึงการประเมินผล อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้ด้วยตนเองตามปรัชญาข้างต้นนั้นการเรียนรู้ของผู้เรียนมีหลายระดับตั้งแต่ระดับเรียนรู้อย่างอิสระไปจนถึงการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เมื่อผู้เรียนมีระดับที่แตกต่างกันแล้ว ผู้สอนก็มีระดับที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน ซึ่งการที่ผู้สอนจะเข้าไปแนะนำการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตามจะต้องพิจารณาผู้เรียนเป็นสำคัญไม่เช่นนั้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อเรียนรู้ของผู้เรียนได้ อีกทั้งผู้สอนจะต้องไม่ชี้นำการเรียนของผู้เรียน บทบาทที่สำคัญของผู้สอนจึงมีหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้คำแนะนำ เพราะสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ขึ้นจากความต้องการ

ของเขาเอง ในการประเมินผลจะต้องเน้นให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจากเกณฑ์ในการประเมินมีผู้เรียนเท่านั้นที่ทราบ บทบาทของผู้สอนจึงเป็นเพียงผู้ช่วย (Partner)

แนวคิดทางพัฒนาการนิยม (Progressivism)

แนวคิดพัฒนาการนิยม (Progressivism) เป็นปรัชญาที่ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นำเสนอ จุดเน้นของแนวคิดนี้คือความเป็นประชาธิปไตยและความคิดสร้างสรรค์ในชั้นเรียน อีกทั้งได้ส่งเสริมให้ผู้สอนและผู้เรียนรวมถึงชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อย่างไรก็ตามปรัชญาดังกล่าวได้เข้ามามีบทบาทต่อแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิตโดยเป็นการเน้นให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (learning from experience) และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centred education) อีกนัยหนึ่งคือแนวคิดดังกล่าวมาจากพื้นฐานของแนวคิดปฏิบัตินิยม (pragmatism) ที่มีความเชื่อว่าความรู้ที่เกิดขึ้นของบุคคลนั้นย่อมเกิดขึ้นมาจากการสังเกตและประสบการณ์มากกว่าเรียนรู้แบบดั้งเดิมและเชื่อฟังผู้ที่มีความรู้ ทั้งนี้องค์ประกอบหลักของการที่จะเรียกว่าเป็นปฏิบัตินิยมหรือไม่นั้น พิจารณาจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้ (Peter Jarvis & Wilson, 2005; Merriam & Brockett, 2007)

- 1) การยอมรับเหตุผลเชิงประจักษ์สำหรับความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาสังคม
- 2) ความเชื่อมั่นในประสบการณ์มากกว่าการเชื่อในบุคคลที่มีความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ
- 3) ยอมรับปฏิบัติการทางสังคมและการปฏิรูปทางสังคมเสมือนว่าเป็นกฎข้อหนึ่งของนักการเมือง นักการศึกษาและนักปรัชญา

แนวคิดพัฒนาการนิยมนั้นนอกจาก จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) แล้วยังมีนักการศึกษาตลอดชีวิต คือ เอ็ดเวิร์ด ลินเดอร์แมน (Eduard Lindeman) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบต่อการให้ความร่วมมือในสังคม รวมถึงการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลงมือทำเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ของตนเองและทักษะในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการนำมาใช้ในการศึกษาจึงเป็นการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบได้ (Merriam & Brockett, 2007; Spurgeon & Moore, 1997)

ธรรมชาติของผู้เรียนตามแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่มีทั้งดีและไม่ดี แต่สิ่งสำคัญคือความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ และสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือผู้เรียนไม่มีข้อจำกัดในศักยภาพของการเจริญเติบโต กล่าวอีกนัยหนึ่งคือบุคคลมีความสามารถในด้าน

ต่าง ๆ และเขาเหล่านั้นสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษา จะเห็นได้ว่ามีหลากหลายบริบทได้แก่ การเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหา (Problem solving) การศึกษาโดยใช้ประสบการณ์เป็นฐาน (Experience-based education) ความเป็นประชาธิปไตย (Democracy) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ความรู้ที่ได้จากการลงมือกระทำ (Pragmatic knowledge) การประเมินความต้องการ (Needs assessment) การรับผิดชอบต่อสังคม (Social responsibility) เป็นต้น ดังนั้นแนวคิดพัฒนาการนิยมนั้นมีส่วนอย่างมากต่อแนวคิดทางการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งนี้เนื่องจาก เชื่อว่าบุคคลสามารถพัฒนาได้แล้ว สิ่งที่เราเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้ลงมือปฏิบัติจึงจะเกิดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามเมื่อจะเรียนรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วจะต้องประเมินความต้องการก่อนแล้วจึงใช้วิธีการเรียนรู้อื่น ๆ มาเพิ่มเติมให้ได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถ (Kumar, 2006; Merriam & Brockett, 2007; Spurgeon & Moore, 1997)

ในส่วนขอบเขตของผู้เรียนนั้น จะต้องเริ่มจากความต้องการ ความสนใจรวมถึงประสบการณ์และคุณค่าของผู้เรียนเป็นพื้นฐานที่จะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะมีความกระตือรือร้นอย่างมากที่จะกระหายใคร่รู้ในการเรียนรู้ ส่วนบทบาทของผู้สอนนั้นจะเป็นผู้จัดการเรียนรู้ (Organizer) แนะนำกระบวนการเรียนรู้ จัดให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ความเป็นจริง รวมถึงการช่วยเหลือผู้เรียนให้สามารถทำงานและเรียนรู้ร่วมกันได้ (cooperative) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้เรียน (individual difference) และมีความมีความคิดสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก ถึงแม้แนวคิดจะคล้ายกับแนวคิดพฤติกรรมนิยมที่ว่าการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด แต่พัฒนาการนิยมนอกจากจะอยู่รอดแล้วจะต้องปลดปล่อยผู้เรียนเป็นอิสระด้วย ดังนั้นแนวคิดพัฒนาการนิยมยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางโดยผู้เรียน หากเป็นการศึกษาที่เป็นทางการหรือการศึกษาในระบบจะเรียกว่า "child-centredness" แต่การศึกษาผู้ใหญ่การศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิตจะนิยามว่าเป็น "Learner-centered" โดยการเรียนวิธีดังกล่าวจะนำมาซึ่งการเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (learning by discovery) ในเวลาต่อมา การประเมินผลการเรียนรู้ด้วยแนวคิดข้างต้นนั้น จะใช้วิธีสังเกตและการทดลองสถิติปฏิบัติ หากเปรียบเทียบแนวคิดดังกล่าวเมื่อพัฒนามาเป็นโรงเรียนนอกระบบที่มีชื่อเสียงที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การจัดการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์ (Summer hill) ที่นำเอาแนวคิดดังกล่าวไปใช้ แนวคิดข้างต้นเป็นที่นิยมมากในประเทศอังกฤษในยุคสมัยหนึ่ง หลังปี ค.ศ. 1970 และต่อมาได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ระบบโรงเรียนว่าได้ตายไปแล้ว และเกิดแนวคิดปรัชญาการศึกษาในกลุ่มปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) ในฝั่งประเทศอังกฤษนำโดย กู๊ดแมน (Goodman) อิลลิช (Illich) และ เรียม

เมอร์ (Reimer) ซึ่งจะกล่าวในแนวคิดต่อไป อย่างไรก็ตามหลักของการจัดการศึกษาตามแนวคิดพัฒนาการนิยมนั้นประกอบไปด้วยดังนี้ (Bagnall, 2007; Brown, 2002; Hyland, 2012; Peter Jarvis & Wilson, 2005; Merriam & Brockett, 2007; Tight, 2002; Wilson, 2009; Zoellick, 2009)

1) การศึกษาไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงในชั้นเรียนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงทุกสถานที่

2) ผู้เรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้มากกว่าแค่ความสนใจที่เขามี

3) การเรียนรู้มีหลายวิธีไม่จำเป็นเจาะจงว่าวิธีใดดีที่สุด ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีจากวิธีที่หลากหลาย

4) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

5) การศึกษาคือเครื่องมือในการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนในการปรับเปลี่ยนสังคม

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าแนวคิดพัฒนาการนิยมนคล้ายกับแนวคิดพฤติกรรมนิยม แต่แนวคิดพัฒนาการนิยมนอกจากต้องการให้บุคคลอยู่รอดได้แล้วยังต้องการปลดปล่อยผู้เรียนให้เป็นอิสระ แนวคิดดังกล่าวมีฐานคิดที่ว่าผู้เรียนมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สมบูรณ์อย่างเต็มความสามารถของตนเอง การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ผู้เรียนมีความสนใจใคร่รู้ที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงให้เกิดความรู้นั้นเป็นการเรียนรู้เพื่อการค้นพบ ผู้สอนบทบาทสำคัญจึงเป็นเพียงผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของผู้เรียน ในส่วนของการประเมินผลนอกจากการสังเกตยังต้องพิจารณาจากการสาธิตปฏิบัติด้วย แนวคิดพัฒนาการนิยมนั้นให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้เรียน ความแตกต่างระหว่างบุคคลและความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลเป็นอย่างมาก เพราะวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนจะนำมาซึ่งองค์ความรู้ของผู้เรียนเอง และประการสำคัญการศึกษาจะเป็นเครื่องเหนี่ยวนำให้ผู้เรียนพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสังคมที่ตนเองอยู่ให้ดียิ่งขึ้นและเป็นที่มาของแนวคิดการศึกษาในกลุ่มปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) ต่อไป

แนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในแนวคิดพัฒนาการนิยม (Progressivism) ว่าแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับระบบโรงเรียน โดยหนังสือที่ชื่อว่า โรงเรียนตายแล้ว (de-schooling) โดย อิวาล อิลลิช (Ivan Illich) โดยอิลลิชนั้นอยู่ในฝั่งยุโรป และนักคิดที่มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่งได้ใช้แนวคิดดังกล่าวในการปฏิวัติสังคมในบราซิล ชื่อว่า เปาโล แฟร์เร่ (Paulo Freire) โดยทั้งคู่เป็นตัวแทนของแนวคิดการศึกษาในกลุ่ม

ปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) ซึ่งกำเนิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1960 หากจะกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดมาร์กซิส (Marxism) ก็คงจะไม่ผิดนัก นอกจากนั้นแล้วแนวคิดพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ก็มีแนวคิดในการทำให้บุคคลได้ปรับเปลี่ยนสังคม แต่แนวคิดดังกล่าวยังไม่ประกาศอย่างชัดเจนที่จะปฏิวัติสังคมดังเช่นแนวคิดพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) อย่างไรก็ตามแนวคิดปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) นั้นมีฐานคิดที่ว่าการศึกษาที่ทำให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์รวมถึงได้รับการเสริมแรง (Empowerment) และเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่ตนเองถูกกดขี่ (Oppressive) จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความเกี่ยวพันไปถึงการทำให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (Active citizenship) ในอีกนัยหนึ่ง (Barr & Griffiths, 2007; Peter Jarvis & Wilson, 2005; Merriam & Brockett, 2007)

เป้าหมายในการจัดการศึกษาตามแนวคิดข้างต้นนั้นเป็นการนำเอาการศึกษา สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจมาใช้ในการเปลี่ยนสังคม กล่าวคือเป็นการปลดปล่อยบุคคลจากการกดขี่จากการศึกษา สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยทำให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์ (Humanization) โดยสมบูรณ์จากผู้เรียนที่เป็นบุคคลธรรมดาและจากสังคม นอกจากนั้นแล้วเป้าหมายปลายทางเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม (Social transformation) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการทำให้บุคคลเกิดความเป็นไท (Emancipatory) จากปัจจัยต่าง ๆ ที่นำเสนอไปข้างต้น ทั้งนี้การที่จะเป็นไทได้นั้นจะต้องเกิดมาจากการปฏิบัติ การลงมือทำจึงจะเห็นผล อย่างไรก็ตามเมื่อนำแนวคิดมาใช้ในการจัดการศึกษาจะเห็นจากวิธีการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเสวนา (Dialogue) การตั้งคำถาม (problem posing) การสะท้อนกลับอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical reflection) การมีปฏิสัมพันธ์ที่มากที่สุด (maximum interaction) การอภิปรายกลุ่ม (discussion groups) การนำเอาสื่อที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมาให้เกิดการเรียนรู้ (exposure to media and people in real life situations) การเรียนรู้แบบก้าวหน้า (Radicalized Learning) นอกจากนั้นแล้วจากแนวคิดโรงเรียนที่ตายแล้ว ยังนำมาสู่การจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษาโดยครอบครัว (Home school) เป็นต้น (Brown, 2002; Foley, 2001; Glowacki-Dudka et al., 2012; Merriam & Brockett, 2007)

แนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) มีความเชื่อในตัวผู้เรียนว่าเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Active agents) ที่จะสามารถสร้างโลกได้และมนุษย์นี่เองที่ เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามความหมายอีกนัยหนึ่งของคำว่าปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) คือ การต่อต้าน ซึ่งการต่อต้านดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเป็นไทในบุคคลและเป็นการสร้างวัฒนธรรมที่ถูกต้องจากที่เคยมีมา อีกทั้งมีความเชื่อพื้นฐานว่าปฏิรูปแล้วจะเกิดสังคม

ใหม่ที่เป็นที่คาดหวังหรืออุดมคติที่ปราศจากความอยุติธรรมและความไม่เท่าเทียม ไม่เสมอภาค การใช้แนวคิดดังกล่าวดังที่เคยเกิดขึ้นในอดีตคือการต่อต้านอาณานิคม การเรียกร้องสิทธิพลเมือง การต่อต้านสงครามเวียดนาม การเรียกร้องสิทธิสตรี เป็นต้น (English & Mayo, 2012b; Glowacki-Dudka et al., 2012; Merriam & Brockett, 2007)

บทบาทผู้เรียนตามทัศนะของแนวคิดดังกล่าวนี้เห็นว่า ผู้เรียนและผู้สอนมีความเท่าเทียมกัน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นต้องเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง (Personal autonomy) ผู้เรียนจะได้รับการเสริมแรง (Empowerment) และความร่วมมือต่าง ๆ จะเกิดขึ้นมาจากการที่ผู้เรียนมีความสนใจใน ส่วนบทบาทของผู้สอนนั้นจะมีความเท่าเทียมกับผู้เรียนมีหน้าที่เพียงผู้ประสานงาน (Coordinator) ใน ส่วนของคำแนะนำนั้นจะไม่ชี้ทางเฉพาะทางใดทางหนึ่ง จะต้องให้ผู้เรียนได้ใช้การคิดวิเคราะห์ในการ เลือกลงและตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะต้องใช้การอภิปรายอย่างมี วิจารณ์ญาณ (Critical discussion) ที่จะต้องให้เกิดการสะท้อนกลับทางความคิด (Reflect) รวมถึง การให้ผู้เรียนตั้งต้นการเรียนรู้จากการตั้งคำถามด้วยปัญหา (Problem-posing) รวมถึงการใช้ชีวิตจริง มาเป็นสื่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์อย่างรอบด้าน และใช้การเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางสังคม ซึ่งทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเองและการเรียนรู้จากความเป็นจริงนั้นเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันค่อนข้าง ยาก อีกทั้งการเรียนรู้ตามแนวคิดดังกล่าวให้ผู้เรียนได้หลุดพ้นจากกรอบความคิดเดิม ๆ เพื่อเข้าสู่ กรอบความคิดใหม่ (Paradigm) และเกิดการรวมตัวขึ้นของประชาสังคม (Civil Society) อย่างไรก็ ตามในการประเมินผลการเรียนรู้นั้น ตามทัศนะของแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด คือการได้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเกิดปฏิบัติการทางการเมือง อย่างไรก็ตามสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ที่สุดที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทุกคนคือการเรียนรู้ความสามารถทางปัญญาในการวิเคราะห์อย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical consciousness) (English & Mayo, 2012a; Hicks, 2004; Holst, 2009; Merriam & Brockett, 2007; Steele & Taylor, 2004)

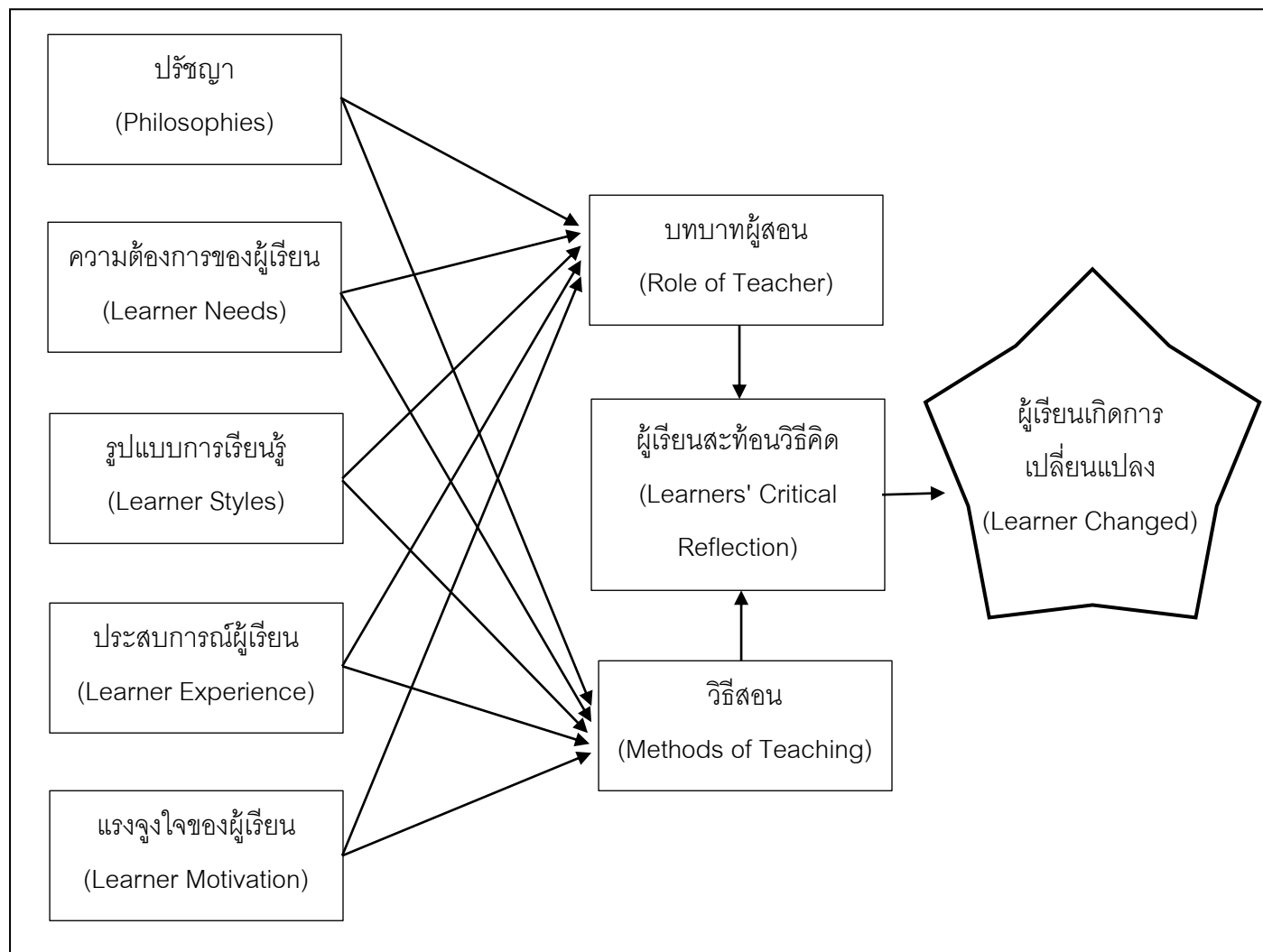
ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าแนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) เป้าหมายปลายทาง คือการปลดปล่อยผู้เรียนออกจากกรอบเดิม ๆ ที่การศึกษา สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ สร้างไว้ การทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นไทเพื่อสร้างกรอบความคิดใหม่ (Paradigm) และวัฒนธรรมใหม่ จึงเป็นเนื้อหาของแนวคิดดังกล่าว ฐานคิดประการต่อมาคือธรรมชาติผู้เรียนนั้นจะต้องเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง (Active agents) การเรียนรู้ใด ๆ จึงเปิดขึ้นด้วยความสนใจและตระหนักในสิ่งที่ จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเองและสังคม ในแนวคิดข้างต้นการต่อต้านอาจไม่ใช่การสู้รบแต่เป็นการ สู้กับกรอบความคิดของตนเอง บทบาทที่สำคัญของผู้เรียนจึงเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองและควบคุม

ตนเองรวมถึงการปลดปล่อยตนเองออกจากกรอบความคิดเดิม ส่วนผู้สอนนั้นเป็นเพียงผู้ช่วย (Partner) ที่ให้คำปรึกษาที่จะเน้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดของตนเองตัดสินใจ ในการประเมินผลนั้นภาพใหญ่ที่สุดจึงอาจเป็นการเห็นสังคมเปลี่ยนแปลง แต่การที่จะเปลี่ยนแปลงได้นั้นจะต้องมาจากผู้เรียนที่มีความคิดในการวิเคราะห์ที่ใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (Critical consciousness) ในปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง

บทสรุป

ดังที่ได้นำเสนอแนวคิดเชิงปรัชญาทางการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตลอดชีวิตไปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเชิงปรัชญาต่าง ๆ ที่ประกอบไปด้วย แนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) แนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism) แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic) แนวคิดทางพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) และแนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) จะเห็นได้ว่าแนวคิดต่าง ๆ ไม่ได้แยกออกจากกันอย่างชัดเจน บางแนวคิดเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกันและกัน บางแนวคิดยังมีพื้นฐานที่ร่วมกันแต่มีเป้าหมายที่ต่างกัน ดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว สิ่งที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าสิ่งใดคือสิ่งสำคัญในการเรียนรู้เชิงปรัชญา เมื่อพิจารณาผู้เรียนแล้วจะพบว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ในสิ่งใด ๆ ก็ตามจะต้องเกิดขึ้นมาจากแรงจูงใจทั้งจากตนเองและจากสังคม เมื่อตนเองสนใจที่จะเริ่มเรียนรู้แล้วก็จะนำตนเองไปสู่ความรู้เพื่อให้เกิดประสบการณ์ แต่การที่จะสร้างองค์ความรู้ได้นั้นผู้เรียนจะต้องมีรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองซึ่งลักษณะข้างต้นมีความสำคัญเนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลอาจจะไม่สามารถนำไปใช้กับอีกบุคคลได้ ดังนั้นรูปแบบการเรียนรู้ (Learner Styles) จึงเป็นอัตลักษณ์ของบุคคล จากนั้นเมื่อผู้เรียนมีรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองแล้วจะส่งผลความต้องการในการเรียนรู้ (Learner Needs) ซึ่งความต้องการดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดปรัชญาในการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งอาจจะอธิบายคำว่าปรัชญาในที่นี้ได้ว่าเป็นกรอบความคิด (Paradigm) หรือเป็นมุมมอง (Perspective) ของแต่ละบุคคล ปัจจัยต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้และบทบาทหน้าที่ของผู้สอนต่อผู้เรียน รวมกระทั่งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม (Appropriate) กับสภาพบริบทของผู้เรียน เมื่อปัจจัยหลักของผู้เรียนและปัจจัยเสริมคือการจัดการเรียนรู้จากบทบาทของผู้สอนและวิธีสอน จะทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์และใคร่ครวญรวมถึงการสะท้อนกลับเชิงความคิดที่มีต่อตนเองและการเรียนรู้และนำไปสู่ปลายทางคือการที่ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ในหลายมิติ กล่าวคือถ้าพิจารณาในความแคบก็จะพบว่า ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นที่พฤติกรรมหรือความคิดเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าในมิติของความหมายกว้าง อาจพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่ ทักษะ ความรู้ และ

ทัศนคติ ทั้งนี้อาจรวมไปถึงความคิดเชิงสร้างสรรค์ของบุคคลร่วมด้วยก็ได้ การที่จะพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ให้ลึกซึ้งจึงจำเป็นต้องศึกษากันในรายละเอียดต่อไป อย่างไรก็ตามสามารถสรุปเป็นแผนผังความคิดได้ตามรูปดังต่อไปนี้

รูป 2 แนวคิดเชิงปรัชญาที่ส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน
ที่มา : (Wang & Sarbo, 2004)

จากแนวคิดเชิงปรัชญาที่นำเสนอมาจะเห็นได้ว่าการที่จะเรียกว่าการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ไม่สามารถกล่าวได้ว่ามาจากแนวคิดเชิงปรัชญาแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่การจะเป็น การศึกษาตลอดชีวิตได้นั้นจะเป็นต้องอาศัยแนวคิดเชิงปรัชญาหลาย ๆ แนวคิดเข้ามามีส่วนในการ สร้างคำว่าการศึกษาตลอดชีวิตในเชิงปฏิบัติการ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าการจะศึกษาแนวคิดเชิง ปรัชญานั้นจำเป็นต้องศึกษาจากนักคิดต่าง ๆ การศึกษาตลอดชีวิตก็เช่นกัน มีหลากหลายมุมมอง กล่าวคือเมื่อกล่าวถึงการศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน ก็จะเน้นหนักไปทางแนวคิดเชิงปรัชญาพฤติกรรม นิยม หากเป็นการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มที่เป็นหัวหน้าก็จะเน้นหนักไปทางแนวคิดการปฏิรูป ก้าวหน้า (Radicalism) เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามดังที่กล่าวอาจจะมองเชิงแยกส่วนมากเกินไป แต่เมื่อ พิจารณาจากองค์รวมแล้ว จะเห็นได้ว่าการที่จะจัดการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตามจะต้องประเมินหาความ ต้องการ (Needs) ของผู้เรียนก่อน ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) เมื่อ จัดการเรียนรู้จะเป็นต้องนำถึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนซึ่งมาจากแนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic) การเรียนรู้ระหว่างนั้นจะต้องผู้เรียนเกิดความเป็นอิสระและปราศจากการครอบงำ ซึ่ง มาจากฐานคิดของแนวคิดทางเสรีนิยม (Liberalism) และแนวคิดการปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) จากนั้นเข้าสู่การประเมินจะต้องประเมินตามศักยภาพและความต้องการของผู้เรียนจึงเป็นการรวมเอา ทุก ๆ แนวคิดมารวมกันและร่วมกับผู้เรียนในการประเมินผลการเรียนรู้นั้น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตจะใช้แนวคิดเชิงปรัชญาเพียงประเภทเดียวนั้น อาจจะไม่กล่าวเช่นนั้นได้ค่อนข้าง ยาก หากแต่เกิดขึ้นจากแนวคิดต่าง ๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดเป็นคำว่าการศึกษาตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปแนวคิดเชิงปรัชญาทางการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 สรุปแนวคิดเชิงปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต

แนวคิดเชิงปรัชญา	สาระสำคัญ	ความเชื่อ	ธรรมชาติ ผู้เรียน	บทบาทผู้สอน	วิธีการ ประเมินผล	นักคิด ที่สำคัญ
พฤติกรรมนิยม (Behaviorism)		ผู้เรียนเป็น เครื่องจักรกล	พฤติกรรมของ บุคคลนั้นเป็น ผลมาจากการ วางเงื่อนไข	ผู้จัดการ (Manager)	การสังเกต พฤติกรรม	สกินเนอร์ (Skinner) ทอรอนไคค์ (Thorndike) ไทเลอร์ (Tyler)

แนวความคิดเชิงปรัชญา / สาระสำคัญ	ความเชื่อ	ธรรมชาติผู้เรียน	บทบาทผู้สอน	วิธีการประเมินผล	นักคิดที่สำคัญ
เสรีนิยม (Liberalism)	จะเกิดความฉลาดต้องให้เสรีภาพ	- เป็นบุคคลที่มีเหตุผล - จะต้องมีความรอบรู้รอบ (Renaissance person)	ผู้เชี่ยวชาญ (Expert)	ท่องจำหรือการเขียนเรียงความ	โฮล (Houle) แอดเลอร์ (Adler) บลูม (Bloom) ลอร์สัน (Lawson) และ ปีเตอร์สัน (Paterson)
มนุษยนิยม (Humanistic)	ผู้เรียนก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีชีวิตจิตใจ	ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจในการเรียนรู้สูงมาก	ผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator)	ประเมินตนเอง	มัลคัม ไนวส์ (Malcolm Knowles) แพตต์ (Pratt) แมคเคนไซ (McKenzie)
พัฒนาการนิยม (Progressivism)	ความเป็นประชาธิปไตยและความคิดสร้างสรรค์	- ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง - สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่างๆ รอบตัวได้	ผู้จัดการเรียนรู้ (Organizer) แนะนำ กระบวนการเรียนรู้	- การสังเกต - การสาธิตปฏิบัติ	จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เอ็ดเวิร์ด ลินเดอร์แมน (Eduard Lindeman)
ปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism)	- ได้คิดวิเคราะห์และไม่ถูกกดขี่จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม - มีความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง	- ผู้เรียนและผู้สอนมีความเท่าเทียมกัน - ควบคุมตนเอง (Personal autonomy)	ผู้ช่วย (Partner)	- เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม - เกิดการคิดวิเคราะห์	อิวัล อิลลิช (Ivan Illich) เปาโล แฟร์เร่ (Paulo Freire)

ตอนที่ 3 แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษารายละเอียดในตอนที่ 3 นี้เป็นการนำเสนอข้อมูลเรื่องความเป็นมาของแนวคิด ลักษณะของแนวคิด และหลักของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตอย่างลึกซึ้ง ดังมีรายละเอียดของข้อมูลในแต่ละส่วนดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของแนวคิด

เมื่อกล่าวถึงแนวคิด (Concept) ของการศึกษาตลอดชีวิต ผู้อ่านจะคุ้นชินอย่างมาก ระหว่างคำว่า การศึกษาตลอดชีวิต “Lifelong Education” และ คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต “Lifelong Learning” ท่านทั้งหลายอาจเข้าใจว่าสองคำนี้เป็นคำคำเดียวกัน และมีความหมายคล้ายกัน แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้ว จะพบว่ามีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงนัยของความหมาย ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งมีข้อแตกต่างในทัศนคติของผู้นำเสนอแนวคิด และสุดท้ายนำมาสู่การยกระดับมาสู่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) (Boshier, 1998) ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายนัยดังกล่าวไว้แล้ว ข้างต้น

Dave and Cropley (1976) ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ซึ่งครั้งนั้นได้เน้นคำว่า “Lifelong Education” และนำเสนอว่า กระบวนการพัฒนาของบุคคล สังคม รวมไปถึงการพัฒนา ความเชี่ยวชาญผ่านช่วงชีวิต (life span) ของตนเองเป็นหนทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในมิติ ของตนเองและส่วนร่วม อีกทั้งกล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาแบบองค์รวม ซึ่ง ครอบคลุมรูปแบบการศึกษาในระบบ (Formal) การศึกษานอกระบบ (non-formal) และ การศึกษา ตามอัธยาศัย (informal) และมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงโครงสร้างทั้งหมดและระยะเวลาใน การศึกษา (stages of education) เข้าด้วยกัน ดังนั้นการนำแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตไปปรับ และนำเสนออีกครั้งขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงไม่ใช่แนวคิดใหม่ (Peter Jarvis, 2004) อีกทั้ง Dewey (1968) เสนอว่าเมื่อกล่าวถึงคำ ว่าการศึกษาจะต้องไม่สิ้นสุดของความรู้เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ซึ่งประเด็นข้างต้นเป็นเป้าหมาย ของสถาบันการศึกษา (School Organization) ในการรับประกันการเกิดขึ้นของการศึกษา และเป็น พลังในการเจริญเติบโต นอกจากนั้นแล้วแนวโน้มในการเรียนรู้จากชีวิตของตนเองและการปรับเปลี่ยน ให้เข้าชีวิตของตนถือเป็นกระบวนการการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของการจัด การศึกษา นอกจากนั้นแล้ว Dewey เป็นนักการศึกษาอยู่ฝั่งประเทศอังกฤษและเป็นผู้มีอิทธิพลทาง ความคิดต่อนักการศึกษาฝั่งสหรัฐอเมริกาอย่างมาก คือ Lindeman ซึ่งต่อมาได้เขียนหนังสือชื่อ "The

Meaning of Adult Education" และ Lindeman ยังมีอิทธิพลทางความคิดต่อ Malcolm Knowles ด้วย (Peter Jarvis, 2004)

การให้คำจำกัดความของการศึกษาตลอดชีวิตไม่สามารถให้ได้โดยกระจ่างนัก ทั้งนี้เนื่องจากการรวมกันทั้งหมดของศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งแนวคิดและหลักการมีความสอดคล้องกัน และมีหลายส่วนที่คาบเกี่ยวกันอย่างแยกไม่ออก (Overlap) (Aspin & Chapman, 2007)

การศึกษาผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้ที่โปรแกรมการศึกษาคอนข้างมีโครงสร้าง ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้ใหญ่มากกว่าเป็นวัยอื่น ๆ ผู้เรียนในวัยดังกล่าวจึงมาจากสังคมที่หลากหลาย และประกอบไปด้วยทัศนคติและการให้ความสำคัญในสิ่งที่ตนเองมีความต้องการ ในส่วนของการศึกษาต่อเนื่องมีลักษณะคล้ายกับการศึกษาผู้ใหญ่ แต่โปรแกรมการศึกษาที่จัดให้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การจัดโปรแกรมการศึกษาให้เน้นเป็นส่วนที่ต่อยอดจากความรู้เดิม มากกว่าจะเป็นการเรียนขั้นพื้นฐานเหมือนการศึกษาผู้ใหญ่ ดังนั้นการเรียนรู้รูปแบบดังกล่าวนี้ผู้เรียนจะสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่สนใจและนำไปใช้จริงกับการงาน อาชีพของตนเอง การศึกษาตลอดชีวิตก็เช่นกันเป็นการรวมลักษณะต่าง ๆ ของรูปแบบการศึกษาแต่ละประเภทดังที่กล่าวมาข้างต้นเข้ามาไว้ด้วยกัน (Peter Jarvis, 2008)

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องการศึกษาที่มีความชัดเจน นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาบุคคลมากยิ่งขึ้น (Lengrand, 1975) ในปี ค.ศ. 1972 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นำเสนอรายงานเรื่อง "Learning to Be" ซึ่งถือเป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาขององค์การขนาดใหญ่เป็นครั้งแรก โดยแนวคิดสำคัญคือ การแสดงวิสัยทัศน์ในการสนับสนุนถึงความจำเป็นของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งรอบตัว อาทิ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ อีกทั้งเป็นการ บูรณาการการศึกษาผู้ใหญ่ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบการเรียนรู้โดยเป็นการปรับตัวของบุคคลหลังจากที่พ้นจากโรงเรียนไปแล้ว (Faure, 1972b)

ในปี ค.ศ. 1973 องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้นำเสนอ Recurrent Education โดยการนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้แบบหน้าหลัง กล่าวคือ เป็นการส่งเสริมให้มีการศึกษาให้แก่เด็กและวัยรุ่น โดยเป็นการเสริมสร้างนอกเหนือจากหลักสูตรที่เรียนตามปกติ อาจกล่าวได้ว่าคล้ายเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยรูปแบบการเรียนรู้ที่นำเสนอไปนั้นเป็นการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ซึ่งนอกเหนือจากงานตามปกติที่ทำอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม

ตามจากรายงานขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) และรายงานขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี ค.ศ. 1972 ดังที่กล่าวไปข้างต้นเป็นการเชื่อมกลยุทธ์ในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต นอกจากนี้แล้วมีความเชื่อว่าการอบรมและการศึกษาสามารถเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองได้อย่างเต็มที่ (Carr, 2009)

จุดเปลี่ยนที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต เกิดจากรายงานขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) โดยได้มีการยกระดับจาก การศึกษาตลอดชีวิต “Lifelong Education” เป็นคำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต “Lifelong Learning” โดยในต้น ค.ศ. 1970 คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตมีความเข้าใจในระดับหนึ่งว่าเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทักษะความสามารถของบุคคล ซึ่งเน้นกระบวนการทางสังคมและโครงสร้าง ทั้งนี้ลักษณะดังกล่าวมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาบุคคลและสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (Bagnall, 2000) อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1990 - 2000 คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต “Lifelong Learning” สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ดีกว่า กล่าวคือ ในยุคหลังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะบุคคลในการเผชิญหน้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (Peter Jarvis, 2007)ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นด้วยแรงจูงใจไม่ว่าจะเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ล้วนทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้อารมณ์ของการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความคมชัดมากขึ้นหลังจาก ปี ค.ศ. 1990 ทั้งนี้เนื่องมาจากการมุ่งเน้นที่จะเรียนรู้เพื่อจะได้รับ (Learning to earn) และความรับผิดชอบต่อสังคม (Social contributions) (Carr, 2009)

รายงานฉบับต่อมาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี ค.ศ. 1996 โดย Delors (1996) นำเสนอในหัวข้อเรื่อง Learning : the treasure within ชื่อเรื่องแปลเป็นภาษาว่า การเรียนรู้: ขุมทรัพย์ในตน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) การนำเสนอแนวคิดในครั้งนี้ ผู้นำเสนอได้นำเสนอแตกต่างไปจากครั้งก่อนซึ่งมีประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดย Delors ใช้คำว่า 4 เสาหลัก (Pillars) ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) การเรียนรู้เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Learning to do) การเรียนรู้เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกัน (Learning to live together) และ การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) (Delors, 1996)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นผู้เขียนนำเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นช่วงเวลาและแนวคิดในการศึกษาตลอดชีวิตของนักการศึกษาที่พยายามนำเสนอรูปแบบและแนวคิดในการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม

รูปแบบและแนวคิดทางการศึกษาตลอดชีวิตอาจมีความแตกต่างกันบ้าง ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อม ในช่วงเวลานั้น (Matheson & Matheson, 1996) แต่แนวคิดหลัก (Core concept) ในการศึกษาตลอดชีวิต คือ การที่ได้ส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพและตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลเป็นหลัก ทั้งนี้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับบริบทของสังคมรอบตัวของบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้นแล้วแนวคิดหลักจึงเป็นการพัฒนาที่ตัวบุคคล (Individual) ให้มีความสามารถ จากนั้นจึงจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาต่อสังคมในอีกขั้นตอนหนึ่ง การศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักคือกลุ่มที่ออกกลางคันและผู้ที่ยังจากระบบการศึกษาไปแล้ว แต่อย่างไรก็ยังหมายรวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในระบบการศึกษาในการส่งเสริมประสบการณ์ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ให้ผ่านช่วงชีวิต ทั้งนี้เป็นการเรียนรู้จากตนเองเป็นสำคัญเพื่อเติมเต็มความเป็นพลเมืองและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Field & Leicester, 2000)

ลักษณะของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

ลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตในแต่ละยุคที่ได้นำเสนอไปข้างต้น คงจะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงทางแนวคิด รวมไปถึงการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้นมาในระดับหนึ่ง นอกจากนั้นแล้วผู้เขียนได้นำคุณลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Some concept - characteristic) มาประกอบเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต ดัง จะเห็นได้ว่าแนวคิดสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการพัฒนาตนเองในลำดับแรก โดยการเติมเต็มในส่วนที่จะต้องพัฒนากระทั่งนำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้เดิมและส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตมาเป็นฐานในการพัฒนาเป็นลำดับต่อมา และลำดับสุดท้ายคือการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและบริบทแวดล้อมที่บุคคลนั้น ๆ อาศัยอยู่ กระบวนการที่เกิดขึ้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความเป็นกลไก (Dynamic) ของการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และนำมาสู่การสร้างการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกันของบุคคลในสังคม ดังนั้นการศึกษาแต่ละรูปแบบจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง รูปแบบของการศึกษาตลอดชีวิตก็เช่นกัน การจำแนกว่าเป็นการศึกษาตลอดชีวิตหรือไม่นั้น จำเป็นต้องอาศัยการพิจารณารูปแบบและลักษณะของการศึกษา นอกจากนั้นแล้วการทบทวนเอกสารทางการศึกษาตลอดชีวิตพบว่าลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิตแบ่งออกเป็น 3 ประการคือ 1) ลักษณะของแนวคิด 2) ลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิตในบุคคล (Characteristics of lifelong learners) ในลักษณะดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ ประเภททั่วไป และประเภทเฉพาะ

กลุ่ม และ 3) ลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิตในองค์กร ผู้เขียนขอนำเสนอลักษณะของแนวคิด เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยคุณลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Some concept - characteristic) ซึ่ง (Dave, 1973) ได้อธิบายภาพรวมของแนวคิด ไว้ดังนี้

1. ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต มีค่าที่มีความสัมพันธ์ประกอบด้วย 3 คำ คือ ชีวิต (life) ตลอดชีวิต (lifelong) และ การศึกษา (education) โดยทั้งสามคำดังกล่าวนี้รวมเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) เป็นการให้ความหมายที่ค่อนข้างใหญ่มากในการเรียนรู้ของบุคคลที่มีความยาวนานตลอดชีวิต

2. การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดหลังจากที่พ้นจากในระบบโรงเรียนแล้วเท่านั้น แต่กระบวนการการศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตบุคคลตลอดทุกช่วงอายุ ซึ่งไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา รวมถึงสถานที่ด้วย

3. การศึกษาตลอดชีวิต ไม่ได้จำเพาะเจาะจงด้านการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่เป็นการศึกษาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งได้แก่ การศึกษาก่อนระบบ ประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และการศึกษาระดับอื่น ๆ ฉะนั้นการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการศึกษาเพื่อเพิ่มพูน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ การศึกษาที่ฝึกฝนทักษะในทุกประเภทการศึกษาเอาไว้

4. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่นำเอาคุณลักษณะของการศึกษาต่างประเภท เข้าไว้ในตัวเอง ซึ่งประกอบไปด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

5. การเรียนรู้ที่มีจุดเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว ถือเป็นการเรียนรู้อันดับแรกและมีความสำคัญที่สุดของการศึกษาตลอดชีวิต เนื่องจากจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทสังคม

6. ลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อการจัดศึกษาตลอดชีวิต คือ บทบาทของชุมชน ที่ทำหน้าที่ในการให้เสริมสร้างการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของชุมชน ซึ่งทำให้บุคคลได้เรียนรู้ในการทำหน้าที่ของตนเองซึ่งจะทำให้มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรอบข้าง และเกิดการพัฒนากิจกรรมของบุคคลไปตามสภาพสังคมนั้น ๆ

7. หน่วยงาน องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการศึกษาต่างก็มีส่วนสำคัญ ในการเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตให้เป็นรูปธรรม ซึ่งหน่วยงานข้างต้นจะที่จะดำเนินการส่งเสริมและสร้างการศึกษาตลอดชีวิตได้เพียงลำพัง แต่จะต้องใช้ความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการประสานความร่วมมือให้บุคคลได้มีการศึกษาตลอดชีวิต

8. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการการศึกษาที่อาศัยความต่อเนื่องและการเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้เดิมและความรู้ใหม่ ดังนั้นจึงเป็นมิติที่มีระยะเวลายาวนาน
9. การศึกษาตลอดชีวิต จะต้องใช้การบูรณาการเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ให้แก่ชีวิต รวมถึงบทบาทต่าง ๆ ทั้งชีวิต และสังคม ในมิติต่าง ๆ มาเพื่อนำมาส่งเสริมสร้างการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่บุคคล
10. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นเครื่องบ่งบอกถึงควมมีประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าการศึกษาดูตลอดชีวิตมีคุณลักษณะที่มีความเป็นสากลอยู่มาก
11. คุณลักษณะพิเศษของการศึกษาตลอดชีวิต คือ มีความยืดหยุ่นในด้านเนื้อหา เทคนิคการเรียนรู้ รวมไปถึงระยะเวลาในการศึกษา
12. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องเป็นกลไก (Dynamic Approach) การจัดการศึกษาจะต้องนำเนื้อหา สื่อ รวมไปถึงเครื่องมือและวัสดุทางการศึกษา นำมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาให้เกิดทักษะใหม่
13. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาที่นำเอาการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ มาผสมผสานให้เกิดรูปแบบและวิธีการใหม่ ๆ ที่เรียกว่าเป็นวิทยาการทางการศึกษา
14. การศึกษาตลอดชีวิต ได้เน้นเนื้อหาที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความรู้ทั่วไป และความรู้ที่เป็นทักษะเฉพาะด้าน อย่างไรก็ตามความรู้ทั้งสองส่วนนี้ไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่จะมีความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติของเนื้อหาสาระอยู่ในตัวเอง
15. ทักษะกระบวนการปรับตัวและแนวคิดใหม่ (Innovative) ของบุคคล รวมถึงสังคม จะได้รับการเติมเต็มผ่านการศึกษาดูตลอดชีวิต
16. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่เติมเต็มทักษะขอบุคคลให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์มากขึ้นนอกจากนั้นแล้วยังเป็นการแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างของบุคคลไปในตัวด้วย
17. ความมุ่งหมายปลายทาง (The ultimate goal) ของการศึกษาดูตลอดชีวิต คือ การพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Quality of Life)
18. หลักสำคัญของการศึกษาดูตลอดชีวิตที่ต้องมีก่อนการจัดการศึกษา คือ การเข้าถึงโอกาสของทุกคน แรงจูงใจในการเรียน และความสามารถในการศึกษาของบุคคลนั้น ๆ
19. การศึกษาดูตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้บุคคลได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนเอง โดยเป็นการนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้เพื่อประโยชน์สูงสุดในการศึกษา

20. ในขั้นการปฏิบัติการ หรือการนำไปใช้ การศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาต่างรูปแบบให้เกิดความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้เป็นการนำเอาประเภทของการศึกษาแบบต่าง ๆ เข้ามาไว้ด้วยกัน

สรุปได้ว่าลักษณะของแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับ ชีวิต ตลอดชีวิต และการศึกษา รวมกันเป็นการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษารูปแบบดังกล่าวไม่ได้สิ้นสุดหลังจากจากระบบการศึกษาไปแล้วแต่หมายความรวมถึงการพัฒนาตนเองไปตลอดชีวิต อีกทั้งยังเป็นการรวมเอาการศึกษา ทุกประเภทมาไว้ด้วยกัน การปลูกฝังความรู้ ทัศนคติที่มาจากสถาบันครอบครัวจะมีพลังมากที่สุด ซึ่งกล่าวได้ว่าสังคมแวดล้อมรวมทั้งชุมชนที่อยู่อาศัยมีผลอย่างมากในการจัดการศึกษา การที่จะส่งเสริมดังที่กล่าวมานั้นจะต้องใช้ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ร่วมกันจัด โดยจะต้องมีความต่อเนื่อง เพราะกระแสสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายไปจึงมีความสำคัญ นอกจากนั้นแล้วการศึกษายังบ่งบอกถึงความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ หากสามารถเรียนรู้ได้ทุกอย่างเข้าถึงทุกแหล่งเรียนรู้ รวมไปถึงการเคารพสิทธิ ล้วนเป็นการใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาให้แก่บุคคลทุกกลุ่มจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นและนำเอาทรัพยากรทุกด้านเข้ามาบูรณาการให้เกิดความรู้ทั่วไปจนถึงขั้นเชี่ยวชาญ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ ให้เกิดการเชื่อมโยง รวมถึงการเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ทางการศึกษา และนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตในที่สุด ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารแล้วนำเสนอในส่วนของกรณีวิเคราะห์ผลบทที่ 4 ต่อไป

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

จากแนวคิดที่ได้นำเสนอไปข้างต้นนั้นส่งผลมายังหลักของการศึกษาตลอดชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดต่างประเทศและในประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รายงานขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ได้นำเสนอแนวคิดในการจัดการศึกษาซึ่งรวมถึงหลักของการศึกษาตลอดชีวิตด้วย ซึ่งในรายงานฉบับดังกล่าวชื่อว่า Learning – A Treasure Within (การเรียนรู้ : ขุมทรัพย์ในตน) ได้เสนอเสาหลักไว้ดังนี้ (Delors, 1996)

1) การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) เป็นการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวให้รู้ขอบข่ายของเรื่องนั้นให้เข้าใจถ่องแท้

2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) เป็นการเรียนรู้เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติได้ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับงานที่กำลังทำอยู่โดยจะต้องใช้ทักษะพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ความรู้ ทักษะทัศนคติ เป็นต้น

3) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตในสังคมแห่งความเป็นจริงที่จะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันซึ่งเป็นทักษะของการอยู่รอดในสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

4) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) เป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจชีวิตของตนเองและชีวิตของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้กับการปรับทัศนคติของตนเองและใช้ความคิดในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น

ในส่วนของประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้นำเสนอหลักการการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งสิ้น 13 ประการ โดยประกอบไปด้วยดังนี้

1) หลักความจำเป็น การศึกษาตลอดชีวิตในอนาคตข้างหน้าไม่ใช่เรียนเพื่อเอาความรู้แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เกิดการเรียนรู้เพื่อต่อสู้กับการแข่งขันในการดำรงชีวิต

2) หลักความเชื่อมั่น เป็นหลักการที่มอบความเป็นตัวตนให้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีความเชื่อมั่นในตัวผู้เรียนว่าจะสามารถเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ได้ตรงตามความต้องการของตนเอง

3) หลักความครอบคลุม เป็นการศึกษาที่เน้นให้ถึงความเป็นสิ่งเดียวกันทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ รวมถึงการศึกษาหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ไม่สามารถแบ่งออกเป็นส่วนๆ ได้ เพราะทุกสิ่งล้วนมีความเชื่อมโยงกัน

4) หลักความเสมอภาค การศึกษาในอนาคตจะเป็นสิ่งที่ผู้เรียนมีสิทธิเท่าเทียมกันสามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา รวมถึงสิทธิในการเรียนรู้ตรงตามความต้องการ โดยลดข้อจำกัดที่เกิดจากการเรียนรู้ให้ได้มากที่สุด

5) หลักการผสมผสาน การศึกษาจะต้องเป็นสิ่งที่เรียกว่าเนื้อเดียวกัน การศึกษาและการเรียนรู้ของบุคคลเพื่อทำให้การศึกษาตลอดชีวิตนั้นเป็นจริงได้นั้น จะต้องผสมผสานหลักการและแนวคิดต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต

6) หลักการเทียบโอน การเรียนรู้ในประเภทใดประเภทหนึ่งเมื่อต้องการจะข้ามไปอีกประเภทก็สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากการศึกษาถึงแม้จะต่างประเภทแต่อยู่ในระนาบเดียวกัน การเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องจะต้องไม่มีอุปสรรคสำหรับผู้เรียนรู้

7) หลักของความหลากหลายและเป็นประชาธิปไตย การเรียนรู้เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายของผู้เรียนอาจจะไม่สามารถเรียนรู้ในสิ่งเดียวได้แต่จำเป็นต้องเรียนรู้ในศาสตร์หลายๆ แขนง และความเป็นอิสระของบุคคลที่จะส่งเสริมให้เขาได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้

8) หลักของความยืดหยุ่น การศึกษาของบุคคลย่อมมีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ระบบการศึกษาสามารถรับตามความต้องการของบุคคลได้ ดังนั้นการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ไม่ปรับให้เกิดความสมดุลย่อมส่งผลต่อการเรียนรู้โดยตรงของผู้เรียน

9) หลักความต่อเนื่อง การเรียนรู้หรือการศึกษาของบุคคลจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่มีลมหายใจ ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด ปัญหาในชีวิตผู้เรียนก็เช่นกัน มีเข้ามาตลอดเวลา ดังนั้นการเรียนรู้กับปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นความต่อเนื่องที่หยุดไม่ได้ นอกจากนั้นแล้วการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากความต้องการที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

10) หลักความกลมกลืนและสัมพันธ์กับชีวิต การศึกษาเมื่อแยกกับชีวิตก็ไม่มี ความหมาย หากเรียนจบไปก็ไม่รู้จะเอาความรู้ไปใช้เพื่ออะไร ดังนั้นการเรียนรู้จะต้องให้ได้เรียนรู้ในสิ่ง ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความหมายและคุณค่าในชีวิต

11) หลักการแสวงหาความรู้ หัวใจการศึกษาตลอดชีวิตคือการไม่หยุดนิ่ง การแสวงหา ความรู้เพื่อตอบปัญหาในใจบางประการของผู้เรียนจึงเป็นหัวใจหลักที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในการ หาความรู้ด้วยตนเอง

12) หลักความสำคัญของครอบครัวและชุมชน หากเปรียบครอบครัวเป็นสถานศึกษา แล้ว ชุมชนย่อมหมายถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน การศึกษาตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้เมื่อทั้งแหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมมีความสอดคล้องกัน

13) หลักการมีส่วนร่วม หากกล่าวว่าการเรียนรู้ของบุคคลเป็นเรื่องของบุคคลก็ไม่ผิดนัก แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์เป็นสัตว์สังคมการอยู่ร่วมกันจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การอาศัยความร่วมมือ ทั้งจากครอบครัวในการช่วยเหลือกัน รวมถึงการให้พลังจากเครือข่ายในการจัดการศึกษาและ ส่งเสริมการเรียนรู้จึงต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สนอง โหลิตวิเศษ (2544) ได้นำเสนอหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

1) เป็นการศึกษาของบุคคลทุกเพศ ทุกวัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในช่วงวัยต่าง ๆ และ เพื่อให้สามารถปรับตัวได้กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการย้ำเน้นถึงเรื่องความเสมอภาคในการ เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา

2) การศึกษาในแต่ละประเภท รูปแบบย่อมจะมีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างกันของการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

3) การจัดการศึกษานั้นหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างการศึกษา

4) การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องมีหลักสำคัญ คือ ความเสมอภาค ความยืดหยุ่น ความหลากหลาย การปรับตัวได้ตามสถานการณ์ ความเหมาะสม และการสนองต่อความต้องการของผู้เรียน รวมถึงการมียุทธศาสตร์ที่สนับสนุนอย่างเหมาะสม

5) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั้งระบบ ทั้งจากระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้ศึกษางานทางการศึกษานอกกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาตลอดชีวิตและสรุปหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

1) การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เนื่องจากทุกคนจะเจอสถานการณ์แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย ซึ่งในแต่ละปัญหาดังกล่าวการศึกษาจะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตนเอง เพื่อก้าวข้ามอุปสรรคต่าง ๆ

2) บุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ศักยภาพของบุคคลในการเรียนรู้ในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ไม่มีข้อจำกัดที่จะเป็นปัญหาให้เขาเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของตนเอง

3) การเรียนรู้และการศึกษาไม่ได้สิ้นสุดเมื่อผู้เรียนพ้นจากสถานศึกษา หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ใหม่และไม่มีที่สิ้นสุดของการเรียนรู้ชีวิต

4) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท และทุกระดับ

5) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งแนวตั้งและแนวนอน กล่าวคือแนวตั้งหมายถึงอายุและช่วงวัยต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ส่วนแนวนอนหมายถึงการศึกษามีความสัมพันธ์กับชีวิต ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดให้สัมพันธ์กับช่วงวัยและในแต่ละช่วงวัยจะต้องให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตของช่วงวัยนั้น ๆ

6) การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเท่าเทียม การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน การที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตนั้นจะต้องให้เขาได้รับโอกาสอย่างเสมอภาค

7) ความหลากหลายและความยืดหยุ่นเป็นหนึ่งในหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

8) จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษไปโดยในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้มีอิสระและการตัดสินใจตามแต่ความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

9) จะต้องสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนที่จะทำให้ผู้เรียนได้สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้นอกจากการสร้างแรงจูงใจให้มากขึ้นแล้วยังเป็นการกระตุ้นให้มีแรงในการเรียนรู้ต่อไป

10) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนย่อมจะต้องการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องนอกจากการแสวงหาความรู้แล้วยังเป็นการทำให้ผู้เรียนได้มีช่องทางในการหาความรู้ชิ้นหนึ่ง

11) เป้าหมายประการหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนคือการทำให้ผู้เรียนสามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตของตนเองที่จะต้องเผชิญในอนาคตอันใกล้

12) จุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิตคือบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งขององค์ความรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน

13) นอกจากบ้านแล้วยังมีชุมชนที่จะเป็นแหล่งวิทยาการทางความรู้ให้แก่ผู้เรียน

14) การศึกษาจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีความร่วมมือจากทุกฝ่าย

15) การศึกษาที่แท้จริงคือการทำให้บุคคลได้พึ่งพิงตนเองได้ เพราะการที่จะผ่านช่วงชีวิตหนึ่งๆ ไปได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยตัวผู้เรียนเองเป็นสำคัญ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตที่สำคัญคือ 1) ความจำเป็นของบุคคลทุกเพศ ทุกวัยที่จะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต 2) การเรียนรู้จะต้องครอบคลุมทุกประเภทและระบบการศึกษา ซึ่งสามารถถ่ายโอนความรู้ไปมาระหว่างกันได้ 3) การศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาที่สร้างโอกาส การเข้าถึงอย่างเสมอภาคและเน้นความเป็นประชาธิปไตย 4) การศึกษาการเรียนรู้ ชีวิตและสังคมจะต้องเป็นสิ่งเดียวกัน เน้นความยืดหยุ่นและหลากหลาย 5) การศึกษาที่แท้จริงคือการสอนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดจนการสร้างองค์ความรู้ที่จะทำให้เขาสามารถค้นหาคำตอบจากปัญหาในชีวิตของเขาเอง 6) การศึกษาจัดการศึกษาจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกันทั้งผู้จัดและผู้เรียนตลอดจนภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่ร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของสังคม โดยเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั้งระบบ

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องแนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตพบว่า เป็นแนวคิดที่สามารถนำไปใช้สำหรับการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้จะต้องมีการจัดให้สอดคล้องกับความต้องการ

และบริบทของชุมชน รวมถึงแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่ส่งเสริมให้คนเกิดการเรียนรู้ ต้องบูรณาการการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน และยึดโครงสร้างทางสังคมเป็นฐานของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำชุมชนให้มีพลัง อันจะเป็นการสร้างควมยั่งยืนของการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ตอนที่ 4 การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การศึกษาในเรื่องการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ส่วน ประกอบด้วย บทนำ ความสำคัญ ความหมาย ลักษณะ รูปแบบและองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ และตัวอย่างชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนของคำว่า “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังต่อไปนี้

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) แล้วนั้น ในประเทศในโลกตะวันตก ได้มีเอกสารทางวิชาการออกมาหลายสิบปีแล้ว และเข้ามาในประเทศไทยเมื่อไม่กี่ปีมานี้ อย่างไรก็ตามจากแนวคิดของ โรเบิร์ต ฮัทชิน (Robert Hutchins) ซึ่งได้นำเสนอหนังสือเรื่อง The Learning Society ในปี ค.ศ. 1968 โดยคาดหวังว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ที่จะขึ้นในภายภาคหน้านั้น จะทำให้ผู้คนได้เรียนรู้ได้อย่างอิสระเสรี (Hutchins, 1968) อย่างไรก็ตามหากแยกคำดังกล่าวออกจากกันแล้ว จะพบว่าการเรียนรู้นอกเหนือไปจากการเกิดกระบวนการเก็บเกี่ยวความรู้ ทักษะต่าง ๆ ได้แล้ว แต่ยังสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าไปสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ได้ และคำว่าสังคมนั้นเป็นหน่วยหนึ่งที่รวบรวมเอาวัฒนธรรมที่หลากหลายมาไว้ในหน่วยเดียวกัน หากจะกล่าวว่าเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ก็ไม่ผิดนัก เพราะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้นั้นเป็นต้นแบบในการพัฒนาของสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีเป้าหมายในการเรียนรู้ในเรื่องเดียวกัน ซึ่งมีนัยต่อกระบวนการกลุ่มมากกว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นจากบุคคลเพียงบุคคลเดียว (Bereiter & Scardamalia, 1996; Keating, 1995, 2005)

อย่างไรก็ตามเมื่อทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็น "สังคมแห่งการเรียนรู้" ทำให้พบศัพท์ทางการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ "Knowledge Economy" "Knowledge Society"

"Lifelong Learning" และ "Learning" เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องทำความเข้าใจกับแนวความคิดจากคำศัพท์ข้างต้นซึ่ง โดยประกอบไปด้วย 2 ประเด็นคือ เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Economy) และ สังคมฐานความรู้ (Knowledge Society) ซึ่งต่างก็มีความหมายและนัยไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งช่วงเวลาของการเกิดขึ้นของคำศัพท์ทางการศึกษาดังกล่าวก็เป็นยุคเดียวกัน และโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปจนเข้าสู่ถึงศตวรรษที่ 21 จึงมีการใช้ศัพท์ใหม่ที่เรียกว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) แทน ซึ่งมีนัยว่าการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิตของบุคคล แต่อย่างไรก็ตามยังใช้คำเดิมอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้คำว่า การเรียนรู้ (Learning) ยังมีแนวคิดคล้ายกับคำว่า การศึกษา (Education) ด้วย ดังนั้นแล้วการเกิดขึ้นของสังคมแห่งการเรียนรู้ นั้น เกิดขึ้นจากการที่ความรู้และการเปลี่ยนแปลงทางเวลามีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ความรู้ในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อยุคและสมัยเปลี่ยนไป ความรู้นั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว อีกทั้งความรู้ที่ได้จากการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งหมายถึงในระบบและการศึกษานอกระบบ (การศึกษาผู้ใหญ่ รูปแบบดั้งเดิม) ไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งในบริบทใหม่นั้น ใช้คำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งมีความมุ่งหวังในการเปลี่ยนสถานที่ทำงานด้วยการพัฒนา ปรับปรุง ความรู้ของที่ทำงาน (Update Knowledge) ซึ่งเกิดเป็นทักษะใหม่ในที่ทำงาน โดยลักษณะดังกล่าวนี้ ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายรวมถึงทั้งองค์กรด้วย ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนให้ที่ทำงานหรือองค์กรเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และสนับสนุนสังคมฐานความรู้ (Knowledge Society) ในทิศทางเดียวกัน อย่างไรก็ตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เน้นให้บุคคลได้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยนำเอาความต้องการ ความสนใจของบุคคลเป็นที่ตั้ง หากแต่สังคมแห่งการศึกษาดังที่กล่าวไปข้างต้น เป็นการนำเอาความสนใจและความต้องการที่จริงของส่วนรวมหรือสังคมเป็นที่ตั้งของกระบวนการทั้งหมด อย่างไรก็ตามความเป็นจริงของสถานการณ์และสังคมที่เกิดขึ้น (Reality) เป็นหลักในการเข้าใจโครงสร้างและบริบทของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือการทำให้เกิดหรือการก่อเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ สิ่งสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจคือการมีความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นสำคัญ (Peter Jarvis, 2006, 2007; Mehaut, 2004; Välimaa, 2010; Wain, 2000)

นอกจากนั้นแล้วในหนังสือเรียนเพื่อที่จะเป็น (Learning to be) ได้นำคำว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) มาเป็นคำหลักในการแนะนำให้รู้จักกับคำว่า การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) (Faure, 1972a) ดังนั้นการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมี

แนวคิดเดียวกันคล้ายคลึงกัน ก็มักจะพบกับคำว่าสังคมแห่งการเรียนรู้บ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากหลายคำทางการศึกษามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและไม่อาจจะแยกส่วนทั้งนี้และการนำไปใช้ได้

ความสำคัญ

ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้นว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง อันเนื่องมาจากระบบการศึกษาที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลไม่เต็มที่นัก กล่าวคือเมื่อเวลาผ่านไปองค์ความรู้หรือกระบวนการที่มีอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเมื่อเวลาล่วงเลยไปองค์ความรู้ที่มีอยู่และองค์ความรู้ใหม่ยังไม่เชื่อมเข้าหากันโดยสนิทกัน ดังนั้นจึงเกิดช่องว่างขึ้น ซึ่งองค์ความรู้ชุดดังกล่าวอาจจะต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคนั้น ๆ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาระบบการศึกษาแล้วพบว่า การศึกษาในระบบที่ยังไม่ครอบคลุมทุกช่วงอายุจัดการเรียนรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในวัยเรียนเท่านั้น ในส่วนของศึกษานอกระบบ อาจอยู่ในมิติของการศึกษาเพิ่มเติม รวมถึงการฝึกอบรม ซึ่งไม่สามารถป้อนชุดความรู้ให้แก่บุคคลเป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกันได้ ซึ่งช่องว่างดังกล่าวจึงไม่สามารถทำให้บุคคลได้รับการสนองต่อความต้องการของตนเองมากเท่าที่ควร (Hutchins, 1968) นอกจากนั้นแล้วหัวใจอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ ความรู้ (Knowledge) และ ข้อมูลข่าวสาร (Information) ด้วย (Husén, 1974)

ในส่วนของประเด็นเรื่องความรู้ (Knowledge) นั้น ภาคธุรกิจได้นำเอาแนวคิดเรื่องสังคมแห่งการเรียนรู้มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กรของตนเอง เพื่อให้บุคลากรที่ทำงานในด้านต่าง ๆ มีความรู้ ความสามารถและทักษะ ทั้งนี้นอกจากการสร้างผลกำไรแล้ว ยังส่งผลทำให้องค์กรที่นำแนวคิดไปใช้ประสบความสำเร็จด้วย อย่างไรก็ตามจะต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วย (Eraut, 1997)

1. ความรู้ มี 2 ลักษณะ คือ ความรู้ในรูปแบบที่เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือ ข้อมูลอื่น ๆ ที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ตลอดเวลาในรูปแบบสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีความคาดหวังว่าจะนำความรู้เหล่านี้ ส่งต่อมายังผู้ที่ต้องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะรวมถึงสมรรถนะ และ ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ที่เกิดขึ้นจากการได้รับการสั่งสมและผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทักษะและสมรรถนะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์และการเรียนรู้มากกว่าการได้รับทักษะมาแบบส่งผ่าน หรือบอกต่อ

2. การส่งต่อ (Transfer) ลักษณะของการส่งต่อที่เกิดขึ้น เป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ หากจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนรู้ได้เจอกับสิ่งใหม่ที่กำลังสนใจเกิดการเรียนรู้กับสิ่งที่ตนเองสนใจรวมกับความรู้เดิมที่มี จึงจะเกิดการส่งต่อจากความรู้เดิม

รวมกับความรู้อื่นๆที่เกิดขึ้น และเกิดเป็นการส่งต่อความรู้ ลักษณะข้างต้นเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องกัน

3. สมรรถนะ (Competence) ความสามารถ (Capability) และ ความเข้าใจ (Understanding) ซึ่งสมรรถนะได้รับการพัฒนาจากการวิเคราะห์งานที่ทำ ส่วนความสามารถนั้นมองในมิติขององค์กร ว่าบุคคลในองค์กรมีความสามารถเฉพาะอะไรบ้าง และความเข้าใจ คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองกับงาน ซึ่งเป็นส่วนผสมของความสามารถที่ตนเองมีและสมรรถนะที่องค์กรคาดหวัง

4. การเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ (Learning at different levels) กล่าวคือ ระดับการเรียนรู้ในช่วงเวลาที่ต่างกันมีความสำคัญมาก ซึ่งการสะสมองค์ความรู้ หรือได้รับประสบการณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพิ่มขึ้นอยู่กับช่วงเวลา ทั้งนี้ช่วงเวลาสั้นอาจเป็นเพียงข้อพิจารณาหนึ่งให้เกิดความสนใจ หากแต่ระยะเวลาที่ยาวมากขึ้นจะทำให้มีความสามารถในการปรับตัวได้มากขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลข่าวสาร (Information) เป็นหัวใจของสังคมแห่งการเรียนรู้อีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ในสังคมยุคปัจจุบันที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่รู้ก่อนย่อมได้เปรียบเสมอ หากเปรียบกับอาชีพอื่น ๆ จะพบว่า หากนักธุรกิจไม่ติดตามข่าวสารบ้านเมือง แม้เพียงวันเดียวธุรกิจอาจตามไม่ทันคู่แข่งได้ นักการทูตไม่ได้อ่านโทรเลขแม้แต่วันเดียวก็ตกข่าวเสียแล้ว เป็นต้น ดังนั้นข้อมูลข่าวสารถือว่ามีสำคัญต่อการตัดสินใจ ดังนั้นปฏิเสธไม่ได้อีกเช่นกันว่าปัจจุบันเราอยู่ในโลกของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมา และสามารถเข้าถึงแหล่งวิทยาการ รวมถึงความรู้ (Knowledge) ที่มีความสัมพันธ์กับงานที่ตนเองเกี่ยวข้องได้สะดวกมากขึ้น อย่างไรก็ตามสังคมแห่งการเรียนรู้อาจมีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท หากอยู่ในบริบทของสถานประกอบการ ก็จะหมายถึง ความพยายามในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของพนักงาน ซึ่งลักษณะต่าง ๆ ข้างต้นนี้ เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสถานที่ทำงาน (Livingstone, 2013)

นอกจากนั้นลักษณะของสังคมได้เปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Economy) แล้วในศตวรรษที่ 21 นี้ ทุกอย่างจะต้องขับเคลื่อนด้วยการเรียนรู้เสมอ ดังนั้นช่องว่างระหว่างประเทศกำลังพัฒนากับประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ใช่แหล่งทรัพยากรที่มีอีกต่อไป หากแต่เป็นช่องว่างด้วยเรื่องของความรู้ หากองค์กรต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

รวมถึงความต้องการในการพัฒนาองค์กรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้นในองค์กรของตนเอง (Stiglitz & Greenwald, 2012)

ความหมาย

Husén (1974) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมแห่งการเรียนรู้ประกอบไปด้วย 4 ลักษณะ คือ 1) บุคคลสามารถเข้าถึงซึ่งโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) การศึกษาที่เป็นทางการ (การศึกษาในระบบโรงเรียน) ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกช่วงอายุ 3) การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (การศึกษาตามอัธยาศัย) เป็นแหล่งศูนย์กลางในการศึกษาด้วยตนเอง และ 4) สถาบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา จะต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้

Wain (1987) กล่าวไว้ว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ คือ ลักษณะหนึ่งในการยอมรับและรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการศึกษาในทุกมิติ ซึ่งจะรับรู้ได้ว่าการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กับสถาบัน องค์กร และสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นวิถีทางของการดำเนินชีวิต โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เข้ามาอย่างมากที่สุด เพื่อความสัมฤทธิ์ผล

นอกจากนั้นยังมีนักการศึกษาได้สรุปความหมายใน 3 ความหมาย ดังนี้ (Edwards, 1997)

1. สังคมแห่งการเรียนรู้ คือ สังคมที่ให้การศึกษ (Educated society) โดยมุ่งเน้นให้เกิดการศึกษาอย่างอิสระเสรี และเน้นความเท่าเทียม ทั้งนี้มีเป้าหมายในการจัดให้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อที่จะให้การศึกษแก่ผู้ใหญ่ ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

2. สังคมแห่งการเรียนรู้ คือ ตลาดการเรียนรู้ (Learning market) นัยดังกล่าวนี้ในมุมมองของสถาบัน องค์กร ในการให้บริการสำหรับองค์กรที่มีการแข่งขันทางธุรกิจ อย่างไรก็ตามเป้าหมายของของนัยนี้ สำหรับตลาดในการเป็นส่วนหนึ่งของโอกาสในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้บุคคลมีขีดความสามารถในตนเองที่สูงขึ้น หรือ ให้สามารถแข่งขันในตลาดได้ รวมถึงการพัฒนาทักษะสมรรถนะต่าง ๆ ให้แก่พนักงาน ให้มีความเป็นปัจจุบัน

3. สังคมแห่งการเรียนรู้ คือ ลักษณะอย่างหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถปรับวิธีการเรียนเข้ากับชีวิตของตนเอง โดยใช้แหล่งวิทยาการ ทรัพยากรต่าง ๆ รอบตัวที่สามารถเข้าถึงได้ในการสนับสนุนการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งนัยนี้มุ่งเน้นให้พัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตามสำหรับความหมายข้างต้นของสังคมแห่งการเรียนรู้มีความคาบเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning networks) ด้วย

Eraut (1997) เสนอว่ามิติของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการศึกษา การฝึกอบรม ทั้งนี้มีพื้นฐานที่ว่าความต้องการและการประเมินความต้องการที่ถูกต้อง ซึ่ง

เงื่อนไขดังกล่าวจะต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับประเภทของความรู้ด้วย นอกจากนั้นแล้วทฤษฎีถ่ายโอนความรู้ (Transfer of knowledge) จะมีลักษณะเป็นกิจกรรม (Event) มากกว่า กระบวนการ (Process)

Quicke (1997) เห็นว่าแนวคิดสังคมนิยมแห่งการเรียนรู้ นั้น เป็นการสร้างสรรค์คติของโลกสมัยใหม่ ซึ่งนัยดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และการพัฒนา อีกทั้งลักษณะดังกล่าวเป็นการเปิดกว้าง มีประชาธิปไตย รวมถึงการมองไปข้างหน้า โดยที่พลเมืองสามารถเข้าถึงซึ่งโอกาสในการรับความรู้และทักษะที่จะพัฒนาตนเอง หากมองในมิติขององค์กรแล้ว เป็นการนำเอานวัตกรรมที่สามารถปรับใช้ได้กับคนในองค์กร นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคน อย่างไรก็ตามแนวคิดสังคมนิยมแห่งการเรียนรู้ยังสร้างทัศนคติใหม่ระหว่าง โลกของการทำงาน และโลกของการศึกษา ด้วย

นอกจากนั้น Coffield (2000) เห็นว่ายังมีความหมายถึง การที่พลเมือง (Citizens) ต้องการคุณภาพการศึกษาที่สูงขึ้น ในทางการฝึกอบรม และพัฒนางานของตนเอง รวมถึงการพัฒนาตนเองระหว่างการดำเนินชีวิต ซึ่งพลเมืองเหล่านี้ต้องการที่จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Critical dialogue) และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในสังคมด้วย

Peter Jarvis (2005) กล่าวว่า สังคมแห่งการเรียนรู้มีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นสังคมประชาธิปไตยที่สามารถเพิ่มพูนประสบการณ์และความรู้ ที่จะเติมเต็มความเป็นมนุษย์ นอกจากนั้นแล้วลักษณะของสังคมยังมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งด้วยเหตุผลด้านเวลานี้จึงทำให้บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้ตลอดระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนานโยบายการเรียนรู้ของระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาไทย ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นหน่วยงาน หรือมีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความตระหนักรู้ว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำให้ชุมชนนั้น ๆ มีความสามารถและความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวบุคคลที่เกี่ยวข้องย่อมจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

นอกจากนั้น Hager (2012) มีข้อเสนอแนะว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความหมายใกล้เคียงกับแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ สังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเพื่อความจำเป็นปัจจุบัน (Recurrent education) และการศึกษาพื้นฐาน (Education permanente)

อย่างไรก็ตาม Kirkwood (2012) เห็นว่าความหมายอีกประการหนึ่งของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ เป็นลักษณะหนึ่งของบุคคลที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงมีการสนับสนุนให้ บุคคล กลุ่มบุคคล รวมถึง สังคม และประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไม่เพียงแต่ลักษณะที่เป็นความรู้เท่านั้น หากแต่เรียนรู้เกี่ยวกับ อารมณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย อีกทั้งกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Inter-subjectivity) อาจจะเป็นจินตภาพของความสัมพันธ์เชิงการเรียนรู้ (Learning relations) ซึ่งการนำสังคมแห่งการเรียนรู้ไปใช้นั้น คือ การเรียนรู้ในความรับผิดชอบร่วมกันของคนในสังคม ทั้งนี้ประเด็นหลักของการเรียนรู้ เกี่ยวกับ ความแตกต่าง (Difference) ความมีตัวตน (Identity) และ ความสัมพันธ์ (Relatedness)

กล่าวสรุปคือ สังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง หน่วยงาน/ชุมชน/สังคมที่ดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อมกัน เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ มีนิสัยรักการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกกลุ่มสมาชิก มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีแหล่งการเรียนรู้และสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้

ลักษณะของสังคมแห่งการเรียนรู้ไม่ได้กำหนดขอบเขตด้านขนาดและปริมาณ แต่การที่จะเป็นชุมชนได้นั้นจะต้องมีความตระหนักในความสำคัญของการเรียนรู้ อีกทั้งชุมชนจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถและศักยภาพของบุคคลในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากจะทำให้บุคคลในชุมชนเข้าใจสภาพ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นแล้วจะต้องมีความพยายามในการวิเคราะห์สภาพชุมชนของตนเองที่เป็นอยู่ เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบกับสังคมภายนอก จากนั้นเมื่อพบข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความทันสมัยทั้งในมิติของความรู้และทักษะ จากนั้นจะมีการใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ที่ได้ ทั้งจากประสบการณ์ภายในและประสบการณ์จากภายนอก อย่างไรก็ตามรูปแบบของหุ้นส่วนในการเรียนรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนและใช้กลวิธีเชิงรุกในการวางแผนงาน ในส่วนของการใช้ทรัพยากรนั้นจะต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและให้เกิดประโยชน์ รวมถึงประสิทธิภาพสูงสุดด้วย อย่างไรก็ตามมีข้อควรพิจารณาในการทำงานร่วมกันคือ จะต้องไม่หักล้างจุดแข็งของแต่ละฝ่ายในชุมชน ในทางกลับกันจะต้องใช้ความเป็นข้อได้เปรียบของแต่ละฝ่ายในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนที่ตั้งไว้ เมื่อชุมชนของตนเองได้รับการพัฒนาและสามารถพัฒนาตนเองได้

แล้ว และคนในชุมชนเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วก็จะสามารถปรับตัวและหาทางแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

นอกจากลักษณะการดำเนินงานหรือการขับเคลื่อนเพื่อสัมฤทธิ์ผล ซึ่งเป็นมิติในระดับองค์กร แต่ในส่วนมิติระดับบุคคลจะมีลักษณะการเรียนรู้ในสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีลักษณะเป็นกิจกรรม (Activity) หรือมีลักษณะเป็นการมุ่งไปสู่ความสำเร็จ (Achievement) ซึ่งมีภาระงาน (Task) ที่จำเพาะเจาะจงที่เข้าใจได้ง่ายรวมถึงสามารถเชิญชวนให้ดำเนินการ อย่างไรก็ตามยังมีลักษณะเพิ่มเติม ซึ่งประกอบไปด้วยดังนี้ (Su, 2010)

1. การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continues learning) การเรียนรู้ในสังคมแห่งการเรียนรู้ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้เพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่เป็นการศึกษาเรื่องราวอย่างต่อเนื่องและตลอดช่วงชีวิตของบุคคล (Continuing learning throughout life) โดยเรื่องนั้น ๆ มีความสัมพันธ์และมีความสำคัญต่อบุคคลเช่นกัน ดังนั้นการเรียนรู้ในสังคมแห่งการเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อาจจะเรียกได้ว่าเป็น "การเรียนรู้ตลอดชีวิต"

2. เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อคนทั้งมวล (The learning society for all) การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลที่อยู่ในสังคมร่วมกันได้เกิดการเรียนรู้ รวมถึงการได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ผ่านการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่มีความชัดเจนทั้งเป้าหมายและวิธีการ รวมถึงการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อคนทั้งมวลนั้นจะต้องเห็นผลที่จะเกิดหรืออรรถประโยชน์ได้อย่างเด่นชัด

3. การเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning network) การนำสังคมแห่งการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาและปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมจะต้องอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้ ความหมายของการเป็นเครือข่ายไม่เพียงแต่มุ่งเน้นที่ช่องทาง สื่อ แหล่งวิทยาการความรู้ หรือ สถานที่ที่แตกต่างกันไป แต่ยังสนับสนุนให้บุคคลในสังคมสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันของผู้ที่ต้องการสร้างการเรียนรู้ระหว่างกัน อย่างไรก็ตามเครือข่ายข้างต้นจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นหากสามารถเข้าถึงโอกาสในการเรียนรู้และแหล่งวิทยาการต่าง ๆ

นอกจากนั้นสภาเศรษฐกิจและการวิจัยสังคมของอังกฤษ (British Economic and Social Research Council's :ESRC) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สังคมแห่งการเรียนรู้ : ความรู้และทักษะของพนักงาน (The Learning Society: Knowledge and Skills for Employment) ซึ่งสรุปว่ารูปแบบของสังคมแห่งการเรียนรู้ ประกอบไปด้วยอย่างน้อย 10 รูปแบบ ดังนี้ (Coffield, 2000)

1. การพัฒนาทักษะ (Skills growth) ซึ่งมาจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่าการพัฒนาทักษะของกำลังแรงงาน (Labour Force) มีนัยสำคัญต่อขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งปัญหาที่พบ คือ การลงทุนทางการศึกษา และ ขีดความสามารถทางเศรษฐกิจ มีความสำคัญจำเป็นมากกว่าการลงทุนทางวิจัย

2. การพัฒนาตัวตน (Personal development) โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการเติมเต็มความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการเรียนรู้ด้วยความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งจากระดับหน่วยงาน และชุมชน นอกจากนั้นแล้วยังหมายถึงการส่งเสริมผ่านกระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อที่จะให้มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองและนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ด้วย

3. การเรียนรู้ด้วยสังคม (Social learning) ลักษณะดังกล่าวเป็นนวัตกรรมซึ่งขึ้นอยู่กับความร่วมมือ (Collaboration) และการแข่งขัน (Competition) ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนรู้ข้างต้นเป็นกระบวนการที่ดีและสร้างสรรค์ซึ่งมีความเป็นสังคมมากกว่าตนเอง

4. ตลาดการเรียนรู้ (Learning market) เป็นการส่งเสริมให้มีตัวเลือกที่มากขึ้น และมีความอิสระเสรีให้แก่ผู้ที่สนใจในการเรียนรู้ได้รับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านความสนใจของผู้เรียน ซึ่งเปรียบเสมือนลูกค้าคนหนึ่งในตลาด นอกจากนั้นยังหมายถึงความถึงการพัฒนาระบบประมาณและเงินทุน ในการเป็นผู้จัดและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ เหมือนองค์กรทางธุรกิจในการหาตลาด กลุ่มเป้าหมาย และผลลัพธ์ ทั้งจากปัจจัยนำเข้าและผลผลิต

5. สังคมการเรียนรู้พื้นถิ่น (Local learning societies) เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างหนึ่งทางด้านการศึกษา การฝึกอบรม และพัฒนาทักษะที่มีความเด่นชัด อย่างไรก็ตามสังคมแห่งการเรียนรู้รูปแบบดังกล่าวนี้จะต้องไม่ใช่เป็นการสั่งการจากนโยบายระดับชาติ ซึ่งไม่มีความเข้าใจในพื้นฐานและบริบทด้านความต้องการของท้องถิ่น

6. การควบคุมเชิงสังคม (Social control) เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลง (Transformative powers) การเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างหนึ่ง แต่อาจจะไม่นำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ก็เป็นได้ ทั้งนี้เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม (Conflict of Interests) ทั้งจากผู้ว่าจ้างและลูกจ้าง รวมไปถึงสังคมภายนอกด้วย

7. การประเมินผลตนเอง (Self-evaluation) เป็นการใช้สังคมแห่งการเรียนรู้เสมือนช่องทางในการประเมินผล ซึ่งกระบวนการในการประเมินผลขึ้นอยู่กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ความน่าเชื่อถือ รวมถึงการเปรียบเทียบข้อมูลที่พบในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การประเมินผลข้างต้นนี้เป็นการประเมิน (Evaluation) ความสำเร็จของบุคคล เพื่อประเมิน (Assessment) ผลกระทบของการ

ดำเนินการ และการติดตามพัฒนาการ ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมากทั้งในระดับองค์กร กลุ่มความร่วมมือ และสำหรับบุคคล

8. การเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง (Centrality of learning) หัวใจของสิ่งต่างๆ คือ การเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ โดยที่มีทักษะหลัก (Key skills) โดยมีความเชื่อว่าการเรียนรู้จะเพิ่มความรับผิดชอบในความต้องการของการทำงาน รวมถึงการพัฒนาทักษะทั่วไปซึ่งเป็นการทำให้งานมีคุณค่ามากขึ้น

9. การปฏิรูประบบการศึกษา (A reformed system of education) การจะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนได้จะต้องมีการปฏิรูประบบการศึกษา อย่างไรก็ตามจะต้องปฏิรูประบบการศึกษาใน 2 ประเด็น คือ 1) Credit-based learning โดยจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะ การพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เชิงสังคม กล่าวคือ จะต้องเป็นการปฏิรูปจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) โดยฝ่ายนโยบายจะต้องให้ความสำคัญกับบุคคลในระดับปฏิบัติงานเสียก่อน และ 2) ระบบการศึกษาควรจะทำให้การศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ เป็นเสมือนการเรียนรู้เชิงวิชาการ (Academic learning) กล่าวคือ เป็นช่องทางใหม่ในการทำให้ความรู้เชิงทฤษฎีและความรู้ภาคปฏิบัติไปด้วยกัน

10. การเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้าง (Structural change) อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตจัดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งจุดเด่นประการหนึ่ง คือ เป็นการเรียนรู้จากความเป็นจริง และการปฏิบัติจริง ซึ่งใจความสำคัญของการศึกษา การฝึกอบรม และการทำงานที่เรียกว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นการเปลี่ยนแปลงข้างนั้นนั้น แสดงให้เห็นว่า สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่งเสมอ

นอกเหนือจากรูปแบบของสังคมแห่งการเรียนรู้ดังที่ได้นำไปเสนอไปข้างต้นแล้ว ส่วนขององค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ก็มีหลากหลายแนวคิด หากพิจารณาจากนักการศึกษาในประเทศไทย จะพบว่า จำแนกองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (กุลธร เลิศสุริยะกุล, 2547)

1. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

การส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการแสวงหาความรู้อันมาจากความสนใจใฝ่รู้ และความต้องการของบุคคลเป็นพื้นฐานเป็นลักษณะประการหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความตระหนักต่อความสำคัญของการเรียนรู้ซึ่งในศตวรรษที่ 21 นี้ เป็นช่วงเวลาที่ถูกอย่างจะต้องดำเนินไปด้วยวงรอบของความรู้เป็นที่ตั้ง การแข่งขันไม่ได้แข่งขันการมี

ทรัพยากร หากแต่แข่งขันในเชิงความรู้ ความสามารถ และทักษะ ซึ่งบุคคลจะต้องมีกระบวนการคิด แก้ปัญหา ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างทันทั่วถึง

2. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จำเป็นต้องมีทรัพยากรที่เพียงพอ ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากที่สุดหากใช้อย่างคุ้มค่า อย่างไรก็ตามการเข้าถึงซึ่งโอกาสในการใช้แหล่งการเรียนรู้เป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันแหล่งวิทยาการสารสนเทศมีมากมาย ทั้งอยู่ในรูปแบบเสมือนจริง (Virtual) และในรูปแบบการจัดแสดงจากของจริง อย่างไรก็ตามเป้าหมายในการสื่อ คือ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ดังนั้นการพัฒนาแหล่งขององค์ความรู้ หรือที่เรียกว่าแหล่งการเรียนรู้ จะต้องมีความพร้อมทั้งทางด้านบุคลากร ศักยภาพการให้บริการ และสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในแหล่งการเรียนรู้

3. องค์ความรู้

การเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ในช่วงศตวรรษที่ 20 และ ศตวรรษที่ 21 มีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้ววิธีการเรียนรู้ จากการเรียนรู้ในชั้นเรียนเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้ในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อพิจารณาระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วความรู้ที่มีอยู่ อาจจะไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก หรือความรู้นั้นยังไม่เพียงพอ จึงต้องมีการเรียนรู้และแสวงหาคำตอบให้กับชีวิตอยู่อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาความรู้ของบุคคลที่มีอยู่แต่เดิม ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้จะต้องเป็นการต่อยอดโดยไม่ทำลายองค์ความรู้รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม

4. การจัดการความรู้

ความรู้ที่หลากหลายและกระจัดกระจายอยู่ไม่เป็นระบบ ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้ อีกทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวคนก็ยังมีอีกหลายระดับ ประเภทของความรู้มีหลายชนิด การจะส่งเสริมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดออกไป จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ให้อยู่เป็นระบบ ให้สะดวกต่อผู้มาศึกษาและอำนวยความสะดวกแก่การจัดหมวดหมู่ นอกจากนั้นแล้วการเตรียมบุคลากร หน่วยงาน องค์กร ในการจัดการความรู้ของตนเอง และสื่อสารองค์ความรู้ของตนเองไปยังภายนอก นอกจากการเผยแพร่ความรู้ที่มีแล้ว อาจจะต้องนำองค์ความรู้จากภายนอก ที่เรียกว่า การปฏิบัติที่ดี (Best practice) เข้ามาด้วย

นอกจากนั้น ในหนังสือเรื่อง “Towards the learning society” ได้เสนอองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องการมีส่วนร่วมที่เป็นประชาธิปไตย และวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้กว้างขึ้น (Widen horizon) ทั้งนี้การเรียนรู้เหมือนการเชื่อมโยง กล่าวคือ การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิต ไม่ได้มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่สิ่งเหล่านั้นมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นองค์ประกอบประการหนึ่ง คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้จะต้องมีการสร้าง สะสม และเผยแพร่ ซึ่งหมายรวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อันจะทำให้เป็นสังคมของความรู้ อีกทั้งความมีเหตุเป็นผลก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะต้องเข้ามาประกอบ การเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และแนวความคิดใหม่ องค์ประกอบข้างต้นนี้จึงเป็นหัวใจหลักของการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามได้เน้นใน 2 ประเด็น คือ โครงสร้างความเป็นสมาชิกในกลุ่มของสังคม (Structure of citizenship) และ เหตุผลเชิงปฏิบัติ (Practical reason) (Peter Jarvis, 2007; Ranson, 1994)

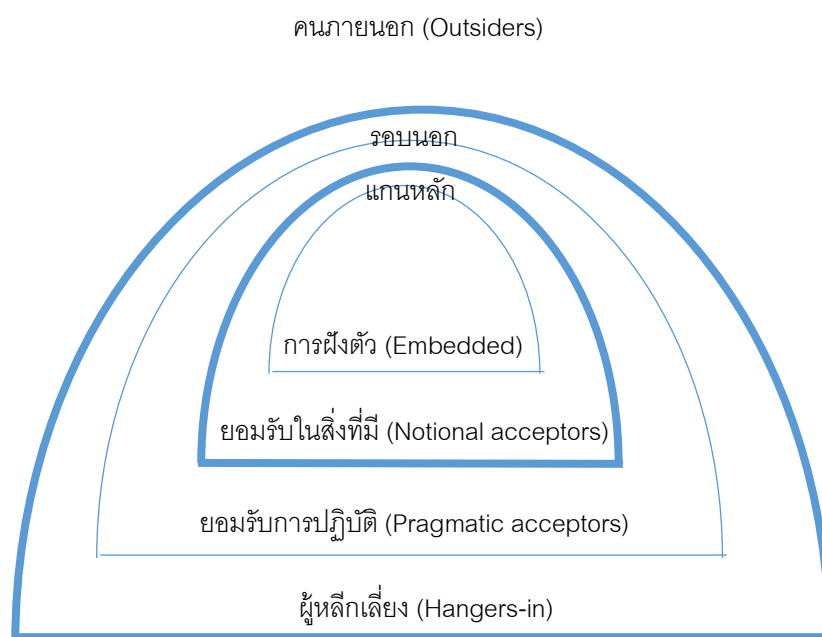
อย่างไรก็ตามได้มีการศึกษาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นทางการ (Formal Learning Society) ในการมีส่วนร่วมของผู้เรียนที่มีอายุมากกว่า 16 ปี ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า องค์ประกอบของกลุ่มในสังคมแห่งการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 4 กลุ่ม ตามรูปที่ 1 ดังนี้ (Macrae, Maguire, & Ball, 1997)

1. การฝังตัว (Embedded) คือ นักเรียนในอุดมคติ (Ideal students) มีพื้นฐานครอบครัวที่ดีที่ส่งเสริมการศึกษาของคนในครอบครัว นอกจากนั้นผลการเรียนอยู่ในระดับที่น่าประทับใจ โอกาสในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกลุ่มนี้ และเป้าหมายคือการศึกษาได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากมหาวิทยาลัย

2. ผู้ยอมรับ (Acceptors) บุคคลลักษณะนี้เป็นคนกลุ่มใหญ่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ยอมรับในสิ่งที่มีความหมาย (Notional acceptors) กลุ่มนี้มีลักษณะต้องการการเรียนรู้เพิ่มเติม ซึ่งการเรียนรู้จะเป็นลักษณะนำชิมบ่อทราย และ 2) ยอมรับการปฏิบัติ (Pragmatic acceptors) เป็นกลุ่มคนที่ใส่ใจในการเรียนรู้ เห็นทุกสิ่งมีค่า และควรค่าแก่การเรียนรู้ การเรียนรู้ในเชิงลึกและกว้างจะทำให้โอกาสได้งานที่ดีกว่าปกติทั่วไป

3. ผู้หลีกเลี่ยง (Hangers-in) คือ กลุ่มคนที่ไม่มีความแน่นอน อีกทั้งมีความไม่สำเร็จไม่สูงมาก และมีความมุ่งหวังว่าจะหางานทำได้เท่านั้น ซึ่งบุคคลิกและลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เป็นกลุ่มที่พอใจในสิ่งที่ตัวเองมี ไม่มีความขวนขวาย และต่อสู้นานนัก (Grass will be greener)

4. คนภายนอก (Outsiders) คือ กลุ่มคนที่ออกจากการศึกษาไปแล้ว ซึ่งหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ออกกลางคัน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้หลีกเลี่ยงการได้รับโอกาส โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้เห็นว่าหากจะต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติมไปก็มีค่าเท่าเดิม อีกทั้งเป็นกลุ่มที่ทำงานในธุรกิจสีเทา (Grey economy)

รูปที่ 1 องค์ประกอบของกลุ่มในสังคมแห่งการเรียนรู้

สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่นักวิชาการกล่าวถึง ประกอบด้วย บุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ การจัดการความรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บรรยากาศการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ และนวัตกรรมการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่นักวิชาการให้ความสำคัญและเสนอไว้ โดยมีความถี่มากที่สุดคือ บุคคลแห่งการเรียนรู้ สำหรับแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ การจัดการความรู้ มีความถี่รองลงมา สำหรับองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้บรรยากาศการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้และนวัตกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบหลักของสังคมแห่งการเรียนรู้ใน

การวิจัยโดยแบ่งเป็น 5 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ บุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ การจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้

ตัวอย่างชุมชนแห่งการเรียนรู้

สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นกรณีศึกษาที่ดี (Best Practices) มีทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ สังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษาที่ดีในต่างประเทศซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ มีจำนวน 6 เมือง ได้แก่ 1) เมืองบาเซโลนา (Barcelona) ประเทศสเปน 2) กรุงสตอกโฮล์ม (Stockholm) ประเทศสวีเดน 3) เมืองมิวนิก (Munich) ประเทศเยอรมนี 4) เมืองมอนทรีออล (Montreal) ประเทศแคนาดา 5) เมืองดับลิน (Dublin) ประเทศไอร์แลนด์ และ 6) เมืองเดลฟ์ (Delft) ประเทศเนเธอร์แลนด์ (Ergazakis, Metaxiotis, Psarras, & Askounis, 2006)

หน่วยงานภาครัฐที่มีพันธกิจในการพัฒนาคน ชุมชนและสังคมพยายามค้นหาต้นแบบของการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษาที่ดี (Best Practices) ได้แก่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยและสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเป็นหนึ่งในหน่วยงานภาครัฐซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) โดยกำหนดให้มีการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบใน 5 ภูมิภาคของประเทศ รุ่นที่ 1 และ 2 ทั้งนี้สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติในปี พ.ศ.2551 และ 2553 ตามลำดับ สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่นที่ 1 และ 2 มีดังต่อไปนี้

สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่นที่ 1 จำนวน 27 แห่ง ได้แก่

ภาคเหนือ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านสามขา จังหวัดลำปาง 2) ชุมชนวัดเขาแก้ว จังหวัดตาก 3) ชุมชนวัดป่าฝาง จังหวัดพะเยา 4) ศูนย์ศึกษาสิ่งแวดล้อมศึกษาและความหลากหลายทางชีวภาพโรงเรียนวัดหนองหล่ม จังหวัดลำพูน และ 5) สหกรณ์เครดิตยูเนียนทุ่งแพม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ 6) ชุมชนบ้านดอนมัน จังหวัดมหาสารคาม 7) ชุมชนบ้านท่าหลักดิน จังหวัดอุดรธานี 8) ชุมชนบ้านบัว จังหวัดขอนแก่น 9) ชุมชนบ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี 10) ชุมชนบ้านพิมูล จังหวัดกาฬสินธุ์ 11) ชุมชนบ้านหนองลูกช้าง จังหวัดชัยภูมิ 12) ชุมชนผู้ไทยเรณูนคร จังหวัดนครพนม 13) ชุมชนวัดโพธิการาม จังหวัดร้อยเอ็ด 14) ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบลเมืองสิงห์ จังหวัดสุรินทร์ และ 15) โรงเรียนพานพร้าว จังหวัดหนองคาย

ภาคกลาง ได้แก่ 16) ชุมชนบ้านไค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี 17) องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำรงค์ จังหวัดเพชรบุรี 18) ชุมชนบ้านบางพลับ จังหวัดสมุทรสงคราม 19) ชุมชนบ้านหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และ 20) ชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคตะวันออก ได้แก่ 21) ชุมชนบ้านทุ่งกระโปรง จังหวัดนครนายก 22) ชุมชนบ้านยาง จังหวัดปราจีนบุรี และ 23) สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี

ภาคใต้ ได้แก่ 24) ชุมชนบ้านฉางกลาง จังหวัดตรัง 25) ชุมชนตำบลทุ่งไผ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช 26) ชุมชนบ้านบ่อแร่ จังหวัดภูเก็ต และ 27) โรงเรียนกันตังพิทยากร จังหวัดตรัง

สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่นที่ 2 จำนวน 16 แห่ง ได้แก่

ภาคเหนือ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านนายาง จังหวัดน่าน และ 2) โรงเรียนชีวิต จังหวัดลำปาง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ 3) ชุมชนบ้านกอก จังหวัดขอนแก่น 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายคนปลูกข้าวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี 5) วัดเทพมงคล จังหวัดอำนาจเจริญ 6) ชุมชนบ้านคุดมุง จังหวัดร้อยเอ็ด และ 7) โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร จังหวัดหนองคาย

ภาคกลาง ได้แก่ 8) ชุมชนประดิษฐ์โทรการ จังหวัดกรุงเทพมหานคร 9) ชุมชนแผ่นดินทองคอยรดตักวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10) ชุมชนบ้านบางปลากรด จังหวัดสมุทรปราการ 11) องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ 12) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชนตำบลหนามแพรงแดง จังหวัดสมุทรสงคราม 13) ชุมชนพึ่งตนเองบ้านศรีจุฬา จังหวัดนครนายก 14) ชุมชนบ้านดงข่า จังหวัดนครนายก และ 15) ชุมชนบ้านเหล่ามะละกอ จังหวัดราชบุรี

ภาคตะวันออก ได้แก่ 16) ชุมชนเกษตรอินทรีย์เขาสมิง จังหวัดตราด

ภาคใต้ (ไม่มีสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ผ่านการคัดเลือก)

(สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551) ดำเนินการ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นต้นแบบแหล่งการเรียนรู้ พร้อมที่จะขยายผลไปแหล่งการเรียนรู้ อื่น เป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการ ศึกษาตามอัธยาศัยและชุมชน เพื่อให้แหล่งการเรียนรู้เป็นต้นแบบในการจัดแหล่งการเรียนรู้ใน ชุมชนอื่น การประกาศยกย่องแหล่งการเรียนรู้แบ่งเป็นสุดยอดแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 15 แห่ง ยอด เยี่ยมแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 4 แห่ง และ ยอดแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 3 แห่ง รายละเอียดของแต่ละ รางวัลมีดังนี้

สุดยอดแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 15 แห่ง ได้แก่ 1) บ้านสันกอง จังหวัดเชียงราย 2) บ้านร่องปลายนา จังหวัดเชียงราย 3) บ้านหนองกระทุ่ม จังหวัดกำแพงเพชร 4) บ้านไร่สะท้อน จังหวัด เพชรบุรี 5) บ้านคอนใน จังหวัดเพชรบุรี 6) บ้านวังข่อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 7) บ้านหนองหัววัว จังหวัดขอนแก่น 8) บ้านหนองแสง จังหวัดขอนแก่น 9) บ้านคำปลาหลาย จังหวัดขอนแก่น 10) บ้าน หนองหงส์ จังหวัดร้อยเอ็ด 11) บ้านดงข่า จังหวัดนครนายก 12) บ้านทุ่งกระโปรง จังหวัดนครนายก 13) บ้านบ่อลูกวัง จังหวัดสระแก้ว 14) บ้านนาลึก จังหวัดสงขลา และ 15) บ้านคลองเรือ จังหวัดสุ ราษฎร์ธานี

ยอดเยี่ยมแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ 1) บ้านโคกมพัฒนา จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ 2) บ้านดีหลวง จังหวัดสงขลา 3) บ้านปากด่าน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ 4) บ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ยอดแหล่งการเรียนรู้ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) บ้านหนองอึ่ง จังหวัดร้อยเอ็ด 2) บ้าน หันทราย จังหวัดสระแก้ว และ 3) บ้านบางเหียง จังหวัดสงขลา

กรมการพัฒนาชุมชน (2548) ประกาศยกย่องชุมชนต้นแบบ 4 ชุมชน ประจำปี ซึ่งเป็น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีความสมบูรณ์แบบและเป็นชุมชนต้นแบบนำร่อง ได้แก่

ภาคเหนือ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบลศรีชะเกษ บ้านศรีบุญเรือง จังหวัดน่าน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านภู หมู่ 1 และ 2 จังหวัด มุกดาหาร

ภาคตะวันออก ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านทุ่งกระโปรง จังหวัดนครนายก

ภาคใต้ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านบ่อน้ำซับ จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้จัดประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2550 เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา เพื่อเผยแพร่พระปรีชาสามารถแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและค้นหาตัวอย่างภาคประชาชน ภาคเกษตรและภาคธุรกิจ ที่ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จ ในปี 2552-2553 ได้จัดให้มีการประกวดครั้งที่ 2 และเพิ่มประเภทการประกวด “ประเภทชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง” ในการประกวดครั้งนี้ด้วย ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 1 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านดอกบัว อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระรัตนสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี 4 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม 2) ชุมชนบ้านบางโรง อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต 3) ชุมชนบางรักน้อย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และ 4) ชุมชนเพชรารูธ พัน 2 เขตบางเขน จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับรางวัลโล่เกียรตินายกรัฐมนตรี 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านนาป่าแดง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 2) ชุมชนบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ 3) ชุมชนบ้านคลองเรือ อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร 4) ชุมชนบ้านคันทนา อำเภอเมือง จังหวัดตราด 5) ชุมชนเกตู่โพเราะ 3-5 เขตพระโขนง จังหวัดกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ยังมีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับรางวัลเกียรติบัตรจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอีก 67 ชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของสังคมไทย สรุปได้ว่า บริบทชุมชนแห่งการเรียนรู้ของไทยมีลักษณะของชุมชนที่เป็นทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบทซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสิ่งแวดล้อม เป็นผลทำให้ความเจริญและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจมีความแตกต่างกัน ทำให้การพัฒนาในองค์ประกอบต่าง ๆ ก็มีการพัฒนาที่แตกต่างกันด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทต่างก็มีเป้าหมายเดียวกัน ก็คือมุ่งให้บุคคลเกิดความเข้มแข็ง และร่วมกันแก้ไขสิ่งที่ปัญหาไปในทางที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้ ตลอดจนเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และสังคม รับผิดชอบต่อปัญหาและความต้องการที่จะ

ควบคุมตนเองและสมาชิกในสังคม ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาค กระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดี ต่อชุมชนและสังคม

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องหลักการศึกษาตลอดชีวิตและการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเจตคติและ ค่านิยมต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอยู่ในระดับมาก อีกทั้งประชาชนก็ยังรับรู้ด้วยว่าท้องถิ่นของตนเองมี ลักษณะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาเครือข่ายยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงมาก ซึ่งผู้ที่ใช้แหล่ง เรียนรู้มาก คือ ผู้นำชุมชน ครูและ ปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากนั้นแล้วการดำเนินงานยังถือเป็นการจัดการ ความรู้อย่างหนึ่งของชุมชน รูปแบบของสังคมแห่งการเรียนรู้มี 6 องค์ประกอบสำคัญ คือ การรวมกลุ่ม การกำหนดโครงสร้างในการบริหารจัดการ การได้มาและการพัฒนาความรู้ การดำเนินการ การบันทึก เก็บรักษาถ่ายทอดความรู้ และหน่วยสนับสนุน (เน็อน พินประดิษฐ์ และคณะ, 2552)

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่เสริมสร้างความยั่งยืนของ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี 9 องค์ประกอบ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของชุมชน การนำ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบ การเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน และ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต ร่วมกัน นอกจากนั้นแล้วในการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชน แห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) เสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล คือ ในมิติระดับบุคคล มีองค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบภายในบุคคล องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบด้าน พฤติกรรม และ 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับชุมชน นอกจากนั้นแล้ว รูปแบบการ

เสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จะพบได้ใน 2 ลักษณะ คือ รูปแบบของชุมชนเมือง และรูปแบบของชุมชนชนบท และในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จะสามารถกระทำได้โดยประกอบไปด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ กำหนดเป้าหมายและวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ความเข้าใจ การบันทึกการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะกรรมการ คณะบุคคล หรือ แกนนำ ในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน มีการติดตามผลการดำเนินงาน และมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิก หรือกลุ่มชุมชนอื่นๆ เป็นต้น (มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553)

การศึกษาเรื่อง อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน จากการศึกษาพบว่าการศึกษาที่จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ คือ 1) องค์ประกอบเพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน 2) หลักการสำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 3) กระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 4) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ และ 5) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ จากผลการศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่าการศึกษาที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน และเครือข่าย ทำให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดีงามที่มีอยู่ อีกทั้งยังเป็นการยกระดับเสรีภาพทางการเรียนรู้สร้างสรรค์ เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ได้แก่ วิธีคิด ความเชื่อ รวมถึงค่านิยม โดยลักษณะต่าง ๆ ข้างต้นนั้นจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและตอบสนองกับความต้องการโดยรวมอย่างสมดุล เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนอย่างแท้จริง (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2554)

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการศึกษาที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนนั้น มีองค์ประกอบสำคัญคือ บุคคล สถาบัน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและกองทุนของชุมชน ซึ่งการจะทำให้เกิดความเข้มแข็งของทุนทางสังคมในสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนมีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ 1) กระบวนการ ซึ่งประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการศึกษาปัญหา การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการวางแผน การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการประเมินผล และประการที่ 2 คือ แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งประกอบด้วย การเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างเครือข่ายเข้มแข็ง การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการบริหารจัดการชุมชน นอกจากนั้นแล้วรูปแบบของสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีแนวคิด

หลัก ได้แก่ การเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างเครือข่ายเข้มแข็ง การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการบริหารจัดการชุมชน เป็นต้น อีกทั้งเมื่อพิจารณารูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแล้ว พบว่ามีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ บุคคลและชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาวศึเครือข่ายที่เข้มแข็ง การสนับสนุนจากภาครัฐและสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมไทยและสังคมโลก และเงื่อนไขของรูปแบบ ได้แก่ ความตระหนักของคนในชุมชน การจัดการทุนทางสังคมและความเป็นพลวัตของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เป็นต้น (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2556)

งานวิจัยต่างประเทศ

การศึกษาเรื่องผู้ช่วยของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Educational assistant learning communities) ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะ คือ 1) ความสามารถในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ อีกทั้งผู้นำในกลุ่มนั้น ๆ เช่น โรงเรียน ชุมชน สังคม หรือกลุ่มบุคคล เป็นต้น จะมีความสำคัญมากในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) กัลยาณมิตรในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community Builds Collegiality) กล่าวคือ การที่จะทำให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริงจะต้องเป็นความร่วมมือของทุกคน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันก็เช่นเดียวกัน อีกทั้งการสร้างจุดมุ่งหมาย (Commitment) ร่วมกันตั้งแต่วระดับ บุคคล องค์กร หรือระดับชุมชน ก็จะทำให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง 3) การส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้และการสร้างประสิทธิผลให้เกิดขึ้นจริงจะต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ โดยการที่จะทำให้เกิดประสิทธิผลนอกจากการเป็นกัลยาณมิตรระหว่างกันแล้วจำเป็นต้องมีการเสวนา (Dialogue) ด้วย จึงจะสามารถเปลี่ยนไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริงได้ และ 4) การช่วยเหลือจากองค์กรมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้นำในกลุ่ม หน่วยงาน และชุมชนถือว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนทั้งจากภายในและภายนอกกลุ่ม (Taylor, 2005)

การศึกษาเรื่อง ชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการสร้างครูต้นแบบ (Learning Communities Creating Master Teachers) จากการศึกษาทำให้เกิดข้อค้นพบในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งหลักสำคัญคือบทบาทของผู้สอนตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้จะต้องเปลี่ยนไป รวมถึงบริบทด้านหลักสูตรแนวคิดในการสอน รูปแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้จะต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งผู้สอนจะต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ โดยครูจะต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ ดังนี้ 1) ผู้เรียนแต่ละคนมีแนวคิดในการ

เรียนรู้เป็นของตนเอง (Personalize concepts) 2) ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องการที่จะนำตนเอง (Self-directed) 3) การจัดบรรยากาศในการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก 4) ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความสำคัญมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย และ 5) ยุทธศาสตร์ที่เป็นกรณีศึกษาที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก (Schiermeyer, 2010)

การศึกษาเรื่อง การรับรู้เรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้ของนักศึกษาจากอเมริกากลางและอเมริกาใต้ (Latina Student Perceptions of Learning Communities) จากการศึกษาพบว่า เป็นค่านิยมที่ดีมากต่อนักศึกษาในมหาวิทยาลัย การเชื่อมโยงระหว่างรายวิชาที่เรียนจะช่วยให้ลดความกังวลต่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่แปลกใหม่ (Alien environment) นักศึกษามีความต้องการที่จะรู้สึกผ่อนคลายและได้รับการสนับสนุนในการเรียนรู้ จากสภาพดังกล่าวเมื่อผู้เรียนผ่อนคลายจะทำให้การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มีพลังและเข้มข้นมากขึ้น อีกทั้งนักศึกษาเห็นว่าวิชาที่เกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้สิ่งที่ผู้เรียนจะได้รับคือการสนับสนุนทางวิชาการและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยทั้งสองปัจจัยเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ (Yaqub, 2010)

การศึกษาเรื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต การทดสอบทัศนคติและการปฏิบัติของประสบการณ์การเรียนรู้ตามอภิปรัชญาของผู้ใหญ่ที่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับวิทยาลัย (Lifelong learning: an examination of attitudes and practices of black adults' informal learning experiences) ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใหญ่ที่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับวิทยาลัย (Black adults') จะเกิดความต้องการในการเรียนรู้จากคนที่จบสูงกว่า กล่าวคือผู้ใหญ่ที่จบสูงกว่าอาจจะเป็นระดับมหาวิทยาลัยจะส่งผลทำให้ผู้ใหญ่ที่จบในระดับที่ต่ำลงมาเกิดความต้องการในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของตนเอง นอกจากนั้นแล้วความเชื่อของผู้ใหญ่ที่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับสูงมีความเชื่อเกี่ยวกับการนำตนเอง แรงจูงใจในการเรียน การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ซึ่งลักษณะข้างต้นจะถูกค้นพบและลักษณะเหล่านี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วย นอกเหนือจากประเด็นข้างต้นการเรียนรู้ตามอภิปรัชญาจะเป็นบทบาทหลักในการศึกษาของผู้ใหญ่และผู้ใหญ่ที่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับสูงชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คือสิ่งที่พวกเขาต้องการเป็นอย่างมาก ตลอดชีวิต ข้อค้นพบจากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าถ้าบุคคลมีการเรียนรู้ตามอภิปรัชญาแล้ว จะเป็นสัญญาณบอกว่าผู้ใหญ่คนนั้นจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต จากผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่โอกาสในการรับการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษาที่เป็นทางการเท่านั้นที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ แต่คุณค่าของการเรียนรู้ตามอภิปรัชญาก็ยังมีส่วนสนับสนุนไม่แตกต่างกัน (Corppetts, 2010)

การศึกษาเรื่อง ความเป็นจริงของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน (The Reality of Lifelong Learning in a Rural Community) ผลการวิจัยพบว่า มี 4 ประเด็นที่น่าสนใจ คือ 1) การเรียนรู้ตลอดชีวิตคือ สภาวะจิตใจ (State of mind) ที่มาจากช่วงชีวิต ประสบการณ์ และบริบท สถานการณ์ทางสังคม (Social situatedness) ซึ่งการที่จะทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการเรียนรู้จากที่ทำงานและการเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ที่สนับสนุนและมีความยั่งยืนที่จะทำให้สภาวะจิตใจของบุคคลกระหายที่จะเรียนรู้ตลอดเวลา 2) ทูทางสังคมที่ดี (Positive social capital) มีเป้าหมายสำหรับประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ในขณะที่ทุนทางสังคมทางลบ (Negative social capital) จะไม่ส่งผลต่อประโยชน์ของสังคม 3) ความสำเร็จทางการศึกษาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเงื่อนไขของการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับให้มีการมีส่วนร่วมในกลุ่มคนทางสังคมหรือเครือข่ายทางสังคม (Social Network) และ 4) เป้าหมายของชุมชนการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรจะสนับสนุนให้กลุ่มคนเข้าถึงความสำเร็จทางการศึกษาอย่างสูงสุดในแต่ละบุคคล (Rempel, 2010)

บทสรุป

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศทำให้เห็นได้ว่า การศึกษางานวิจัยที่นำเสนอจากประเทศไทยนั้นพบว่ารูปแบบการวิจัยที่เห็นได้ชัดมี 3 ประเด็น คือ การศึกษา การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน การศึกษาอนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้ และการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ซึ่งในแต่ละประเด็นจะมีรูปแบบ (Model) ที่แตกต่างกันดังนี้

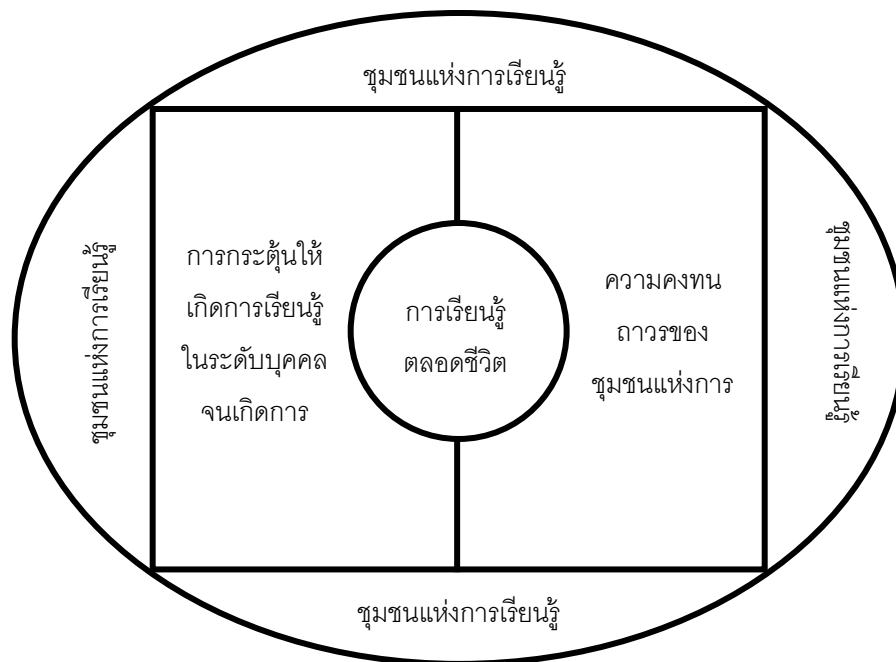
1) การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน มีรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย ระดับบุคคล และระดับชุมชน ซึ่งพบได้ใน 2 ลักษณะ คือ รูปแบบของชุมชนเมือง และรูปแบบของชุมชนชนบท ซึ่งมีองค์ประกอบคือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ ในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน และ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน

2) อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการจะเกิดขึ้นได้มีองค์ประกอบคือ องค์ประกอบเพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน หลักการสำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ กระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยแห่งความสำเร็จ

3) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ ประการที่ 1 คือ กระบวนการ ซึ่งประกอบไปด้วย การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการศึกษาปัญหา การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการวางแผน การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการประเมินผล ประการที่ 2 คือ แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วย การเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างเครือข่ายเข้มแข็ง การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการบริหารจัดการชุมชน

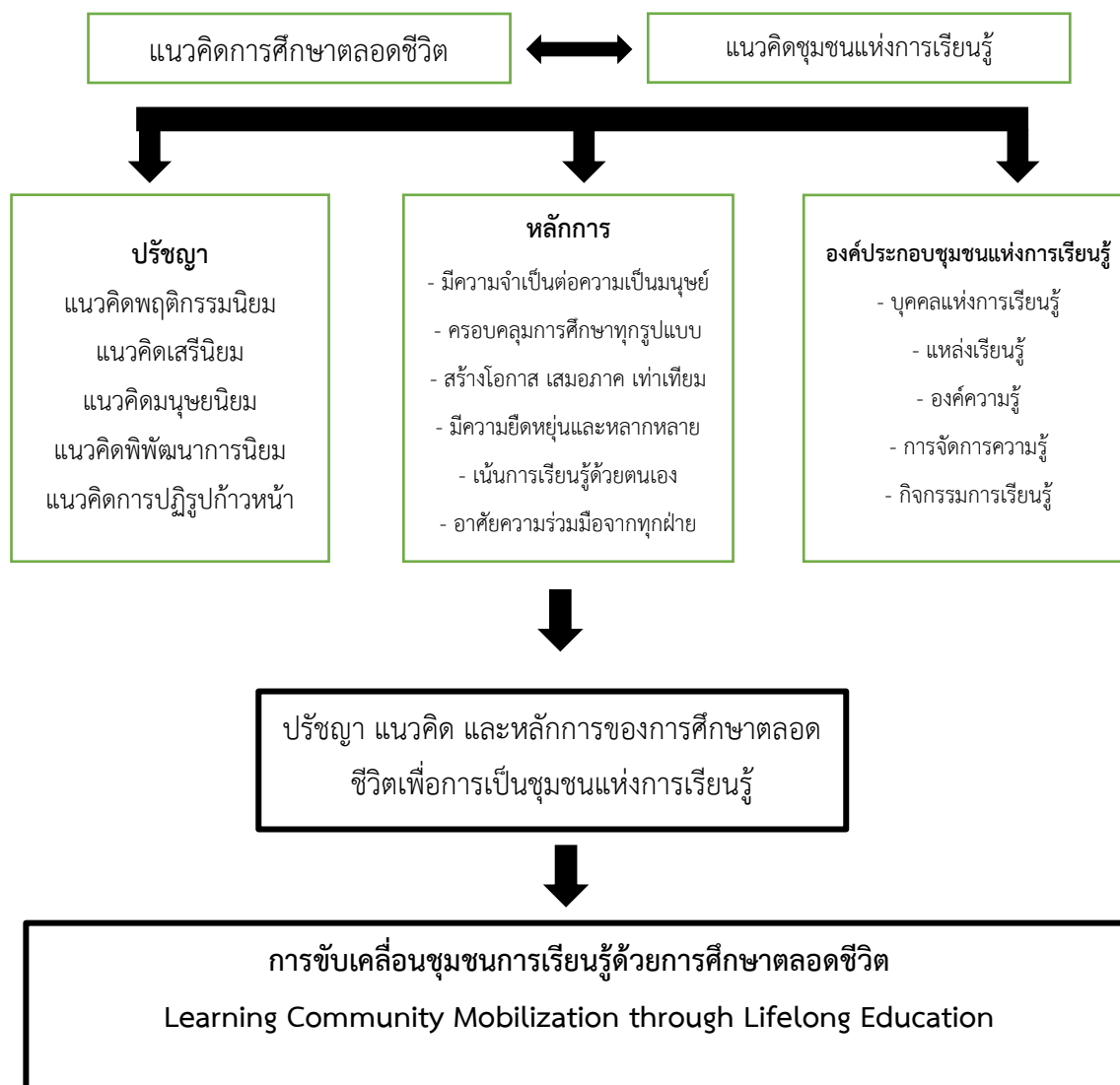
การศึกษางานวิจัยจากต่างประเทศมีประเด็นที่น่าสนใจในเชิงกระบวนการมากกว่า การศึกษาจากประเทศไทย กล่าวคือการทบทวนงานวิจัยทำให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของชุมชนแห่งการเรียนรู้หรือสังคมแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องมีผู้ผลักดันหลักในทางการศึกษาอาจจะผู้สอนหรือครู ในลักษณะของชุมชนอาจจะเป็นผู้นำของชุมชน ในมิติของเพื่อนเรียนรู้ร่วมกันที่จะก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้คือการที่เพื่อนช่วยเพื่อนซึ่งอาจจะไม่ใช่การช่วยเหลือในทางตรง แต่เป็นทางอ้อม กล่าวคือผู้ที่มีฐานะทางการศึกษาหมายถึงผู้ที่จบในระดับมหาวิทยาลัย วิทยาลัยจะเป็นแรงผลักดันให้ผู้ที่ไม่ได้จบในระดับวิทยาลัยผลักดันและเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใหญ่กลุ่มที่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับสูงพยายามทำให้ตนเองมีความรู้ การเรียนรู้ที่ไม่แตกต่างไปจากผู้ที่จบสูง นอกจากนั้นแล้วการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น เป็นสถานะทางจิตใจของบุคคลที่มีความกระหายที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวและที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานของตนเอง

จากงานวิจัยทั้งสองส่วนข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ใดก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง ในระดับบุคคลหรือระดับสังคม การที่จะทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ประกอบไปด้วย 2 ส่วนคือ การกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในระดับบุคคลจนเกิดการรวมกลุ่มและความคงทนถาวรของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแกนกลางที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อน ทั้งนี้สามารถสรุปได้ดังรูปต่อไปนี้

รูป 3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) นำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ระยะที่ 2 การนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีความมุ่งหมายที่จะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ และ (2) ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศ (3) พื้นที่ต้นแบบ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

1.1 เอกสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศระหว่างปี พ.ศ. 2548 จนถึง พ.ศ. 2558 จำนวน 66 เล่ม (รายชื่อเอกสารในภาคผนวก ก)

ทั้งนี้เอกสารที่เลือกมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากแหล่งข้อมูล 3 ประเภท คือ 1) แหล่งปฐมภูมิ (Primary sources) 2) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) เป็นแหล่งข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้ว เช่น บทความ รายงานการวิจัย และ 3) แหล่งข้อมูลตติยภูมิ (Tertiary sources) เป็นแหล่งข้อมูลที่ได้มาจากการให้ความเห็นของบุคคลที่สามที่ไม่เกี่ยวข้องับเรื่องที่ศึกษา โดยก่อนการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของงานวิจัยก่อนว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใด โดยใช้เกณฑ์ประกอบด้วย 1) มีความชัดเจนในปัญหาวิจัย สมมติฐาน ข้อตกลง ความจำกัดของการวิจัย 2) มีการให้คำจำกัดความที่มีการระบุไว้อย่างชัดเจน 3) การออกแบบการวิจัยมีการบรรยายอย่างครบถ้วนถูกต้อง 4) ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และการสุ่มตัวอย่างมีความถูกต้อง 5) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีความเที่ยงตรง 6) เทคนิคการรวบรวมข้อมูลมีความเหมาะสมกับการวิจัย 7) เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล ถูกต้องเหมาะสมตามกระบวนการ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย 8) การเสนอผลการวิจัยครบถ้วน ไม่ลำเอียง และ 9) การสรุปผลการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน ครบถ้วนและเข้าใจได้ง่าย

1.2 ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศต้องเป็นผู้ที่ทำงานด้านการศึกษาตลอดชีวิต และ/หรือมีประสบการณ์ ได้แก่ เป็นอาจารย์ทางด้านการศึกษาดูตลอดชีวิต เป็นผู้นำชุมชนหรือองค์กร คุรุภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงบุคคลผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่ได้รับการยอมรับทางด้านการศึกษาดูตลอดชีวิตและชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 13 ท่าน ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ (รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในภาคผนวก ข) และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่านในขั้นตอนการประชุมสนทนากลุ่ม (รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในภาคผนวก ค)

1.3 พื้นที่ที่เป็นต้นแบบที่ดีของการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย ที่ได้รับการยอมรับในสังคม ได้แก่ ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมีลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเอง จนเกิดกิจกรรมพึ่งตนเองอย่างเป็นระบบ มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน มีเครือข่ายการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน และเป็นสังคมคุณธรรม และรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมทั้งรู้จักใช้ทุนและการแสวงหาทุนทางสังคม ทำให้ชุมชนพัฒนาตนเองสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทำการคัดเลือก 2 ชุมชนให้เป็นต้นแบบที่ดี ได้แก่ 1) บ้านปลาธนาคารปุ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี และ 2) หมู่บ้านจำรุง ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

2. เครื่องมือสำหรับการวิจัย

เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

2.1 แบบศึกษาเอกสาร ซึ่งเป็นแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ตามสภาพปกติ โดยกำหนดประเด็นสำหรับการศึกษาไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 2) ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

2.2 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิประเด็นเรื่อง “ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาทั้งหมด 8 ประเด็น ได้แก่ 1) เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) ปรัชญาความเชื่อของการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 3) ลักษณะของการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 4) หลักการและวิธีการที่เหมาะสมกับการส่งเสริมให้บุคคลรู้จักศักยภาพของตนเองที่เหมาะสมกับบริบทไทยเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 5) ความเชื่อหลักพุทธศาสนากับการพัฒนาตนเองเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 6) แนวทางการพัฒนาบุคคลเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 7) ปัจจัยส่งเสริมการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 8) อุปสรรคในการพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนของการศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร ส่วนของการศึกษาโดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และส่วนของการศึกษาจากพื้นที่กรณีตัวอย่าง ดังมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร ประกอบด้วย

(1) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้น

(2) ผู้วิจัยดำเนินการอ่านเพื่อศึกษาจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาซึ่งกำหนดไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็น

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 2) ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

(3) ดำเนินการวิเคราะห์เอกสารตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้อย่างละเอียด

ส่วนที่ 2 การศึกษาโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

(1) ผู้วิจัยทำการกำหนดเกณฑ์ของผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ และทำการกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิที่ต้องการข้อมูล

(2) ผู้วิจัยดำเนินการส่งจดหมายเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนัดหมายการเข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลสำหรับการวิจัย

(3) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ได้นัดหมายเพื่อเก็บรายละเอียดข้อมูลสำหรับการวิจัย

ส่วนที่ 3 การศึกษาจากพื้นที่กรณีตัวอย่าง

(1) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกพื้นที่ศึกษากรณีตัวอย่างที่ดีในประเทศไทยที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

(2) ผู้วิจัยดำเนินการส่งจดหมายเพื่อขอความร่วมมือจากพื้นที่ เพื่อนัดหมายเพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลสำหรับการวิจัย

(3) ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บข้อมูลและศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ลดทอนข้อมูล สกัดสาระ และสร้างข้อสรุป (Scott, 2006) ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลนำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ และจัดบันทึกตามความเหมาะสมของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลชนิดต่างๆ ก่อนแล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล อธิบายถึงความสัมพันธ์ และสาเหตุของปรากฏการณ์โดยยึดกรอบแนวคิดในการศึกษาเอกสารเป็นหลัก

จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในระยาะที่ 1 นำเสนอสำหรับการประชุมสนทนากลุ่มในระยาะที่ 2 ต่อไป

ระยาะที่ 2 การนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญาแนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อพัฒนาข้อมูลให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ โดยใช้วิธีการประชุมสนทนากลุ่มมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถเชี่ยวชาญ หรือสามารถทำหน้าที่อธิบายชี้แนะ ชี้แจง ถ่ายทอด หรือข้อคิดเห็น ในประเด็นเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวทางการสนทนากลุ่มขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมการศึกษาค้นคว้าเห็นของผู้เชี่ยวชาญในประเด็นเรื่อง ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีประเด็นการสนทนากลุ่มดังนี้

(1) ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

(2) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

(1) ผู้วิจัยดำเนินการกำหนดประเด็นการสนทนากลุ่ม โดยอ้างอิงผลจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในระยาะที่ 1 เพื่อนำเสนอผลต่อผู้ทรงคุณวุฒิ

(2) ผู้วิจัยกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการเข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม

(3) ผู้วิจัยดำเนินการส่งจดหมายเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนัดหมายการเข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม

(4) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 28 สิงหาคม 2558 เวลา 10.00 – 12.00 น. ณ ห้อง 823/2 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำผลจากศึกษาข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ไปทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แล้วพัฒนาข้อมูลที่ได้จากการเสนอแนะมาปรับปรุงเป็นเนื้อหารายละเอียดที่มีความสมบูรณ์ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

1. ผลการวิเคราะห์ หนังสือ งานวิจัยและเอกสารเกี่ยวกับ ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2. ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 3. ผลการศึกษาคณบดี ตัวอย่าง และ 4. ผลการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ หนังสือ งานวิจัยและเอกสารเกี่ยวกับ ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2558 จำนวน 66 เล่ม (รายชื่ออยู่ในภาคผนวก ก) พบว่า

1.1 ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

จากลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมได้เปลี่ยนจากสังคมฐานความรู้ไปสู่สังคมหลังฐานความรู้ ซึ่งเน้นเรื่องกัลยาณมิตร เปลี่ยนแปลงรูปแบบจากคนต่างคนต่างปิด ไปสู่ต่างคนต่างเปิด เป็นสังคมที่ก้าวข้ามสังคมแข่งขันไปสู่การร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เป็นสังคมที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้พัฒนาสู่ภูมิปัญญาของสังคม ดังนั้นวิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนจากการพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระ และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สังคมและชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง โดยเน้นเรื่องของความสัมพันธ์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีเสรีภาพในเรื่องของการรับและการให้ ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ความรู้ ข่าวสารและเครือข่าย มีความเท่าเทียมกันในโอกาสของประชาชนในสังคมและชุมชน เน้นเสรีภาพ ทั้งส่วนบุคคลและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายมากขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมของชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนสู่การเป็นประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมมากขึ้น

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและชุมชนดังกล่าว จึงต้องนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อเน้นการใช้ความรู้และคุณธรรมในการขับเคลื่อนสังคมและชุมชน การตั้งอยู่บนความพอดีระหว่างความเป็นอิสระและการพึ่งพาอาศัยกัน การเปลี่ยนจากการแข่งขันไปสู่การร่วมกันสร้างสรรค์

สังคมและชุมชน และนำสู่การสร้างสังคมและชุมชนที่เป็นสุข การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนจึงช่วยสร้างเสริมภูมิคุ้มกันการเงิน และเศรษฐกิจของชุมชนให้สมดุลระหว่างภารกิจเศรษฐกิจในชุมชนกับภายนอกชุมชน ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ไม่มีผลกระทบใดใดอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ ระมัดระวังอย่างยิ่ง รู้จักการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ สมดุล และพร้อมต่อวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี (พระบรมราชชนวินิจัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2542, หน้า 2)

การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับชุมชน จึงครอบคลุมการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลและชุมชนให้ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคลและชุมชน การศึกษาตลอดชีวิตจึงรวมการศึกษาทุกรูปแบบ ทุกวิธีการทางการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนที่เกิดขึ้น โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยส่วนใหญ่แล้ว การศึกษาในชุมชนมีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลโดยเนื้อหาและหลักสูตร ต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มและชุมชน การศึกษาชุมชนอีกส่วนหนึ่งคือ การศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนและชุมชนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจศักยภาพความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ ในชุมชน ชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยดังกล่าว การสนับสนุนให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้จึงมีความสำคัญยิ่ง ชุมชนแห่งการเรียนรู้จะสร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้ก้าวทันกับโลกยุคข้อมูลข่าวสาร อีกทั้งมีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยเน้นให้ทุกองค์กรและทุกส่วนในชุมชนมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ มุ่งให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่น ๆ สนับสนุนหรือจัดการศึกษา หรือเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องใช้หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสนับสนุนให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยในชีวิตประจำวันของคนทุกคนในชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ของทุกคน การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงเป็น **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน** ดังกล่าว ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกช่วงอายุของคนในชุมชน นอกจากนี้การเรียนรู้ในชุมชนมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความสุข ชุมชนสามารถมีทางเลือกในการเรียนรู้ด้วยรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น ตามความต้องการของชุมชน อีกทั้งการเรียนรู้ในชุมชนเกิดขึ้นได้ในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในชุมชน ทุกแห่งในชุมชนสามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนทุกคนและชุมชนได้ สมาชิกทุกฝ่ายในชุมชนต้องร่วมกันรับผิดชอบในการจัดการศึกษาและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ชุมชน การสร้างเครือข่ายชุมชน เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทุกส่วนของสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้จะกระจายแหล่งการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม

1.2 ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ปรัชญาการศึกษาทั่วไปได้กล่าวถึง ปรัชญาการศึกษา มีความหมายสรุปจากผู้รู้หลายท่านทั้งไทยและต่างประเทศ สามารถสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาหมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ใช้ในการจัดกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ปรัชญาการศึกษาไทยได้เน้นการพัฒนาบุคคลเป็นรายบุคคล เพื่อความเจริญของงานทางปัญญาของบุคคล ดังนั้น “ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ใช้ในการจัดกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน” การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีเป้าหมายคือการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนนั่นเอง ซึ่งมาจากความเชื่อของปรัชญามนุษยนิยม (Humanistic) ที่ว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีชีวิตจิตใจ เชื่อว่าธรรมชาติของผู้เรียนเป็นผู้มีแรงจูงใจในการเรียนรู้สูงมาก ดังนั้นบทบาทของผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) และใช้การประเมินผลโดยการประเมินตนเอง และเชื่อในปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ที่ว่าความเป็นประชาธิปไตยและความคิดสร้างสรรค์ เชื่อว่าธรรมชาติของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ ดังนั้นบทบาทของผู้สอนเป็นผู้จัดการเรียนรู้ (Organizer) แนะนำกระบวนการเรียนรู้ เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ และใช้การประเมินผลโดยการสังเกต และการสาธิตปฏิบัติ รวมทั้งมีความเชื่อใน

ปรัชญาปฏิรูปก้าวหน้า (Radicalism) เชื่อว่าธรรมชาติของผู้เรียนและผู้สอนมีความเท่าเทียมกัน ควบคุมตนเอง (Personal autonomy) ได้ ดังนั้นบทบาทของผู้สอนเป็นผู้ช่วย (Partner) และใช้การประเมินผลจากการเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดการคิดวิเคราะห์หมวกกับหลักปรัชญาคำสอนของพุทธศาสนา ที่ได้เน้นการพัฒนาตนเอง และบุคคลต้องรู้จักการดูแลส่วนรวม หรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อเกิดความสำเร็จทั้งนี้คุณลักษณะแห่งความสำเร็จของบุคคลประกอบด้วย คุณลักษณะแห่งความสำเร็จ ยืนหยัดและอดทน เมื่อทำสิ่งใด ทำด้วยความจริงจัง รับผิดชอบ มีวินัยในตัวเอง พบปัญหากล้าสู้ด้วยความอดทน เพราะความอดทนอดกลั้น เสียสละได้เพื่อส่วนรวม

นอกจากนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเสาเข็มของการเรียนรู้ของชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของชุมชน พระองค์ทรงตรัสว่า “ต้องทำแบบคนจน เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลัง ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้าจะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่เริ่มการบริหารที่เรียกว่า แบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละ คือเมตตาทั้งก็จะอยู่ได้ตลอดไป คำว่าพึ่งตนเองหรือ Self - sufficiency นั้นหมายความว่าผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเองหรือพึ่งตนเอง”

สำหรับหลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง การกระทำใดให้มีความพอเพียงหมายถึง ทำพอประมาณด้วยเหตุและผลการพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ซึ่งต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล ระดับครอบครัวมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็น**พื้นฐานที่สำคัญของการนำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และสามารถจะเป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิตได้**นั่นเอง ความสามารถให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้านได้แก่ จิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ รู้จักคำว่าพอและไม่เบียดเบียนผู้อื่น พยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ มีความสุขและความพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึด

เส้นทางสายกลางในการดำเนินชีวิต นโยบายการพัฒนากระบวนการศึกษาไทยบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งไปสู่การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดสติปัญญา ความรอบรู้ และศีลธรรมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง และพอเพียง เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดสังคมใหม่ที่เน้นเรื่องความรู้กันมาก จึงต้องสร้างระบบการศึกษาให้กับคนทุกคน ตั้งแต่เกิดจนตาย ต้องคำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน โลกข้างหน้าเป็นโลกของการเปลี่ยนแปลง ต้องสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง หากการที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกำจัดความยากจน ต้องกำหนดความสำคัญของการศึกษาให้เป็นหัวใจของการพัฒนาในทางด้านการเมือง ด้านการเกษตร และอื่นๆ

สรุปได้ว่าปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ 1. ความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน 2. การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน 3. บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้ประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง 4. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 13 ท่าน (รายชื่ออยู่ในภาคผนวก ข) เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พบว่า

2.1 เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการเรียงลำดับเป้าหมายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามลำดับความจริงจึ่ง ทุ่มเทาจากขั้นต่ำไปยังขั้นสูงเป็นลำดับต่อไปนี้

2.1.1 เพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไข/ข้อกำหนดจากภายนอก คนงานหรือลูกจ้างจำนวนหนึ่งถูกกำหนดหรือบังคับ ให้เรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขการทำงาน หรือเป็นไปตามเงื่อนไขขององค์กร ผู้เรียนไม่ได้สนใจอะไรจริงจึ่งถ้าไม่มีการทดสอบเพื่อการต่อสัญญาจ้าง และไม่ว่าอย่างไร การศึกษาในกลุ่มนี้มักจะไม่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อ ผู้เรียน ไม่มีผลยั่งยืน อาจนับว่าเป็นส่วนของการศึกษาตลอดชีวิตเพียงรูปแบบ แต่ไม่ใช่สาระ

2.1.2 เพื่อจัดการกับเป้าหมายเฉพาะหน้า ทุกคนมักจะต้องเผชิญปัญหา หรือสถานการณ์เฉพาะหน้าที่บังคับให้ต้อง เรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาเฉพาะที่กำลังเผชิญอยู่ การศึกษาประเภทนี้มักเป็นการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (self-directed learning) แต่เกิดขึ้น เป็นครั้งคราวไม่

ต่อเนื่อง ตัวอย่างเรื่องการกรอกแบบภาษี การเตรียมตัวเดินทางไปต่างประเทศหรือสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย การแสวงหาความรู้การท่องเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจและการทำงานอดิเรก เป็นต้น

2.2.3 เพื่อบรรลุเป้าหมายระยะยาวภายนอก ได้แก่การรับการศึกษาอบรมในระดับที่สูงขึ้นเพื่อโอกาสความก้าวหน้าในการทำงาน หรือเพื่อยกฐานะตนเอง การศึกษาไม่ได้มีคุณค่าในตัวเอง เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายอื่นของบุคคล เป็นการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการหรือเงื่อนไขจากภายนอก เมื่อเงื่อนไขความต้องการเปลี่ยนเรื่องที่เคยได้รับการศึกษามาก่อนทำให้อาจไม่มีคุณค่าต่อไป

2.2.4 เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากความต้องการภายใน เพื่อต้องการพัฒนาตนเอง เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ การศึกษาลักษณะนี้มีคุณค่าและมีคุณค่าในตัวเอง ผู้เรียนทุ่มเท ใจเวลาและ ทรัพยากรในการศึกษาประเภทนี้อย่างเต็มที่

หากพิจารณาการพัฒนาตนเอง สามารถแบ่งเป็น 3 เรื่องคือ 1. เพื่อพัฒนาตนเองและหน้าที่การทำงานเป็นการพัฒนาอาชีพของตนเอง 2. เพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อให้มีประสบการณ์เพิ่มเติม 3. เพื่อให้ตนเองทันต่อการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและสังคม

สรุปได้ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ต้องฝึกหัด เรียนรู้ ให้เกิดความก้าวหน้า ดังนั้นเป้าหมายในการพัฒนาตนเองให้รู้จักตนเอง ดำรงชีวิตให้เกิดประโยชน์ ก้าวหน้าดูแลตนเอง ครอบครัว ช่วยชุมชน สังคม และมีความสุข ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.2 ประสิทธิภาพความเชื่อ ของการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประสิทธิภาพความเชื่อของ การสร้างความรู้ (Constructivism) การจัดการศึกษาให้บุคคลตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ เห็นผลลัพธ์จาก การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม คนพบความรู้ด้วยตนเองมากกว่าหาคำตอบสำเร็จรูปจากแหล่งอื่น สร้างนิสัยให้เกิดการเรียนรู้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ผ่านกิจกรรมที่ทำ ทาย ผู้เรียนมีโอกาสในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ร่วมกับ ผู้อำนวยการความสะดวก (facilitator) ในระยะแรก และมีอิสระมากขึ้นตามลำดับ วิธีการสำคัญคือการเรียนรู้ผ่านโครงการ (project based) หรือการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา Problem based learning รวมทั้งการจัดเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนจัดให้น่าสนใจน่ารู้ น่าเรียน จัดโดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ จัดให้มีการเรียนรู้อย่างหลากหลายและ เป็นต้น

2.3 ลักษณะของการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ลักษณะของการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องการความหลากหลายและความยืดหยุ่นสูงมาก ต้องการออกแบบการจัดแบบเฉพาะบุคคล (tailor made) เนื่องจากเมื่อพ้นจากวัยเด็กไปแล้ว พื้นฐาน ความถนัด ความสนใจ และความจำเป็น ฯลฯ ในการเรียนรู้จะมีความแตกต่างกันมาก การจัดการที่ค่อนข้างแข็งตัวที่ใช้ได้บ้างในวัยเด็ก มักใช้ไม่ได้เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ไปแล้ว ควรมีการจัดกลุ่มผู้ที่มีสนใจ จัดให้สอดคล้องกับความสนใจ และการทำงานในชีวิตประจำวัน การเรียนคือการทำงาน การจัดเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยน การสะท้อนความคิดด้วยตนเอง การอภิปรายเชิงวิพากษ์ จัดให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับชีวิตและสังคม จัดให้สัมพันธ์กับวิชาชีพและหน้าที่การงาน เป็นต้น

2.4 หลักการและวิธีการที่เหมาะสม การส่งเสริมให้บุคคลรู้จักศักยภาพของตนเองที่เหมาะสมกับบริบทไทยเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

เนื่องจากบุคคลแต่ละบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่ท้าทายระดับที่ใกล้เคียงกับขีดความสามารถของผู้เรียนจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด แต่ facilitator จำเป็นต้องรู้จัก และคุ้นเคยกับผู้เรียนพอสมควรและ เลือกรายงานที่ยากเหมาะสมที่จะทำให้ผู้เรียนต้องตั้งใจเต็มที่ จึงจะสามารถทำได้ และผ่านได้ ผลงานความสำเร็จ ภาพสะท้อนจากคนที่ไว้ใจได้ที่อยู่รอบข้างจะทำให้บุคคลรู้จักหรือเข้าใจศักยภาพของตนเองได้ใกล้เคียงมากขึ้น ดังความหมายของ self-actualization ตามคำอธิบายของ Maslow ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ทำงาน แล้วสามารถทบทวนตนเองได้

นอกจากนี้การทำงานเป็นกลุ่มและกระบวนการกลุ่ม ควรจะเป็นแนวทางที่ดี การมีปฏิริยาและปฏิสัมพันธ์ กับคนในกลุ่มที่ไว้วางใจและเปิดเผยจะเป็นกระจกสะท้อนศักยภาพของตนเองจากสายตาของคนรอบข้าง รวมทั้งควรจัดให้มีการทำงานด้วยตนเอง สามารถปฏิบัติได้จริง จัดการเรียนรู้ให้หลากหลายให้สามารถเลือกได้ตามศักยภาพของตนเอง

2.5.ความเชื่อหลักพุทธศาสนาจะส่งเสริมการพัฒนาตนเองและสามารถแสวงหาตนเอง และเข้าใจตนเองเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

คำสอนของหลักพุทธศาสนาบางประการควรช่วยบุคคลให้เกิดการพัฒนาตนเองและสามารถแสวงหาตนเอง และเข้าใจตนเองได้อย่างเหมาะสมได้แก่ ตัวอย่างคำสอนเหล่านี้

5.1 สุจิตฺตํ หรือ สุต จินตํ ปุจฺฉา ลีขิตํ คือ พัง คัด ถาม เขียนบันทึกนั่นเอง เรื่องฟังในปัจจุบันขยายไปถึงการ ค้นคว้าแสวงหาความรู้จากทุกช่องทาง การคิดในที่นี้ครอบคลุมไปถึงอีกสาม

หัวข้อข้างล่าง การถามเป็น เรื่องต่อเนื่องจากการคิด ความสามารถในการถามต้องการทั้งความรู้ ความคิด และการสังเกตเป็นพื้นฐาน และคำถามที่ดีบางครั้งมีคุณค่ามากกว่าคำตอบด้วยซ้ำไป เขียน ไม่ใช่เพียงการบันทึกแต่หมายถึงการจัดระบบความรู้ ความคิดใหม่จากความรู้ใหม่ที่สร้างขึ้นด้วย

5.2 โยนิโสมนสิการ การใช้ความคิดอย่างแยบคาย ย้อนไปถึงเหตุเบื้องหลัง และ คาดคะเนถึงผลกระทบต่างๆ ตามมา รวมทั้งเงื่อนไข สภาพแวดล้อมของของเรื่องที่กำลังขบคิด

5.3 อิทปิปัจจยตา การเข้าใจกฎของความจริง ผลย่อมมาจากเหตุ และเหตุนำไปสู่ผล แต่ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ กับผลก็มักเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน หรือไม่ได้เป็นเหตุโดยตรง เรื่องนี้ ช่วยให้เกิดแบบวิทยาศาสตร์ได้

5.4 กาลามสูตร เป็นคำสอนที่ช่วยให้ตั้งคำถามรอบด้านก่อนจะตัดสินใจที่จะนำไปสู่ ข้อสรุป

รวมทั้งคำสอนในเรื่อง อัตตหิ อตตโนนาโถ อิติบาท คำถามของฆราวาส ศีลเมตตากฎณา สัมมาอาชีวะ การเห็นต่อส่วนรวม การมีสติรอบคอบ อริยทรัพย์ สัมปยุตธรรม 7 เหตุ ผล ตน ประมาณ โดยสรุปคือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น มนุษย์ต้องฝึกฝน ฝึกตนเองอย่างสม่ำเสมอ

2.6 แนวทางที่จะทำให้บุคคลเกิดนิสัยรักการเรียนรู้เพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก โดยครอบครัว ต้องเป็นแบบอย่าง หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องทำในโอกาสแรกสุดที่เป็นไปได้ จาก ความรู้ด้านจิตวิทยาพัฒนาการ เด็กทารกสนใจใคร่รู้เรื่องราวรอบตัวผ่านการสัมผัส ใฝ่ปาก ส่ง เสียงร้อง มองตาม ตั้งแต่เกิด แต่เราสอนให้เด็กเคารพกติกา การเป็นเด็กดี ว่านอนสอนง่าย ทั้งหมดทำให้เด็กที่โตมาเรียนรู้โดยวิธีการที่ passive มาโดยตลอด ต้องเปลี่ยนวิธีการอบรมให้เด็กมี อิสระ และเป็น active learner มากขึ้น ควรสอนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด ในโอกาสแรกๆ ที่ทำได้ ควรลดแรงกดดันการเรียนรู้สาระวิชาจนกว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างเข้มแข็งแล้ว ในกรณีของผู้ใหญ่ที่ขาดโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียน เช่นเดียวกัน ควรสอนให้เรียนรู้ด้วยตนเองให้ได้ ทำให้เห็นคุณค่าของการเรียนรู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และ ส่งเสริมให้อยู่ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น แม้แต่ทักษะพื้นฐานเช่นการถาม ถามเป็นรู้จักถาม รู้จักการซักถาม และรู้จักการหาช่องทางใหม่เพื่อการเรียนรู้ ล้วนมีความสำคัญ สรุปได้ว่าควรปลูกฝังเรื่องการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษา และสอนและปลูกฝังให้รู้จักค้นคว้าด้วยตนเอง

2.7. ปัจจัยส่งเสริมการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอด และสร้างความรู้ใหม่เพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ความสนใจร่วมกัน ความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน เป็นกัลยาณมิตร มีพื้นฐานฐานะที่เท่าเทียมกัน ไปด้วยกันได้ ความเชื่อ ความรู้ความคิดทัศนคติทักษะที่สอดคล้องและใกล้เคียงกัน จัดให้มีเวทีที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ และ เนื้อหาวิชาเทคนิคที่ใช้ที่น่าสนใจ เพิ่มการสร้างโอกาส และการมีผู้นำการขับเคลื่อน เป็นต้น

2.8. อุปสรรคที่ทำให้คนไม่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ไม่ตระหนักไม่เห็นคุณค่า ต้องรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้าจนไม่มีเวลาคิดจะเรียนรู้เพิ่ม ขาดการกระตุ้นที่เพียงพอ ขาดพื้นฐานทักษะที่จำเป็น ขาดกัลยาณมิตรที่จะช่วยกระตุ้น และเปลี่ยนแปลงสนับสนุน สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตไม่จัดว่าเป็น learning rich environment ขาดแหล่ง สื่อช่องทางในการหาศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (บ้านปลาธนาคารปู) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีไม่เหมาะสม ขาดการกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ ต้องมีตัวอย่างที่ดี ต้นแบบที่ดีให้มากขึ้น มีข้อคิดเปรียบเทียบว่า คนจนที่แท้จริงไม่ใช่คนที่ไม่มีเงิน แต่คนจนที่แท้จริง คือคนที่ไม่มีความฝัน

3. ผลการศึกษากรณีตัวอย่าง

3.1 จากศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (บ้านปลาธนาคารปู) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

3.1.1 ความเป็นมา ศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (บ้านปลาธนาคารปู) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

บ้านปลา ธนาคารปู เกิดจากภัยคุกคามกระแสน้ำทำนากุ้งเข้ามาในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จากป่าชายเลนที่เขียวขจีบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติกลับกลายเป็นนาุ้ง การทำนาุ้งมีต้นทุนการผลิตที่สูงแต่สามารถทำผลกำไรได้ในระยะสั้น เกษตรกรบางรายจึงเลิกทำนาข้าวหันมาทำนาุ้งแทน เป็นผลให้เกิดการบุกรุกป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น เพื่อขยายพื้นที่ทำนาุ้งในขณะเดียวกัน ชุมชนไม่รู้เท่าทันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบนิเวศน์หลังจากการทำนาุ้งไปในระยะยาว จากสภาพแวดล้อมที่เกิดความเสื่อมโทรม ทำให้ต้นทุนในการทำนาุ้งสูงขึ้นจากเดิม ต้องมีการใส่สารแร่ธาตุเพื่อปรับสภาพดินให้เหมาะสม อีกทั้งปัญหาการเกิดโรคในการเลี้ยงกุ้งวันที่จะเพิ่มสูงขึ้น ต้องใช้สารเคมีเพื่อฆ่าสัตว์น้ำที่เป็นพาหะนำโรค และในขณะเดียวกันราคาซื้อกุ้งในท้องตลาดกลับมีราคาลดลงทำให้เกษตรกรนาุ้งประสบปัญหาขาดทุนรอบแล้วรอบเล่า ทำให้เกิด

ภาวะหนี้สินตามมาในภายหลัง หนักไปกว่านั้นยังส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารของชุมชน สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดจำนวนลง จากสารเคมีตกค้างและไหลออกสู่ลำคลองธรรมชาติ

การเจริญเติบโตของชุมชน เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการอาหารจากธรรมชาติก็เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ การจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคในครัวเรือนถูกแทนที่ด้วยการจับเพื่อการค้าการขาย ชุมชนประมง“เรืออวนรุน” (เครื่องมือการจับสัตว์น้ำในเขตน้ำลึก) เริ่มรุกคืบเข้ามาในลำคลอง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในลำคลอง เพื่อหวังเพิ่มปริมาณผลผลิตที่จะนำออกสู่ท้องตลาด ความขัดแย้งในการทำมาหากินเริ่มเกิดขึ้น ลอบปู อวนปู สายเบ็ดราว ที่ชาวบ้านได้วางไว้ในลำคลองถูกเรืออวนรุนทำลายเสียหาย จากการศึกษาข้อมูลครัวเรือนในชุมชนบ้านแวงนา โดยการรวบรวมใบปิดขายเนื้อปูม้า พบว่า ชาวบ้านมีรายได้จากการดักปูม้ามาต้มแกะเนื้อขาย รวมเป็นเงิน 3 ล้านบาทกว่าบาท แต่ปัญหาอุปสรรคของชาวบ้านก็คือ “เรืออวนรุน” ที่มาปล่อยอวนรุนในลำคลองที่ดักปู ทำให้ลอบและอวนที่วางดักปูม้า ถูกเรืออวนรุนทำลายเสียหาย อยู่ตลอดเวลา

3.1.2 ลักษณะกายภาพ

ที่ตั้ง บ้านปลารณาการปู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของหมู่บ้านแวงนา หมู่ที่ 5 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี บ้านแวงนา หมู่ที่ 5 ตำบลบางสระแก้ว เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของตำบลบางสระแก้ว มีเนื้อที่ 2,825 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มชายฝั่ง การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่ท่ามกลางท้องทุ่งนาเป็นที่รู้จักและเรียกขานกันติดปากว่า“บ้านแวงนา”

จากอดีตที่ผ่านมา บ้านแวงนาคับว่าเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง เป็นเส้นทางหากิน และพักผ่อนของโขลงช้างป่า มีหลักฐานอ้างอิง คือสระน้ำที่เกิดจากการนอนเกลือกกิ้งของโขลงช้าง ปัจจุบันชุมชนยังได้อนุรักษ์ไว้เป็นสระน้ำสาธารณะให้ชาวบ้านได้ใช้ทำการเกษตร และนอกจากสระน้ำแล้วบริเวณท้ายหมู่บ้านที่ติดกับลำคลองหนองบัว จะมีลักษณะเป็นพื้นที่ลาดจากฝั่งลงไปถึงลำคลอง ปูย่าตายายบอกเล่าต่อกันมาว่า เป็นเส้นทางที่โขลงช้างใช้ขึ้นลงข้ามคลองหนองบัวไปยังพื้นที่หมู่บ้านเสม็ดงาม ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “ท่าช้าง”

อาณาเขตพื้นที่ ทิศเหนือติดต่อกับคลองเนินโพธิ์ หมู่บ้านเนินโพธิ์ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีทิศใต้ติดต่อกับท้องทุ่งนาบ้านเนินกลาง หมู่ที่ 3 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับท้องทุ่งนาบ้านกลาง หมู่ที่ 2 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ทิศตะวันตกติดต่อกับคลองหนองบัว หมู่บ้าน

เสม็ดงาม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และมีแนวชายฝั่งของหมู่บ้านเป็นคลองเนินโพธิ์เชื่อมต่อกับ คลองหนองบัวและไปเชื่อมกับปากคลองบางสระเก้า รวมระยะทางยาวประมาณ 8 กิโลเมตร

สภาพพื้นที่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ปลูกพื้นหมุนเวียน ทำนาข้าว ทำนาปอ ปลูกถั่ว ปลูกข้าวโพด จำนวน 100 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 200 ไร่พื้นที่นาทุ่ง จำนวน 800 ไร่ พื้นที่ป่าชายเลนและแม่น้ำลำคลองจำนวน 1,725 ไร่

ครัวเรือนและประชากร จำนวนครัวเรือนที่เข้ามาตั้งรกรากปักฐานอยู่ในหมู่บ้าน ณ ปัจจุบัน จำนวนครัวเรือน 92 ครัวเรือน จำนวนประชากร 364 คน เป็นหญิง 186 คน เป็นชาย 178 คน

อาชีพ ประกอบอาชีพส่วนมากคือ เกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกกอก ปลูกปอ เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ทอเสื่อ และทำประมงชายฝั่ง หาอยู่หากินพึ่งพิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งที่มีอยู่ในชุมชน เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความซื่อตรง พึ่งพาอาศัยกัน นับถือญาติพี่น้อง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การคมนาคมขนส่ง การเดินทางไปบ้านปลา ธาราการปู มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ห่างจากตัวอำเภอแหลมสิงห์ไปทางทิศเหนือประมาณ 9 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเมือง ประมาณ 12 กิโลเมตร

ทรัพยากรทางน้ำ แบ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ คือทะเล / คลองเนินโพธิ์ ซึ่งมีทิศทางการไหลของน้ำจากทิศเหนือของหมู่บ้าน ไหลลงไปทางทิศตะวันตก ไหลมารวมกับ คลองหนองบัว และไหลลงปากน้ำแหลมสิงห์ลงสู่อ่าวไทย ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น

3.1.3 สถานการณ์และแนวโน้ม ด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บ้านแถวนา ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง อยู่ในเกณฑ์ของ จปฐ. มีรายได้มาจากการทำเกษตรกรรม ทำประมงชายฝั่ง และอุตสาหกรรมในครัวเรือนจากการทอเสื่อ ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน การคมนาคม – สาธารณูปโภค สะดวกสบายพอสมควร แต่ขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตรในหน้าแล้ง และการคมนาคมทางน้ำไม่ค่อยสะดวกเพราะแม่น้ำลำคลองตื้นเขิน ประมงชายฝั่งหากินได้ยากขึ้นเพราะไม่ค่อยมีที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ชุมชนจึงได้แก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้ปลาปูกุ้งหอยซื้อโครงการบ้านปลาธาราการปูและปลูกป่าชายเลนเพิ่มพร้อมจัดทำเป็นสถานที่ในการอบรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำขึ้น

ประชากรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอยู่ในขั้นพื้นฐาน เพราะโรงเรียนวัดบางสระแก้วมีการศึกษาถึง 3 ระดับเด็กในหมู่บ้านจึงมีโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคน สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ของชาวบ้านแถวนามีความมั่นคง แข็งแรงพอประมาณ ตามสภาพของฐานะคนในชุมชน ชาวบ้านแถวนามีความรักความสามัคคีกันเป็นอย่างดี และเคารพในกฎระเบียบของชุมชนกันเป็นอย่างดี จึงได้รับเกียรติเป็นตัวแทน นำร่องในหลายเรื่อง เช่นกองทุนหมู่บ้าน ศูนย์เรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู ฯลฯ จึงได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ และเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ

3.1.4 แนวคิดการพัฒนาต้นแบบหรือนวัตกรรมเพื่อการต่อสู้เพื่อสัตว์น้ำ

การแก้ไขปัญหาของผู้ใหญ่สติถย์ แสนเสนาะ คือการชักชวนชาวบ้านที่หากินอยู่กับลำคลองรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม“กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม”ช่วยกันตัดไม้ไผ่และนำมาปักลงในลำคลองไว้เป็นระยะ ๆ เพื่อกันมิให้เรืออวนรุนปล่อยอวนรุนได้ และยังได้ประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการกวาดขนเอาจริงเอาจังกับเรืออวนรุน เรืออวนลากแม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะกวาดขนเอาจริงเอาจัง แต่ก็ยังมีการลักลอบทำการกันอยู่ การปักไม้ไผ่ลงในลำคลอง ก็พบกับข้อจำกัดของอายุไม้ไผ่ที่มีการผุกร่อน และมีตัวเพรียงกัดกินเนื้อไม้ รวมทั้งการถูกทอดทิ้ง ทำให้ต้องตัดไม้ไปปักกันบ่อย ๆ ครั้ง

ในปี พ.ศ. 2545 ผู้ใหญ่สติถย์ แสนเสนาะ ได้ไปศึกษาดูงานเรื่องสิ่งแวดล้อม พบเห็นการทำเตาย่างเพื่อเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำในลำคลอง ทำให้เกิดความคิดที่จะนำมาใช้ในชุมชนเพื่อการฟื้นฟูเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำตามธรรมชาติ จึงได้ศึกษาขั้นตอนและวิธีการทำ และนำเสนอเข้าสู่แผนชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว ได้ดำเนินการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน เป็นเงิน 50,000 บาท เพื่อจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่นำมาทำ “เตาย่าง” แร่งงานหลักในการจัดทำ ก็คือ ชาวบ้านบ้านแถวนา หมู่ที่ 5 ได้รวมตัวกันเสียสละเวลา เสียสละแรงกาย ดำเนินการจัดทำตลอดทุกขั้นตอน เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ เพื่อเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำ เพื่อเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนประมงน้ำตื้น และ 4. เพื่อให้สังคมในชุมชนน่าอยู่ วิธีดำเนินการมีดังนี้

1.ประชุมเตรียมความพร้อม

- สร้างความเข้าใจ
- แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ

2.จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

3.สำรวจและกำหนดจุดวางในลำคลอง

4.จัดทำ บ้านปลา

5.นำลงวางยังจุดเป้าหมาย

6.สรุปผลการดำเนินงาน

บ้านปลา จำนวน 10 จุด ในระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ของลำคลองหนองบัว สัตว์น้ำขนาดเล็กได้มีที่พักอาศัยหลบกระแสน้ำไหล “ปลาใหญ่กินปลาเล็ก” ในเมื่อปลาเล็กเป็นอาหารของปลาใหญ่ ปลาเล็กอาศัยอยู่ที่ไหน ปลาใหญ่ก็เข้ามาเพื่อหาอาหาร เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ชาวบ้านสามารถ มาจับสัตว์น้ำไปทำอาหารในครัวเรือน โดยไม่ต้องเดินทางออกไปหาที่ไกล ๆ เป็นการลดรายจ่ายในครัวเรือน และสร้างรายได้ให้ครัวเรือน สัตว์น้ำที่จับได้ในปริมาณที่เกินกำลังจะบริโภคในครัวเรือน สามารถนำมาขายได้ที่ ลานค้าชุมชน (ตลาดสี่มุมเมรุ) เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

3.1.5 ฐานการเรียนรู้ในชุมชน

ฐานที่ 1 บ้านปลา

จุดมุ่งหมาย เพื่อความรู้ความเข้าใจคุณค่าของสัตว์น้ำธรรมชาติ ขั้นตอนและวิธีการฟื้นฟูโดยการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำ บ้านปลาคือ ที่พักอาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด สำหรับ ได้พัก ได้หลบภัย บ้านปลา มี 2 แบบ “เต้ายาง” และ “ปะการังเทียม”

เต้ายาง

ที่เกิดจากการนำยางนอกรถยนต์มามัดรวมกัน มีลักษณะเป็นรูปลี่เหลี่ยมหกด้าน **คล้ายลูกเต๋า**

ฐานที่ 2 วิธีประมงคนน้ำตื้น

จุดมุ่งหมาย เพื่อความรู้ความเข้าใจวิถีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ชนิดของสัตว์น้ำที่สามารถนำมาทำเป็นอาหารเพื่อการดำรงชีวิต เครื่องมือและวิธีการจับสัตว์น้ำของชาวบ้าน

เรียนรู้การหากินของชาวบ้านตามฤดูกาล ได้แก่ การวางลอบปูทะเล ปูม้า การลั้งปูทะเล การตกเบ็ดปลากะพงขาว ปลาเก๋า ปลาเห็ดโคลน ปลาปาน การแทงปลาไหลทะเลการวางอวน ปลากะบอก ปลาเห็ดโคลน ปูทะเล ปูม้า กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ การงมจับกุ้งขาว กุ้งกุลาดำ ปลาดุกทะเล และการหาหอยพอก

ฐานที่ 3 ธนาคารปู

จุดมุ่งหมาย เพื่อความรู้ความเข้าใจวงจรชีวิต การอนุรักษ์และการขยายพันธุ์ ปูทะเล โดยอาศัยกลไกจากธรรมชาติและภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นการสร้างเลี้ยงปูในลำคลองโดยรับบริจาค แม่ปูไข่ทั้งนอก และในกระดอง จากชาวบ้านในชุมชน นำมาฝากเลี้ยงไว้ในกระชัง เพื่อให้ปูได้ขยายพันธุ์ไปตามกระแสน้ำขึ้น น้ำลงตามธรรมชาติ

แบบของธนาคารปู มี 2 แบบ ได้แก่ การทำหล้าซึ่งปูให้อยู่กับที่ และการทำกระชังกระชังซึ่งปู

ฐานที่ 4 ภูมิปัญญาการถนอมอาหารทะเลพื้นบ้าน

จุดมุ่งหมาย เพื่อความรู้ความเข้าใจ การนำภูมิปัญญาการถนอมอาหารมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ น้ำปลา กะปิ กุ้งแห้ง กุ้งรวน กุ้งหวาน

ฐานที่ 5 ภูมิปัญญาเลือกบางสระแก้ว

จุดมุ่งหมาย เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาทอเสื่อกกบางสระแก้ว ไปยังรุ่นต่อไปและเพื่อสืบสานแนวคิดในการพึ่งตนเองของคนบางสระแก้วโดยใช้การทอเสื่อเป็นเครื่องมือในการปลดหนี้สิน

บางสระแก้วเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทอเสื่อกกมากที่สุดเมื่อเทียบกับหมู่บ้านที่ทอเสื่อกกในแหล่งอื่นของจังหวัดจันทบุรี มีการผลิตที่ครบวงจร มีวัตถุดิบ มีการผลิต การแปรรูป ในพื้นที่หมู่บ้านเป็นที่รู้จักและยอมรับของบุคคลทั่วไป ความโดดเด่นและมีผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดจันทบุรีคือ “เสื่อจันทบูร”

“เสื่อจันทบูร” เป็นเสื่อที่ทำมาจากต้นกก เรียกว่ากกจันทบูร เสื่อจันทบูรมีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว ในเรื่องความคงทนของวัตถุดิบที่ใช้ การทอที่ประณีต งดงาม เป็นงานฝีมือที่เลื่องลือของ จังหวัดจันทบุรี

ฐานที่ 6 สมุนไพรใกล้ตัว

จุดมุ่งหมาย เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟู ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่นที่อยู่รอบบ้านได้แก่ขลุ่ ต้นเถาว์วัลย์เปรียง บัวบก กระชาย เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ และสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลานต่อไป

3.1.5 หลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น และเอกสารชุดความรู้

(1) การจัดทำหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น จากวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และองค์ความรู้ของตนเองที่มีคุณค่า ความรู้เหล่านี้ ได้สั่งสมมานานหากไม่มีการจัดการที่ดีพออาจสูญหายได้ การนำเอาความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน มาจัดดำเนินการเป็นหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นโดยสร้างระบบการจัดเก็บด้วยวิธีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้การแบ่งปันความรู้เป็นไปอย่างสะดวกขึ้น ชุดความรู้ก็จะไม่เกิดการสูญหาย อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้กับทุกชุมชน และสามารถปฏิบัติได้จริง หากชุมชนนั้นมีความตั้งใจจริงในการศึกษาเรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้เหล่านี้

(2) การเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการจัดทำหลักสูตรเรียนรู้ชุมชนได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน เริ่มตั้งแต่การวางแผน การออกแบบ การแบ่งความรับผิดชอบ การปรึกษาหารือกันเมื่อเผชิญปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น เป็นการพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อกัน คือ ความเอื้ออาทรและความพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(3) ความรู้สึกภาคภูมิใจ เป็นความรู้ที่เกิดจากการแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน เป็นความรู้ที่เข้ามาใหม่ ที่สร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เห็นวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ทำลายคุณค่า พร้อมๆกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูไปด้วย มิใช่การใช้ประโยชน์เพื่อสนองตอบความมั่งมีของตนเองเพียงอย่างเดียว และจากการเยี่ยมชมและทัศนศึกษาจากกลุ่ม/องค์กรและหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา จากภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประสานงานผ่านตัวแทนหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาเรียนรู้จัดทำรายงานวิชา

สรุปได้ว่าชุมชนน่าอยู่เกิดจากการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผลที่ได้เป็นประโยชน์ต่อ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับตำบล

ระดับครอบครัว

ทำให้ครอบครัวมีความสุข มีเวลาอยู่กับครอบครัว เพราะไม่ต้องไปทำมาหากินอยู่นอกพื้นที่ สามารถป้องกันปัญหาทางสังคมได้เป็นอย่างดี ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้อาชีพคนประมงน้ำตื้น ให้ลูกหลานได้เรียนรู้วิถีชีวิตของครอบครัว และการทำโครงการบ้านปลาธนาคารปู ทำแล้วปลา ปู กุ้ง

หอย หาได้ง่ายขึ้น เช่นช่วงเข้าฤดูฝน จะมีปูทะเล หรือปูดำ ปูแสม หอยนางรม หอยพอก กุ้งขาว กุ้งนา ปลากระบอก ปลาเห็ดโคน ปลาไหล เป็นช่วงที่มีสัตว์น้ำจำนวนมาก

ผลจากการพูดคุยกันในครอบครัวจนตกผลึกดีแล้ว ช่วงวันหยุดยามว่าง ครอบครัวได้ไปทำกิจกรรมในการหาสัตว์น้ำด้วยกัน สอนวิธีการจับสัตว์น้ำ และสิ่งที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขคือการได้ทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว เริ่มตั้งแต่ปรึกษาหารือ พูดคุย พากันไปทำกิจกรรมเช่น ตกปลา หาปู นำกลับมาช่วยกันปรุงเป็นอาหารด้วยฝีมือของสมาชิกในครอบครัว รับประทานอาหารร่วมกันอย่างมีความสุข และหลายครอบครัวที่ทำประมงน้ำตื้นบริเวณบ้านปลาสามารถส่งลูกให้เรียนจบในระดับปริญญาตรี มาแล้วหลายคน

ระดับชุมชน และตำบล

การแลกเปลี่ยนความคิดของครอบครัวหลายครอบครัวมารวมกันเป็นความคิดชุมชนในการสร้างสรรค์เรื่องโครงการที่ทำแล้วเกิดประโยชน์ เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เกิดความสามัคคีกันในชุมชน ร่วมมือกันทำงานแบบจิตอาสา เพราะถ้าทรัพยากรสิ่งแวดล้อมดีขึ้น คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนย่อมดีขึ้นด้วย ชุมชนมีความสุข ชุมชนไม่มีปัญหาทางสังคม ช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของท้องถิ่น ที่ได้ถูกบันทึกไว้เป็นชุดข้อมูลโดยการเรียบเรียง สรุปวิเคราะห์ โดยนักจัดการความรู้ที่เป็นชาวบ้าน ทั้งยังเป็นผลงานชิ้นหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า การทำงานของชุมชนได้มีการพัฒนาขึ้น ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานสามารถนำไปใช้ประโยชน์ นำไปใช้จัดการกับสิ่งต่างๆ เริ่มตั้งแต่การจัดการกับชีวิตตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดโอกาสในการพัฒนาชีวิต สร้างสรรค์ระบบการดำรงอยู่ของชีวิตให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพึ่งตนเอง สร้างความสุขอย่างสมดุล นำไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนของวิถีชีวิตชุมชน “คนบางสระแก้ว”

ศูนย์เรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ เป็นการฟื้นฟูวิถีชีวิตแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบมีส่วนร่วม โดยมีเป้าประสงค์เพื่อ เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ฟื้นฟูวัฒนธรรมวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการของชุมชน

3.2 ผลการศึกษากรณีตัวอย่าง จากฟื้นฟูชีวิตชุมชนท้องถิ่นบ้านจำรุง หมู่บ้านที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน

บ้านจำรุง ชุมชนขนาดกลาง ที่มีผู้คนอยู่ประมาณ 600 คน ได้รับการยอมรับจากนักพัฒนาว่า มีความน่าสนใจ น่าศึกษาเรียนรู้ในมิติของชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนต้นแบบ ผู้คนมีความ

เสี่ยสละ รักสงบ มีแนวทางการพัฒนาของตนเองที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองมาเป็นเวลา 20 ปี บ้านจำรุงตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 7 ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ภาคตะวันออกของประเทศไทย

3.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

หมู่บ้านจำรุงในอดีตเมื่อประมาณ 150 ปีก่อน เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ประมาณ 30 ครัวเรือน ผู้คนที่มาอยู่อาศัยในช่วงเริ่มต้นได้อพยพมาจากบริเวณชายทะเล บ้านถนนกะเพรา ตำบลเนินฆ้อในปัจจุบัน โดยได้พากันย้ายถิ่นเพื่อที่จะหาที่ทำกินใหม่ ย้ายจากที่เดิมมาประมาณ 4 กิโลเมตรมุ่งหน้ามาทางทิศตะวันตก ข้ามทุ่งนาเข้าสู่ป่าดิบ เมื่อย้ายมาแล้วเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านป่าเรไร ต่อมาได้มีการหักร้างถางพงเพื่อปรับพื้นที่ในการทำไร่ ทำนา บริเวณหน้าวัดจำรุงในปัจจุบัน มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมขังตลอดปี จึงมีการเรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า "จำรุง" (เป็นภาษาถิ่นของคน ชอง) เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันติดต่อมา **จำรุง** มีความหมายว่าปากช่องทางน้ำไหลลงทุ่งหรือบึง แต่ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็นคำว่า จำรุง ชาวบ้านจำรุงส่วนใหญ่ ที่ตั้งรกรากดั้งเดิมตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย มีตระกูลใหญ่ 5 ตระกูล คือตระกูลดีนาน ตระกูลรัตนพงศ์ ตระกูลไกรทอง ตระกูลก่อเนื้อ และตระกูลเจือจุน ซึ่งปัจจุบันตระกูลเหล่านี้ได้มีลูกมีหลานและแต่งงานจนเป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่

3.2.2 ลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มมีเนินเหมาะแก่การทำนาทำสวนผลไม้ และสวนยางพาราสภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ ในทุ่งนา ดินจะมีลักษณะเป็นดินเหนียวสีดำ ทำนาได้ผลดี สภาพดินบนเนินมีสีแดงมันปู เหมาะแก่การทำสวนผลไม้และสวนยางพารา การปลูกบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน โดยปลูกบริเวณริมทุ่งเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการหักร้างถางป่าบนเนิน เพื่อทำสวนผลไม้และสวนยางพารา จึงได้ขยายแยกครอบครัว มาปลูกบ้านในสวนผลไม้บนเนินมากขึ้น ปัจจุบันบ้าน จำรุงมีทุนทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้เรื่องของการพึ่งพาตนเองมากกว่า 20 ปีเต็ม มีกลุ่มกิจกรรมมากกว่า 20 กลุ่ม มีประสบการณ์ต่าง ๆ มีบุคลากรที่มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีองค์ความรู้ในตนเอง มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีประเพณีวัฒนธรรม มีสื่อทางเลือกในการสื่อสารของตนเอง

3.2.3 บ้านจำรุงเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคนที่สนใจ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน เป็นที่รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสังคมของการรู้เท่ากัน พึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงในทุกด้าน กิจกรรมการดำเนินงานของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่บ่งชี้ถึง ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับที่พอประมาณ บ้านจำรุง มี

สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนที่เน้นการพึ่งพาตนเอง จนเป็นที่ยอมรับและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผู้มาศึกษาดูงาน และเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้หมู่บ้านจ่ารุงได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนได้นำผักพื้นบ้านมารับประทาน อาทิ ดอกอัญชัญ ยอดมะระ ขมิ้นชัน ชะอม ใบชะพลู ใบบัวบก ยอดเสม็ดแดง ฯลฯ ใช้ประกอบเป็นอาหารหลัก รวมถึง ชวนเชิญนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นลูกค้าจึงร้านส้มตำจ่ารุงได้ บริโภคผักพื้นบ้านเหล่านี้ จนกระทั่งได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน ที่นักท่องเที่ยวรู้จักและคุ้นเคย

กลุ่มผู้สูงอายุบ้านจ่ารุง ได้ร่วมมือกันผลิตข้าวซ้อมมือ บรรจุถึงจำหน่ายในร้านค้าของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี โดยมีโรงสีข้าวชุมชนเองมีการผลิตข้าวซ้อมมืออย่างต่อเนื่อง และนำเศษแกลบรำส่งให้กลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านทำปุ๋ยชีวภาพและนำปลายข้าวขายให้กลุ่มผู้เลี้ยงตะพาบน้ำ

กลุ่มธนาคารขยะผู้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของ เศษของที่เหลือใช้ แม้แต่ขยะมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มธนาคารขยะและสิ่งแฉะล้อม รับซื้อขยะทุกประเภทมีการคัดแยกขยะแต่ละประเภท สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้เด็ก เยาวชนได้รับรู้ถึงขยะ สิ่งของเหลือใช้ ปลูกฝังค่านิยมทัศนคติในการรักษาสีสิ่งแฉะล้อมกลุ่มสตรีอาสา มีการรวมตัวกันแปรรูปผลผลิตตามฤดูกาล จนมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักและยอมรับ มีทั้งทุเรียนทอด กลิ้วกรอบแก้ว ขนุนทอด กะปิ น้ำปลาที่มีรสชาติอร่อยหอมนำมาจำหน่ายในชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำจะรวมตัวกันทำอาหารเลี้ยง รับรอง โดยใช้ผักพื้นฐานเป็นอาหารหลักให้รับประทาน รายได้นำไปเป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เหลือจากที่จ่ายค่าแรงแล้วยังจัดให้เป็นเงินออมของสมาชิกด้วย นอกจากนี้บ้านจ่ารุงยังมีการบริการที่พักชุมชนโฮมสเตย์ ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจในวิถีที่เน้นการพึ่งพาตนเอง ได้มาสัมผัสและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องของตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

บ้านจ่ารุง มีการประชุมสภาหมู่บ้านทุกเดือน สภาจะกำหนดแผนการทำงานของชุมชนว่าจะไปในทิศทางใด เปิดให้ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมประชุมจะประกอบไปด้วยผู้นำท้องที่ในท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม และผู้ทรงคุณวุฒิ การประชุมจะใช้เหตุผล ระดมความคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตัว ทุกเรื่องเข้าสู่สภาจะใช้แนวทางในการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมมากที่สุด บางเรื่องถ้ามีความขัดแย้งมาก ๆ จะรอไว้ไปคุยในเดือนถัดไป เพื่อให้ทุกคนกลับไปคิด ไตร่ตรองและนำมาคุยกันต่อในเดือนถัดไป

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกและภายใน หมายถึง การเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล บ้านจำรุงมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ในการทำงาน ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองมาตั้งแต่ปี 2529 มีการถ่ายทอดประสบการณ์ในการทำงานจากรุ่นสู่รุ่น ณ วันนี้ ได้ผู้นำรุ่นที่ 4 มาเป็นแกนหลักในการพัฒนา ปัจจุบันมีเครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุงเป็นหลักในการประสานงานกับภาคีพัฒนาภายนอก มีการปรับตัวมาโดยตลอดโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก เมื่อมีแนวทางการทำงานจากภายนอกเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคีพัฒนาต่าง ๆ ทุกเรื่องจะมีการไตร่ตรอง ด้วยการนำเรื่องราวเข้าหารือในเวทีสภาหมู่บ้าน สภาจะช่วยกันกำหนดให้สอดคล้องกับชุมชน สามารถพัฒนาร่วมกันได้

สรุป ได้ว่า บ้านจำรุงได้ให้ข้อคิดต่อการทำงานพัฒนาได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าบ้านจำรุงจะยังไม่สำเร็จในทุกเรื่อง แต่สิ่งที่คนบ้านจำรุงได้หันหน้าเข้ามาดูแลกันเอง ช่วยเหลือร่วมกันคิดร่วมกันทำ สิ่งนี้แหละคือหัวใจของการพัฒนาชุมชน เพราะคำว่า สังคมก็คือคนที่อยู่ร่วมกัน ความใกล้ชิด ความเข้าใจ มีวัฒนธรรมที่คล้ายกัน และโดยเฉพาะสังคมเครือญาติ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมานาน บ้านจำรุง ใช้ศูนย์เรียนรู้เป็นเสาหลัก หรือเครื่องมือหนึ่งของการมาร่วมคิด ร่วมกันทำ การก่อร่างสร้างตัวของชุมชน ได้เกิดจากการวางเสาหลักที่ถูกต้อง และต่อมาได้ก่อเกิดร้านค้าชุมชนกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุโรงสีข้าว ธนาคารขยะธนาคารชุมชน ฯลฯ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งรองจากคน ก็คือศูนย์เรียนรู้กลาง ที่เป็นของส่วนร่วมอย่างแท้จริง จากเหตุผลที่ว่า แกนนำบ้านจำรุง ได้ผ่านการสืบทอดกันมาถึง 4 รุ่นแล้ว ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่ทำให้เป็นของทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนั้น

กระบวนการเรียนรู้ ได้ก่อเกิดเป็นนิสัยสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น คุณธรรมที่ไม่ใช่ในนิสัยคนบ้านจำรุงนั้น มีในสายเลือดอย่างเข้มข้น การปลูกจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นของคนที่นี่ ยังมีต่อเนื่องการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของคนบ้านจำรุงใช้ได้อย่างมีคุณค่า และเห็นผลสำเร็จแล้ว แต่จะบอกว่ายั่งยืนหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบภายนอก ที่เข้ามาทำลายทุนภายในชุมชนนั้นได้ ก็ขึ้นอยู่กับผู้คนในชุมชนนั้น ตัดสินใจร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และกำหนดการดำรงคงอยู่อย่างรู้เท่าทัน

5. ผลการตัดสินชนากลุ่ม

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตัดสินชนากลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. ความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน
2. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน
3. บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้ประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง
4. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. บุคคลและชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกคน ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยสามารถจะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองใช้วิธีและรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง ใช้เวลาในการเรียนรู้ของตนเองตามความเหมาะสมกับความสามารถของตนเอง
2. การเรียนรู้ได้อยู่ได้ในทุกหนทุกแห่งทุกเวลาทุกสถานที่ไม่จำกัดขอบเขตและพรมแดน
3. การเรียนรู้ควรต้องตอบสนองความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลหากไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

1. หลักการต้องได้ประโยชน์ตอบแทนมีการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างกันและกัน หรือมีเงื่อนไข
2. หลักการของการมีผู้นำให้เห็นก่อนจึงจะทำให้ชุมชนสนใจและเกิดการเรียนรู้ตามมา
3. หลักการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้
4. หลักการลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์การเรียนรู้และมีการสรุปความคิดร่วมกัน
5. หลักการระเบิดจากข้างในของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำรัสว่า ต้องระเบิดจากข้างในหมายความว่าต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวใน

ชุมชนที่เข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาล่วงก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านซึ่งหลายชุมชนยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัวจึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความร่วมมือสลายได้

6. หลักการมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอแต่การแก้ปัญหาจะเริ่มจากจุดเล็กๆ คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชนก่อน

7. หลักการทำตามลำดับขั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานของความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเป็นเบื้องต้นก่อน และจึงส่งเสริมให้เกิดวิธีการ และช่องทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชน

8. หลักการของการคิดอย่างองค์รวม การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่ครบวงจร ชุมชนสามารถมองทุกสิ่งเป็นพลวัตรที่ทุกมิติเชื่อมต่อกันภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของชุมชน

9. หลักการเรียนรู้ที่มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและชุมชน

10. หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีการทำประชาพิจารณ์ในชุมชน

11. หลักการเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาตนเองและชุมชนไปพร้อมกัน

12. หลักการเรียนรู้ที่เรียบง่ายและทำให้ง่ายไม่เสียค่าใช้จ่ายแพงชุมชนสามารถทำได้เองสอดคล้องกับสภาพของชุมชนโดยชุมชนไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากเกินไป

13. หลักการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับธรรมชาติในชุมชน

ผลจากการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมีความคิดเห็นต่อ (ร่าง) และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า เห็นด้วยกับข้อมูลที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้น โดยสนับสนุนว่า การจะสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ควรจะเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยมีครอบครัวเป็นฐาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนตั้งแต่เยาว์วัย ก็จะช่วยให้เด็กสามารถซึมซับวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งก็เป็นหลักการพื้นฐานที่ง่าย แต่เกิดประโยชน์สูง และได้ผลดีหากเกิดการร่วมมืออย่างจริงจัง

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 เห็นด้วยกับการสังเคราะห์ข้อมูล โดยกล่าวถึงความสำเร็จของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จะสำเร็จได้ต้องมีปัจจัยสำคัญคือการมีผู้นำที่ดี ที่สามารถสร้างแรงผลักดันและสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนอยากมีส่วนร่วมให้เกิดความรับผิดชอบ รวมถึงต้องมีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาโดยใช้ต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชน และใช้เทคโนโลยีที่มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนนั้น ๆ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 เห็นด้วยกับข้อมูลแต่มีข้อเสนอแนะให้ปรับข้อมูล ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 3 ที่กล่าวว่าบุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้ประโยชน์อยากให้เป็นบุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อเห็นคุณค่าและประโยชน์ และประเด็นข้อที่ 4 การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหา เห็นว่าน่าจะเพิ่มอีก 1 แนวคิดที่ไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหา แต่น่าจะเพิ่มคำว่าพัฒนาเข้าไปเป็นการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนา สำหรับแนวคิด เสนอให้ปรับข้อที่ 1 ให้แยกเป็น 2 ข้อ คือ ข้อที่ 1 บุคคลนั้นมีความสามารถในการเรียนรู้ได้ทุกคนตามความต้องการและความสนใจ และข้อที่ 2 ให้กล่าวถึงหลักการและรูปแบบการเรียนรู้ ดังนั้นหลังการปรับแก้แนวคิดจาก 3 ข้อ ก็จะเป็น 4 ข้อ สำหรับหลักการ 13 ข้อนั้น อาจจัดกลุ่มหลักการที่มีคอนเซ็ปต์เดียวกันให้วางไว้ใกล้ ๆ กัน คือ กลุ่มที่ 1 พูดยถึงการเรียนรู้ข้อ 9 ข้อ 10 ข้อ 12 ข้อ 13 กลุ่มที่ 2 พูดยังประโยชน์ที่ได้รับ ก็คือข้อ 1 ข้อ 11 กลุ่มที่ 3 พูดยังกระบวนการคิดกระบวนการทำ การคิดพุดถึงข้อที่ 5 ข้อที่ 6 ข้อที่ 8 ส่วนการลงมือทำ พูดยังในข้อ ที่ 4 และ 7 การเป็นผู้นำในข้อที่ 2 หลักการสื่อสารในข้อที่ 3 ส่วนข้อที่ 5 อยากให้นำไปจัดไว้ในลำดับสุดท้าย และให้ผู้วิจัยลองพิจารณาอีกครั้งว่า จะมีหลักการใดสามารถอยู่ร่วมกันได้ก็อยากจะทำให้ลด ก็จะได้สูตร 4 4 12 คือ ประเด็น 4 แนวคิด 4 และหลักการ 12

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 เห็นด้วยกับประเด็น แนวคิด และหลักการ โดยได้สะท้อนมุมมองความเป็นจริงในบทบาทของการเป็นนักปฏิบัติในชุมชนให้เห็นว่า มุมมองและความคิดของเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่ใช้คำว่า learning นำหน้าเช่น learning person หรือ learning community แล้วก็สังคมแห่งการเรียนรู้ เรียก Learning society ต้องย้อนถามว่าคำว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้คืออะไร ทำไมต้องเรียนรู้ ทุกวันนี้ไม่เรียนรู้หรืออย่างไร เพราะโรงเรียนก็ปลูกฝังความรู้อยู่แล้ว ซึ่งจากการปฏิบัติงานในพื้นที่พบว่าชุมชนมีหลายประเภท เช่น ชุมชนในแง่ของพื้นที่ เช่น ตำบล หมู่บ้าน อบต. ชุมชนโดยภารกิจร่วม ซึ่งไม่ได้เป็นพื้นที่แต่เป็นภารกิจที่ต้องมาทำร่วมกันซึ่ง

ก็เป็นชุมชน ชุมชนประเภทสื่อสาร เช่น การเล่นเกมหรือสื่อสังคมในปัจจุบัน จึงมีคำถามต่อไปว่าทำไมต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนทุกวันนี้ไม่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้หรือ ทุกวันนี้ชุมชนของเราเป็นชุมชนแห่งความรู้ ซึ่งความรู้ที่แน่นอนว่าดีแต่ทำให้ได้จริงในชุมชนหรือไม่ โลกใหม่ได้สร้างความรู้มากมายให้เกิดขึ้นในชุมชนแต่เอามาเชื่อมโยงให้จริงไม่ได้ ต่อไปนี้ต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ซึ่งแต่ละบุคคลแต่ละครอบครัวแต่ละชุมชนหรือสังคม ต่อไปนี้คำว่า การเรียนรู้เป็นกุญแจสำคัญ เราต้องสร้างฐานคิดที่ว่า ความรู้สามารถเรียนรู้ได้ มนุษย์คือ “เมล็ดพันธุ์ของการเรียนรู้” เรียกว่าชุมชนทรัพย์สินในตนเองแต่ทุกวันนี้ที่มันไม่เปิดเผยเพราะว่าถูกสิ่งครอบงำความคิดจนหมด พอเข้าโรงเรียนครูก็ถ่ายทอดความรู้สร้างกรอบและให้คำตอบ เท่ากับความรู้มีคำตอบอยู่ที่ครูอยู่ในตำรา หรืออยู่ตามสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เท่ากับว่าความรู้มีอยู่แล้วจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ ฉะนั้นต้องคิดว่าจะทำอย่างไรให้เมล็ดพันธุ์ของการเรียนรู้ได้ฉายแววออกมา ถ้าเมล็ดพันธุ์ถูกฉายแววออกมาคนก็จะมีความสุข แต่จะทำอย่างไรให้ฉายแววออกมา ฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการเรียนในปัจจุบันก็จะยึดหลักพุทธิพิสัย จิตตพิสัย แต่พอลงไปในพื้นที่จริงๆจะพบว่าชาวบ้านไม่ได้มีความคุ้นเคยกับคำพวกนี้ เพราะมันไม่ใช่วิถีที่เหมาะสมกับเขา แต่พอไปบอกสุ จิ ปุ ลิ เขากลับเข้าใจได้เป็นอย่างดี หลักการ 4 ตัวที่กล่าวนี้ ชาวบ้านเรียกว่าหัวใจนักปราชญ์ ซึ่งมีความเชื่อว่าการเรียนรู้ว่าสามารถเกิดกับทุกคนได้ ไม่ใช่เพียงที่ว่าเรามีคำตอบแล้วจบ เพราะทุกอย่างมีการพัฒนาและมีคำตอบใหม่ๆเสมอ แต่ทำอย่างไรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ให้ได้ ให้เกิดสติปัญญา โดยอาจอิงจากหลักปัญญาทางศาสนาพุทธ คือ จินตมยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด] สุตมยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง] ภาวนามยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม] กระบวนการเหล่านี้สามารถส่งเสริมให้เกิดปัญญา เกิดศรัทธา และการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 เห็นด้วยกับข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอ และได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า การวิเคราะห์ชุมชนใดว่าเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ต้องเชื่อว่าชุมชนนั้นมีภูมิคุ้มกันเป็นของตนเอง มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง และต้องเคารพในความแตกต่างทางภูมิสังคม ทั้งนี้ต้องตระหนักว่าเป้าหมายของการเรียนรู้ มีความแตกต่างในแต่ละประเภทของชุมชนแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับครอบครัว ที่ไม่สามารถละเลยได้ เพราะทุกส่วนนั้นมีผลกระทบต่อกันหมด โดยสิ่งที่ต้องมองประกอบคือ 1. ความเป็น Dynamic ของสังคม 2. Diversity ขององค์ความรู้ที่จะเข้ามาจะต้องมีการคัดสรร

จากข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้พัฒนาปรัชญา แนวคิด และหลักการ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. ความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน
2. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน
3. บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเห็นคุณค่าและได้รับประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง
4. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและเพื่อพัฒนาชุมชน

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. บุคคลและชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกคน ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง
2. บุคคลจะสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยใช้วิธีและรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงใช้เวลาในการเรียนรู้ตามความเหมาะสมกับความสามารถของตนเอง
3. การเรียนรู้ได้อยู่ได้ในทุกหนทุกแห่งทุกเวลาทุกสถานที่ไม่จำกัดขอบเขตและพรมแดน
4. การเรียนรู้ควรต้องตอบสนองความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลหากไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

หลักการในการเรียนรู้

1. หลักการเรียนรู้ที่มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและชุมชน
2. หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีการทำประชาพิจารณ์ในชุมชน
3. หลักการเรียนรู้ที่เรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติในชุมชน และทำให้ง่ายไม่เสียค่าใช้จ่ายชุมชนสามารถทำได้เองสอดคล้องกับสภาพของชุมชนโดยชุมชนไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากเกินไป

หลักการประโยชน์ที่ได้รับ

4. หลักการต้องได้ประโยชน์ตอบแทนมีการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างกันและกัน หรือมีเงื่อนไข

5. หลักการเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาตนเองและชุมชนไปพร้อมกัน

หลักการคิดและลงมือทำ

6. หลักการมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอแต่การแก้ปัญหาจะเริ่มจากจุดเล็กๆคือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชนก่อน

7. หลักการของการคิดอย่างองค์รวม การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่ครบวงจรชุมชนสามารถมองทุกสิ่งเป็นพลวัตรที่ทุกมิติเชื่อมต่อกันภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของชุมชน

8. หลักการลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์การเรียนรู้และมีการสรุปความคิดร่วมกัน

9. หลักการทำตามลำดับขั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้าง

หลักการความเป็นผู้นำ

10. หลักการของการมีผู้นำให้เห็นก่อนจึงจะทำให้ชุมชนสนใจและเกิดการเรียนรู้ตามมา

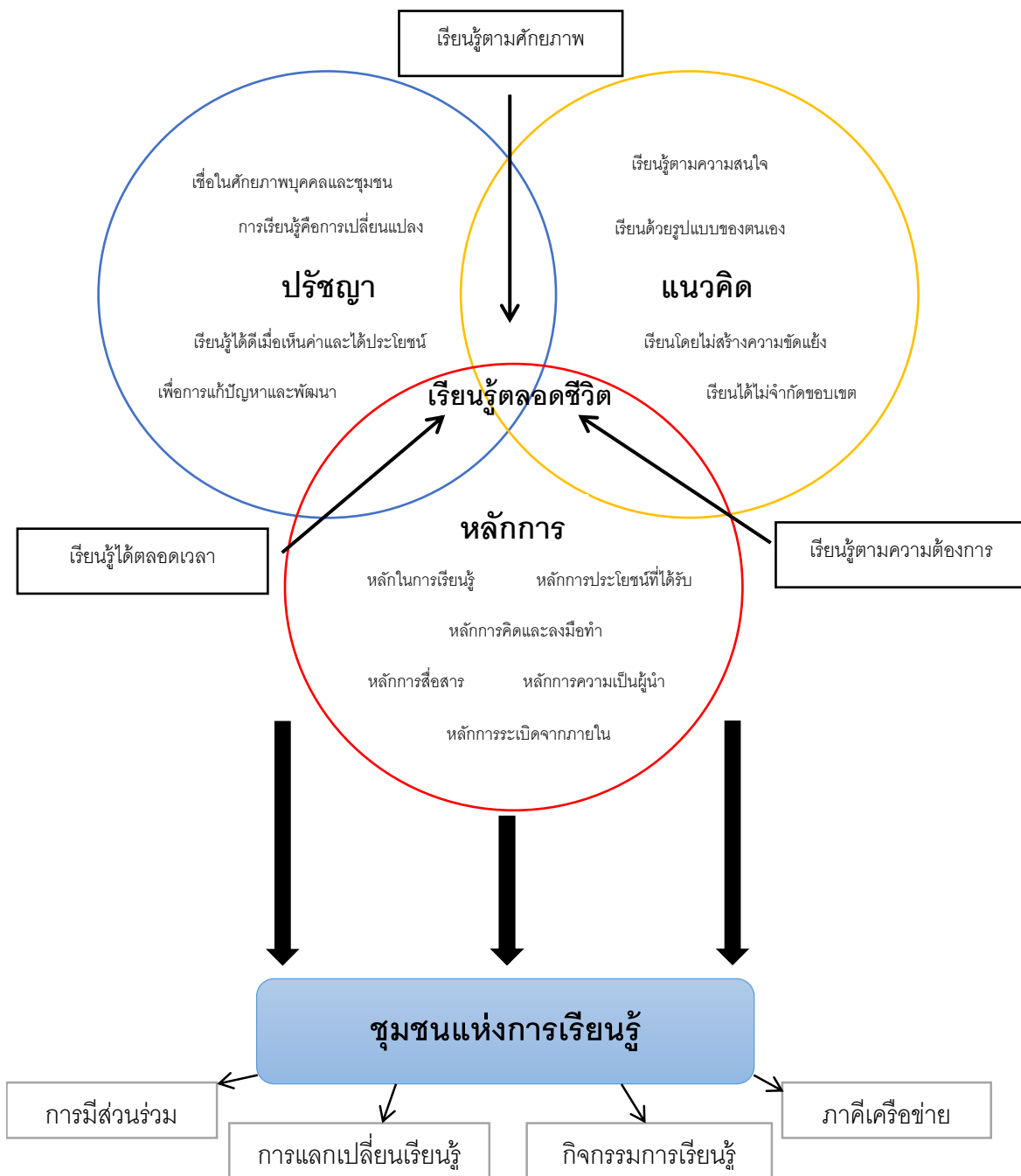
หลักการสื่อสาร

11. หลักการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้

หลักการระเบิดจากภายใน

12. หลักระเบิดจากข้างในของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำรัสว่า ต้องระเบิดจากข้างในหมายความว่าต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกมิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านซึ่งหลายชุมชนยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัวจึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความร่วมมือสลายได้

แผนภาพแสดงปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาลดชีวิต เพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) นำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีความมุ่งหมายที่จะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของการศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร และส่วนของการศึกษาโดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร ประกอบด้วย

- (1) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้น
- (2) ผู้วิจัยดำเนินการอ่านเพื่อศึกษาจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต
- (3) ดำเนินการสังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นที่กำหนดไว้ในการศึกษาเอกสารอย่างละเอียด

ส่วนที่ 2 การศึกษาโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

- (1) ผู้วิจัยทำการกำหนดเกณฑ์ของผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ และทำการกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิที่ต้องการข้อมูล
- (2) ผู้วิจัยดำเนินการส่งจดหมายเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนัดหมายการเข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลสำหรับการวิจัย
- (3) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ได้นัดหมายเพื่อเก็บรายละเอียดข้อมูลสำหรับการวิจัย

ระยะที่ 2 การนำเสนอองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญาแนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการจัดประชุมสนทากลุ่ม เพื่อหาข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อพัฒนาข้อมูลให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. ความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน
2. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน
3. บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเห็นคุณค่าและได้รับประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง
4. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและเพื่อพัฒนาชุมชน

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. บุคคลและชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกคน ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง
2. บุคคลจะสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยใช้วิธีและรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงใช้เวลาในการเรียนรู้ตามความเหมาะสมกับความสามารถของตนเอง
3. การเรียนรู้ได้ในทุกหนทุกแห่งทุกเวลาทุกสถานที่ไม่จำกัดขอบเขตและพรมแดน
4. การเรียนรู้ควรต้องตอบสนองความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลหากไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

หลักการในการเรียนรู้

1. หลักการเรียนรู้ที่มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและชุมชน
2. หลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีการทำประชาพิจารณ์ในชุมชน
3. หลักการเรียนรู้ที่เรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติในชุมชน และทำให้ง่ายไม่เสียค่าใช้จ่ายแพงชุมชนสามารถทำได้เองสอดคล้องกับสภาพของชุมชนโดยชุมชนไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากเกินไป

หลักการประโยชน์ที่ได้รับ

4. หลักการต้องได้ประโยชน์ตอบแทนมีการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างกันและกัน หรือมีเงื่อนไข
5. หลักการเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาตนเองและชุมชนไปพร้อมกัน

หลักการคิดและลงมือทำ

6. หลักการมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอแต่การแก้ปัญหาจะเริ่มจากจุดเล็กๆคือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชนก่อน

7. หลักการของการคิดอย่างองค์รวม การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่ครบวงจรชุมชนสามารถมองทุกสิ่งเป็นพลวัตรที่ทุกมิติเชื่อมต่อกันภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของชุมชน

8. หลักการลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์การเรียนรู้และมีการสรุปความคิดร่วมกัน

9. หลักการทำตามลำดับขั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้าง

หลักการความเป็นผู้นำ

10. หลักการของการมีผู้นำให้เห็นก่อนจึงจะทำให้ชุมชนสนใจและเกิดการเรียนรู้ตามมา

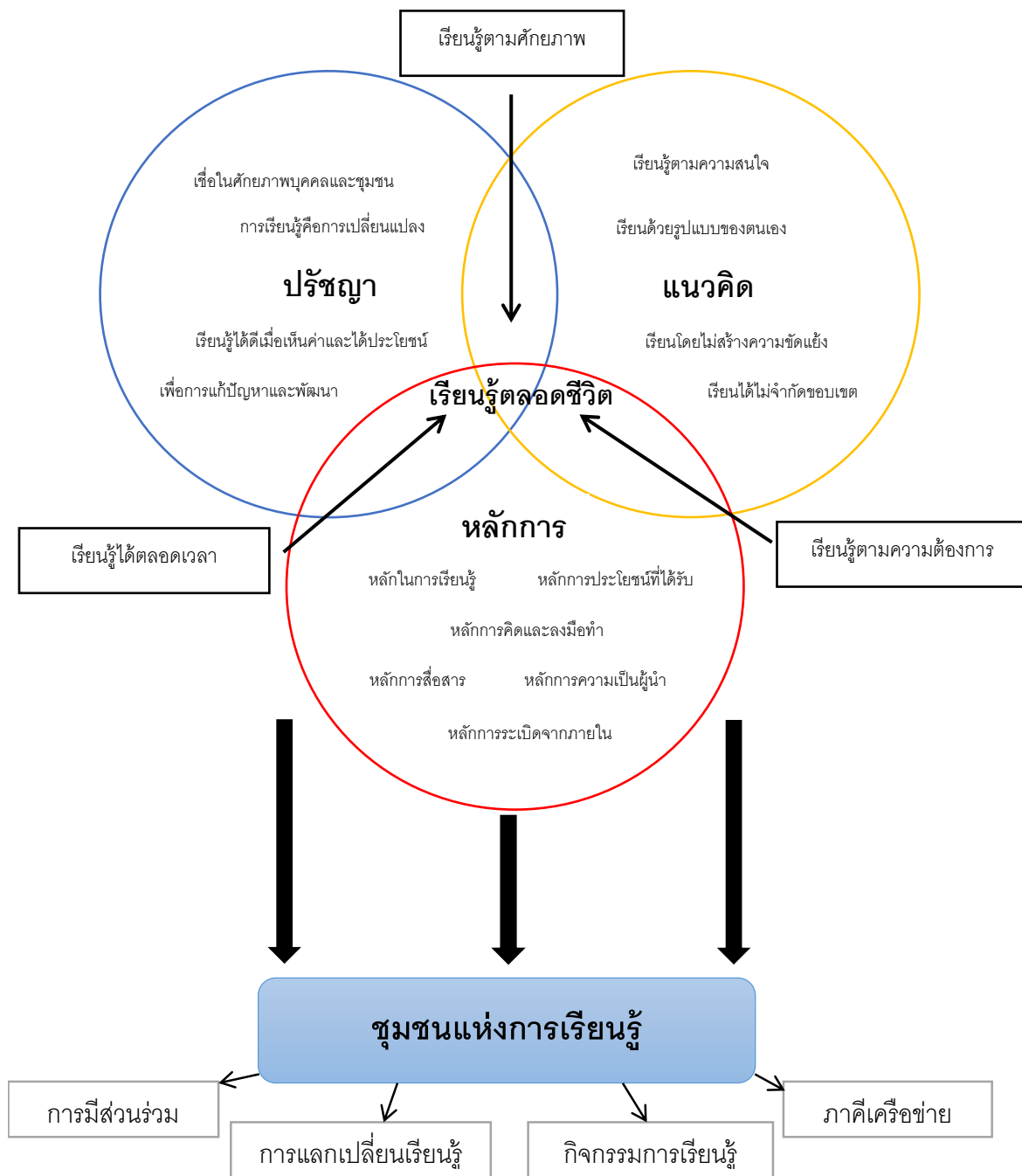
หลักการสื่อสาร

11. หลักการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้

หลักการระเบิดจากภายใน

12. หลักการระเบิดจากข้างในของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำรัสว่า ต้องระเบิดจากข้างในหมายความว่าต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกมิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านซึ่งหลายชุมชนยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัวจึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความร่วมมือสลายได้

จากปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้สามารถสรุปแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพแสดงปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้

อภิปรายผล

1. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพยายามปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา และเข้าใจในการได้รับผลประโยชน์จากการเรียนรู้

การเรียนรู้จึงมีคุณค่าที่สำคัญยิ่งต่อชุมชน ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ภารกิจ และเงื่อนไขของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน ดังความหมายของชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ว่า "ชุมชนที่พัฒนาด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งภายในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่นๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจตนเองและคิดได้ตรงต่อความเข้าใจตนเองดังนั้นลักษณะสำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ชุมชนอื่นๆ พยายามดำเนินวิธีการที่ประสบความสำเร็จในอดีตเป็นระยะเวลาอันยาวนานไปนั้นจะพบกับความล้มเหลว ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างความเข้าใจถึงสถานการณ์ของตนเองและความสัมพันธ์ในระดับที่กว้างกว่าโดยพัฒนาแนวทางใหม่สำหรับการแก้ไขปัญหาใหม่" (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้มีความจำเป็นต่อการส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยรวม หากประชาชนทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้นเท่าใด ชุมชนนั้นจะยิ่งเข้มแข็งและประสบความสำเร็จมากขึ้นเท่านั้น การร่วมมือแบบหุ้นส่วนจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้เสนอกรอบการพิจารณาความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม และความสามารถในการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. ความร่วมมือแบบหุ้นส่วนเป็นการที่ชุมชนจัดกิจกรรมขึ้น โดยองค์กรชุมชน สถาบันและส่วนต่างๆ ภายในพื้นที่ร่วมมือกันแบบหุ้นส่วน ทัดตนคติในการปฏิบัติงานในพื้นที่ การวางแผนพัฒนาใน

พื้นที่การลงทุนทำกิจกรรมร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่ การเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆในพื้นที่ได้ร่วมลงทุนทำกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น เป็นกิจกรรมขององค์กรชุมชน สถาบันและฝ่ายต่างๆภายในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยหลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมการมีส่วนร่วม ครอบคลุมทั้งการติดต่อสื่อสารให้ข้อมูลแก่หน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่ การร่วมกันทำกิจกรรมกับหน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่ และการตอบสนองการเรียนรู้ของหน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่ด้วย

3. ความสามารถในการดำเนินงานความสามารถในการทำกิจกรรมขององค์กรชุมชนสถานประกอบการสถาบันและฝ่ายต่างๆภายในพื้นที่ความคุ้มค่าในการลงทุนทำกิจกรรมในพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้จากหน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่

4. การสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของชุมชน การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การจัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน การสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่ เพื่อนำไปเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาสื่อ อุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างเพียงพอและหลากหลาย สามารถตอบสนองการเรียนรู้ของแต่ละวัยได้อย่างทั่วถึง พัฒนาระบบการบริหารความรู้ อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

5. การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การแสวงหาภาคีเครือข่าย การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ด้วยการสำรวจวิเคราะห์และจำแนกประเภทเครือข่ายเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการประสานความร่วมมือ การสนับสนุนการทำงานประสานความร่วมมือ และสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถจัดทำกรอบและแผนงานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างแรงจูงใจด้วยการยกย่องและให้รางวัลภาคีเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมได้ผลสำเร็จ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ชุมชนเองจำเป็นต้องเข้าใจและตระหนักถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศและของชุมชนเอง เพื่อประโยชน์ในการกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ที่ก่อให้เกิดสังคมแห่งความรู้ในระดับประเทศและเป็นชุมชนแห่งความรู้ ในระดับชุมชนเอง ความรู้และความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การวางแผนในอนาคต ความเข้าใจในเรื่องความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างของประชากร การเคลื่อนย้ายของประชากร การเติบโตและการเสื่อมถอยของพื้นฐานทางอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ตลอดจนผลกระทบของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ชุมชนต่างๆจะต้องอยู่ในกระบวนการของการพัฒนาและจำเป็นต้องเรียนรู้ รวมทั้งการพัฒนาความรู้และทักษะของประชาชนในชุมชน ในเรื่องดังกล่าวข้างต้น โดยต้องนำมาผนวกกับบริบทของสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเองเพื่ออนาคตของชุมชนของตน

2. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นชุมชนแห่งการตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง

ภูมิปัญญาไทยหมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยในด้านต่างๆ อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรร ประยุกต์พัฒนา และการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย สำหรับคุณภูมิปัญญาไทยหมายถึงบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญา ด้านหนึ่ง ด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชน เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ทั้งนี้ลักษณะของภูมิปัญญาไทยสรุปได้ดังนี้ 1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ทักษะความเชื่อและพฤติกรรม 2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ 3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต 4. เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคลชุมชนและสังคม 5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนการที่สนับสนุนการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ 6. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง 7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ,

2551) สมาชิกทุกคนในชุมชนจึงต้องนำภูมิปัญญาไทยที่มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับธรรมชาติ รู้จักนำกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ของตนเองในการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรมอย่างเป็นองค์รวม และนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทุกอย่างในวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะในการใช้แก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาชุมชนของตนอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้สมาชิกของชุมชนต้องมีความเข้าใจในความจำเป็นของการเรียนรู้ของสมาชิกทุกคนและองค์กรทุกส่วนในชุมชนที่มีความรับผิดชอบร่วมกัน สมาชิกทุกคนในชุมชนต้องมีความรักที่จะเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ กระหายและกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องปกติวิสัยของสมาชิกในชุมชน ทำให้ทุกคนมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงเป็นการเรียนรู้ได้ในทุกหนแห่งของชุมชนในทุกเวลา ตามความต้องการและความสนใจของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นก่อนที่จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจำเป็นจะต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ก่อน บุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่มีพฤติกรรมของการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน หมั่นแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ สามารถสรุปประเด็น ชอบเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีทักษะด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีในการใช้ชีวิต รวมถึงมีความสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวัน และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และพร้อมที่จะพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ตลอดทั้งช่วงชีวิต (วิบูลย์ศิลป์ พิษยมงคล, 2547 ; สุตสาคร จันทะล่ำม, 2550 ; มลิวัดย์ บุญดา และศกุลรัตน์ มิ่งสมร, 2552)

บุคคลแห่งการเรียนรู้จะต้องเป็นผู้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีโอกาสและรู้จักเลือกใช้วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการเรียนรู้ตลอดช่วงวัยของชีวิต ทำให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ เมื่อสมาชิกทุกคนในชุมชนล้วนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้แล้วชุมชนดังกล่าวก็จะกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีความสำคัญยิ่งต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประกอบด้วย 1) แหล่ง

เรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้วยรูปแบบวิธีต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจ หรือผู้ต้องการเรียนรู้ 2) แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ อาทิ ดิน น้ำ แร่ธาตุ ทรัพยากรธรรมชาติ อุทยาน วนอุทยาน ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น 3) แหล่งเรียนรู้ประเภทวัสดุและสถานที่ ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้าง ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ ตลาด นิทรรศการ เป็นต้น 4) แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ ได้แก่ สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้สารสนเทศ อาทิ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตวัสดุ 5) แหล่งเรียนรู้ประเภทเทคนิค สิ่งประดิษฐ์คิดค้น ได้แก่ สิ่ง que แสดงถึงความก้าวหน้าทางนวัตกรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ได้มีการประดิษฐ์คิดค้น หรือพัฒนาปรับปรุงขึ้นมาให้มนุษย์ได้เรียนรู้ถึงความก้าวหน้า เกิดจินตนาการ แรงบันดาลใจ 6) แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการปฏิบัติการ ความเคลื่อนไหว เพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะต้องมีความหลากหลายมีการกระจายอย่างทั่วถึงเพื่อสมาชิกของชุมชนทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวได้ ข้อมูลสารสนเทศในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบชัดเจน และเข้าใจได้จากสมาชิกทุกคนในชุมชน และประการสำคัญคือการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกันให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน อีกทั้งมีการพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ทุกประเภทในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่าของชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

3. ชุมชนแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้จากองค์ความรู้ในชุมชน

เนื่องจากภูมิปัญญาเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานของคนในชุมชนจนเป็นที่ยอมรับของชุมชน และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องร่วมกันในการจัดการและรวบรวมความรู้ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ รวมทั้งมีการใช้ระบบเครือข่ายสารสนเทศในการจัดเก็บข้อมูล และความรู้ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการแสวงหาความรู้ของสมาชิกในชุมชน อีกทั้งชุมชนยังมีการสร้างและต่อยอดความรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องตามศักยภาพของชุมชน เพื่อความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนและ

บริบทวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ตามความสามารถของตนเองได้อย่างแท้จริง

การจัดการความรู้จึงมีความสำคัญยิ่งในชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนมีความเข้าใจในกระบวนการถอดความรู้ ถ่ายทอดความรู้ และแบ่งปันความรู้ ดังที่วิจารณ์ พานิช (2548) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การจัดการความรู้” ไว้ว่าสำหรับนักปฏิบัติ การจัดการความรู้คือ เครื่องมือ เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อมกัน ได้แก่ 1) บรรลุเป้าหมายของงาน 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ 4) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน ทั้งนี้กระบวนการจัดการความรู้มี 6 กิจกรรม ดังนี้ 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นต่องานหรือกิจกรรมขององค์กร 2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ 3) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วน ให้เหมาะต่อการใช้งาน 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน 5) การนำประสบการณ์จากการใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาบันทึกไว้ 6) การจดบันทึก ดังนั้นชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงต้องมีการจัดการความรู้จากองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบ

อีกทั้งชุมชนยังส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีพื้นที่สำหรับการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างอิสระ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนและทุกภาคส่วนของชุมชนจะนำไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานการเรียนรู้ของตนเองตั้งแต่เริ่มต้นจะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและต้องการการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง คำตอบจากการเรียนรู้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนและสอดคล้องกับศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน การบูรณาการความรู้ในชุมชนกับความรู้ต่อยอดที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมา ภายใต้ความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้ของชุมชนได้โดยตรง ชุมชนจึงเป็นฐานความรู้ของสมาชิกในชุมชนนั่นเอง (วิจารณ์ พานิช, 2548)

4. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้และจัดการตัวเองได้

วิบูลย์ เข็มเฉลิมได้ อธิบายคำว่า พึ่งตนเอง จากประสบการณ์ว่า การพึ่งตนเองเป็นสภาวะอิสระ หมายถึงความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทางร่างกายและจิตใจ การพึ่งตนเองใช้ในการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสม กับคน กับสังคม กับธรรมชาติรอบตัว ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลยพระราชทาน หลักการพึ่งตนเอง ต้องมีความพอดี 5 ประการ คือ 1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม 2. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักฝึกฝนกำลัง และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง 3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป 4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง 5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

การยึดหลักการพึ่งตนเองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลยพระราชทาน ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน ชุมชนมีความรุ่งเรืองบนฐานของชุมชนอย่างมีอิสระในการดูแลตนเอง ปกครองตนเองและท้องถิ่นของตนเองจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในชุมชน การเรียนรู้ในชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาสมาชิกในชุมชนที่เน้นประโยชน์ของสมาชิกทุกคนเป็นหลัก มุ่งพัฒนากระบวนการคิด การปฏิบัติจริงโดยเรียนรู้จากภูมิปัญญาต่างๆ ผู้รู้ สื่อต่างๆ และแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง ดังนั้นการเรียนรู้จึงสอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการดำเนินชีวิตในชุมชน ชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงสามารถดำเนินการดูแลชุมชนของตัวเอง หรือพึ่งพาตนเองได้ในทุกด้านพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู คุ้มครอง ป้องกัน สืบสานและ

พัฒนา ตลอดจนการเผยแพร่และปลูกจิตสำนึก การตระหนักรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการสร้างความรู้ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง รวมทั้งมีระบบการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ สามารถถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน สามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสภาพและวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องการระเบิดจากข้างใน ซึ่งหมายความว่า จะต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว จึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่ความล้มเหลวได้ในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2552)

5. กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีความหลากหลายและสอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในชุมชน

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อมและศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551 มาตรา 4) การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องยึดหลัก (ก) การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย (ข) การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการศึกษา (ค) การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551 มาตรา 6) นอกจากนี้ การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัยให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้ 1. ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจ และความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพทั้งในด้านการเมืองเศรษฐกิจ 3.

ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ. 2551 มาตรา 8) ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจึงมีความหลากหลายและสอดคล้องกับ ธรรมชาติและความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเปิดโอกาส ให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสามารถเลือกรับบริการได้อย่างหลากหลายตามความ ต้องการของตนเอง ชุมชนร่วมกันจัดการแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีการ ดำเนินการที่หลากหลายเหมาะสมตามศักยภาพของชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก ทุกคนในชุมชน โดยบูรณาการความรู้ คุณธรรม ค่านิยม วัฒนธรรมในชุมชนให้อยู่ในแหล่งเรียนรู้ที่จัด ขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนภาคีเครือข่ายในชุมชน ร่วมเชื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกทุกคนใน ชุมชน ผู้จัดการเรียนรู้สามารถดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้คำว่าภาคีเครือข่าย หมายถึง กลุ่มบุคคล องค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกัน มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย (ร่วมคิด / วางแผน ร่วมทำ ร่วม ประเมินผล) โดยมีความสัมพันธ์แนบแน่น มีความเสมอภาค และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยการ ทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่าย ก็เพื่อสร้างความร่วมมือในระดับต่าง ๆ ได้แก่ 1) ระดับการ ประสานงาน 2) ระดับความร่วมมือ 3) ระดับการทำงานร่วมกัน และ 4) ระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งสิ่งที่มี วัตถุประสงค์เข้มแข็งของภาคีเครือข่าย ต้องประกอบด้วย การมีเป้าหมายร่วมกันชัดเจน การมีกิจกรรม ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีนวัตกรรมที่เกิดจากการทำงานเครือข่าย และมีการ สรุปรูปแบบเรียนรู้ร่วมกัน โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าการมีภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ก็จะเป็นพลังสำคัญที่จะ ทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่เข้มแข็งที่พร้อมจะก้าวไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีความยั่งยืน (จรัลวิทย์ มั่นคงวัฒนะ, 2554)

ข้อเสนอแนะ

1. พัฒนาศักยภาพและเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยบูรณาการและ เชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลร่วมกัน และจัดทำข้อมูลและแหล่งความรู้ในชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง

2. เสริมสร้างเจตคติ ยอมรับ และเข้าใจมิติการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกันจัดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ด้วยการใช้นวัตกรรมของชุมชนเป็นหลัก

3. ส่งเสริมระบบการสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน และสร้างพันธมิตร ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยให้สมาชิกในชุมชนเห็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวมที่สามารถพาตัวเองได้อย่างแท้จริง

4. สนับสนุนการมีส่วนร่วมและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในการจัดการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างภาวะผู้นำการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในชุมชนได้มาร่วมกันทำงานในทุกระดับ และทุกประเภทได้ตลอดเวลา ตามความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล

5. เสริมสร้างความตระหนักรู้ขององค์กรส่วนท้องถิ่นให้ตระหนักรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง โดยขับเคลื่อนโปรแกรมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนในการยกระดับความเป็นผู้นำการเรียนรู้ของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการตัดสินใจของสมาชิกทุกคนในชุมชน

6. วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละชุมชนให้ชัดเจน โดยมุ่งเน้นความเข้าใจตนเอง และยอมรับจากสมาชิกทุกคนในชุมชน เพื่อสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างเหมาะสม และเข้าใจบทบาทของตนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนโดยรวม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการพัฒนาชุมชน. (2548). การพัฒนาชุมชน เมืองแห่งการเรียนรู้ สำหรับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนานโยบายการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและการท่องเที่ยว. สำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้.

กรรณิการ์ ชมดี. (2524). การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ศึกษา เฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าซ่าย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กาญจนา รอดแก้ว. (2550). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

การปกครอง, กรม. กระทรวงมหาดไทย (2554). การแบ่งภาคของไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.chongter.com/webboard/index.php?topic=3400>. [20 ธันวาคม 2554]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). โครงการกำหนดดัชนีทุนทางสังคม. เอกสารวิชาการ สมพ.1 ลำดับที่ 24 เล่มที่ 4/2548.

_____. (2553). การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยการพัฒนาดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม. งานวิจัยจากการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักมาตรฐานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปีงบประมาณ 2553.

กุลธร เลิศสุริยะกุล. (2547). การเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้. Retrieved 1 เมษายน 2557, มีนาคม 2557, from <http://www.kulthorn.net/Forum/forum01.htm>

เกษม วิวัฒน์ชัย. (2549). การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัย การปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.

ขนิษฐา กาญจนรังษีนนท์. (2551). *ชุมชนยั่งยืน*. เอกสารเผยแพร่ของกรมพัฒนาชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

จีรวิทย์ มั่นคงวัฒนะ. (2554). การพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายสถานศึกษา. Retrieved 1 มิถุนายน 2558, มีนาคม 2558, from [http:// www.gotoknow.org/posts/344755](http://www.gotoknow.org/posts/344755)

ชนันภรณ์ อารีกุล. (2556). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน: วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขา การศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยยุทธ ชันธปราบ. (2545). การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้โลกาภิวัตน์ จะเป็นไปได้หรือไม่. ใน สุริชัย หวันแก้ว, *การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางการประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม.

ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2537). *การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินของหนองจอก*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวีป อภิสัทธา. (2554). *การศึกษาตามอัธยาศัย: การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทีศนา เขมมณี. (2546). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนพรรณ ธานี. (2540). *การศึกษาชุมชน*. ขอนแก่น: ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, บริษัทเพ็ญพรินติ้ง.

ธนพล พรหมสุวรงค์. (2546). *ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนไพร: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาพัฒนาชุมชน ภาควิชาการบริหารและนโยบาย
สวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นางลักษณีย์ วิรัชชัย. (2542). *การวิเคราะห์อภิมาน*. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. (2548). *การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิคม ทาแดง. (2536). การสร้างแบบจำลองระบบทางการศึกษา. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการ
จัดระบบทางการศึกษา หน่วยที่ 5*, หน้า 117-152. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

นီออน พิณประดิษฐ์ และคณะ. (2552). รายงานการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ใน
ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บุญส่ง หาญพานิช. (2546). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษา
ไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชาอุดมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุบผา เมฆศรีทองคำ. (2547). *การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการจัดการศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา
ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปณิธาน หล่อเลิศวิชา. (2541). *ทุนทางสังคม*. ใน ปณิธาน หล่อเลิศวิชา (บรรณาธิการ), *นิยาม
ศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ.2541*, กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบ
สาธารณสุข.

ปัทมาวดี โพนนุกูล ชูชูგი. (2548). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนา*. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา
เศรษฐศาสตร์*, หน้า 313-345. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประเวศ วะสี. (2542). *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย*. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็ง ลำดับที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.

ประเวศ วะสี. (2546). *สรุปผลการประชุมโต๊ะกลม เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน*. เอกสารการประชุม
วันที่ 30 เมษายน 2546 ณ ห้องหลานหลวง โรงแรมรอยัลปรีซ์เซส กรุงเทพมหานคร.
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- ประไพ ศิวะลีราวิลาศ. (2549). *การพัฒนา รูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประไพ ศิวะลีราวิลาศ. (2549). *การพัฒนา รูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา กันธิยะ. (2552). *การพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- ปาน กิมปี. (2540). *การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2554). *ทุนทางสังคมกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. *วารสาร กศน.4* (เมษายน): 34-37.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). *การพัฒนา รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2551). *การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- มลิวัดย์ บุญตา และศุภรัตน์ มิ่งสมร. (2552). *การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและการประเมินผล การศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2553). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาศึกษานอกกระบวนโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยงยุทธ์ บุราสิทธิ์. (2533). เทคนิคการกระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. *วารสารพัฒนาชุมชน*. ปีที่ 29 (ธันวาคม 2533): 41-46.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. (2544). *การประเมินโครงการและแนวคิดและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, สำนักงาน. (2547). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวาน กราฟฟิค จำกัด.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตสถาน.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2547). *นครแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- _____. (2548). *รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑสถาน โดย ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี และคณะ*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- _____. (2551ก). *รายงานการวิจัยวิธีวิทยาการประเมินความสำเร็จของการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพลิน สตูดิโอ จำกัด.
- _____. (2551ข). *สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่น 1*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2553). *แนวทางการพัฒนานโยบายการเรียนรู้ของนอกกระบวนโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). *ยุทธศาสตร์การส่งเสริม การมีส่วนร่วมทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- วรวิมล โรมรัตนพันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิบูลย์ศิลป์ พิษยมงคล. (2547). *คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนสถาบันการอาชีวศึกษา กรุงเทพมหานคร 2*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอนอาชีวศึกษา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. (ม.ป.ท.), Retrieved 1 มิถุนายน 2558, from <http://www.otepec.go.th/otepec06/laws/la051.pdf>
- ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ. (2550). *พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, สำนักงาน. (2553). *เอกสารนโยบายเพื่อเผยแพร่แนวความคิด การส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน มาตรการสำคัญเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน.
- ส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, สำนักงาน. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). *สุดยอดแหล่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: รัชสีการพิมพ์.
- สมบุญ ธรรมลังกา. (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 58-66.
- สนอง โลหิตวิเศษ. (2544). *ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *รายงานสรุปการสัมมนา ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต*. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำคูณสภา.
- _____. (2547). *คู่มือบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : คูณสภา ลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). *สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่น 1*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). แนวทางการพัฒนานโยบายการเรียนรู้ของระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: กลุ่มนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำนักงานนโยบายด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). สูดยอดแหล่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: รัชการพิมพ์.

สุดสาคร จันทะล่อม. (2550). พฤติกรรมการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของครูโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุทิศ เบญจมาศ. (2549). ทูทางสังคมและการพัฒนาเยาวชน กรณีศึกษาโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ วัดเกียรติแก้วสามัคคี อำเภอศรีรัตน์ จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

สุพัชรา ศิริณวัฒน์. (2549). การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

สุภางศ์ จันทวานิช. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมาลี สังข์ศรี. (2545). การจัดการศึกษานอกระบบด้วยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวรรณณี คำมัน. (2551). ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. เอกสารการสัมมนาวิชาการประจำปี 2551 เรื่องสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (เอกสารอัดสำเนา).

สุวัฒน์ชัย สวัสดิผล. (2552). ทุนทางสังคมกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้ กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ชุมชนมอญบางกระดี เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

มหาบัณฑิต. สาขาพัฒนาชุมชน ภาควิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2554). อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวน
ทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2531). ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณียกกระบัตร โครงการ
พัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อดุลย์ วังศรีคุณ. (2543). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำ
ให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิमान. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทาง
การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุชาติ พวงสำลี. (2542). ขบวนการประชาสังคมไทยความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด.

อมรา พงศาพิชญ์ และ เบญจา ยอดดำเนิน แอดติก. (2543). การตรวจสอบทางสังคมประเทศไทย:
ไทย: ทูทางสังคมและวิถีปฏิบัติ. ธนาคารโลก, องค์การยูนิเซฟ, วิทยาลัยประชากรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

อรัญ จิตตะเสน และคณะ. (2556). หลักและวิธีการบริหารจัดการชุมชน. เอกสารประกอบการ
เรียนรู้ชุมชนในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์รวม
ภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา. สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อวยพร เรืองตระกูล และคณะ. (2552). รายงานการพัฒนาตัวบ่งชี้และเครื่องมือวัดตัวบ่งชี้ ตาม
มาตรฐานการศึกษาของชาติมาตรฐานที่ 2 แนวทางการจัดการศึกษาและมาตรฐานที่ 3
แนวทางการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้. งานวิจัยจากการสนับสนุนงบประมาณจาก
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ปีงบประมาณ 2552.

อาสาสมัครเพื่อสังคม, มูลนิธิ. (2544). ภูมิปัญญาไทยในกระแสโลกะ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
พัฒนาไท. คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา และคณะกรรมการประสานงาน
องค์กรพัฒนาเอกชน.

ภาษาอังกฤษ

- Aspin, D., & Chapman, J. (2007). Lifelong learning: concepts and Conceptions. In D. Aspin (Ed.), *Philosophical Perspectives on Lifelong Learning* (Vol. 11, pp. 19-38): Springer Netherlands.
- Aspin, D., & Chapman, J. (2012). Towards a philosophy of lifelong learning. In D. N. Aspin, J. Chapman, K. Evans & R. Bagnall (Eds.), *Second International Handbook of Lifelong Learning* (Vol. 26, pp. 3-35): Springer Netherlands.
- Badescu, M. (2012). Lifelong education. In N. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (pp. 2049-2049): Springer US.
- Bagnall, R. G. (1990). Lifelong education: The Institutionalisation of an Illiberal and regressive ideology? *Educational Philosophy and Theory*, 22(1), 1-7. doi: 10.1111/j.1469-5812.1990.tb00419.x
- Bagnall, R. G. (2000). Lifelong learning and the limitations of economic determinism. *International Journal of Lifelong Education*, 19(1), 20-35. doi: 10.1080/026013700293430
- Bagnall, R. G. (2007). Good practice in lifelong learning. In D. Aspin (Ed.), *Philosophical Perspectives on Lifelong Learning* (Vol. 11, pp. 237-257): Springer Netherlands.
- Barr, J., & Griffiths, M. (2007). The Nature of knowledge and lifelong Learning. In D. Aspin (Ed.), *Philosophical Perspectives on Lifelong Learning* (Vol. 11, pp. 189-210): Springer Netherlands.
- Bereiter, C., & Scardamalia, M. (1996). Rethinking learning. In D. R. T. N. Olson (Ed.), *The handbook of education and human development : New models of learning, teaching, and schooling*. Cambridge, Mass., USA: Blackwell Publishers.
- Boone, H. N., Gartin, S. A., Wright, C. B., Lawrence, L. D., & Odell, K. S. (2002). Adult education philosophies practiced by agricultural education teachers in Pennsylvania, Virginia, and West Virginia. *Journal of Agricultural Education*, 43(3), 37-48.

- Boshier, R. (1998). Edgar Faure after 25 years: down but not out. In J. Holford, P. Jarvis & C. Griffin (Eds.), *International perspectives on lifelong learning*. London: Kogan Page.
- Brodbelt, S. (1983). Education as growth: lifelong learning. *The Clearing House*, 57(2), 72-75. doi: 10.2307/30186255
- Brown, K. (2002). *The right to learn alternatives for a learning society*. London: RoutledgeFalmer.
- Carr, D. (2009). *Encyclopedia of the life course and human development Vol. 2 Adulthood*. Detroit, USA: Macmillan Reference
- Coffield, F. (2000). Research specification for the ESRC Learning Society Research Programme. In F. Coffield (Ed.), *Differing visions of a learning society research findings. Volume 1*. Bristol: Policy Press.
- Corppetts, Y. J. (2010). *Lifelong learning: An examination of attitudes and practices of black adults' informal learning experiences (Order No. 3412474)*. (Doctor of Philosophy), Capella University, Minnesota, United States. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/743814786?accountid=15637> (743814786)
- Cranton, P. (2010). Adult learning and Instruction: transformative learning perspectives. In P. P. B. McGaw (Ed.), *International Encyclopedia of Education (Third Edition)* (pp. 18-24). Oxford: Elsevier.
- Dalley, S. (2011). (Re)Visioning eLearning for liberal education. *Proceedings of the International Conference on e-Learning*, 84-94.
- Dave, R. H. (1973). *Lifelong education and school curriculum*. Hamburg: Institute for Education, Unesco.
- Dave, R. H., & Cropley, A. J. (1976). *Foundations of lifelong education*. Oxford; New York: Published for the UNESCO Institute for Education by Pergamon Press.
- Delors, J. (1996). *Learning, the treasure within*. Paris: International Commission on Education for the Twenty-first Century, Unesco.

- Dewey, J. (1968). *Democracy and education; an introd. to the philosophy of education*. New York: Free Press.
- Edwards, R. (1997). *Changing places? flexibility, lifelong learning, and a learning society*. London; New York: Routledge.
- Elias, J. L., & Merriam, S. B. (1995). *Philosophical foundations of adult education*. Malabar, Fla.: Krieger Pub.
- English, L., & Mayo, P. (2012a). Adult education and social movements *Learning with Adults* (Vol. 8, pp. 109-130): SensePublishers.
- English, L., & Mayo, P. (2012b). Adult education and social movements: perspectives from Freire and beyond. *Educazione Democratica*, 2(3), 170-208. doi: 10.1007/978-94-6091-768-4_11
- Eraut, M. (1997). Perspectives on defining 'The Learning Society'. *Journal of Education Policy*, 12(6), 551-558. doi: 10.1080/0268093970120609
- Ergazakis, K., Metaxiotis, K., Psarras, J., & Askounis, D. (2006). A unified methodological approach for the development of knowledge cities. *Journal of Knowledge Management*, 10(5), 65-78. doi: doi:10.1108/13673270610691189
- Faure, E. (1972a). *Learning to be*. [S.l.] Jenewa: Unesco/Harrap.
- Faure, E. (1972b). *Learning to be; the world of education today and tomorrow*. Paris: International Commission on the Development of, Education, Unesco.
- Feinberg, W. (2010). Liberalism and Education. In P. P. B. McGaw (Ed.), *International Encyclopedia of Education (Third Edition)* (pp. 74-79). Oxford: Elsevier.
- Field, J., & Leicester, M. (2000). *Lifelong learning education across the lifespan*. London: Routledge Falmer.
- Flint, K., & Needham, D. (2007). 'Framing' Lifelong Learning in the Twenty-First Century: Towards a Way of Thinking. In D. Aspin (Ed.), *Philosophical Perspectives on Lifelong Learning* (Vol. 11, pp. 85-105): Springer Netherlands.
- Foley, G. (2001). Radical adult education and learning. *International Journal of Lifelong Education*, 20(1-2), 71-88. doi: 10.1080/02601370010008264

- Glowacki-Dudka, M., Jones, D. L., Brooks, D., Flynn, T., Frankenberger, W., Kissick-Kelly, D. V., . . . Smith, K. (2012). A case study of radical adult education and transformative learning through a diverse adult learning workshop. *Journal of Transformative Education*, 10(2), 108-134. doi: 10.1177/1541344612459214
- Grow, G. O. (1991). Teaching Learners To Be Self-Directed. *Adult Education Quarterly*, 41(3), 125-149. doi: 10.1177/0001848191041003001
- Hager, P. J. (2011). Concept and definitions of lifelong learning. In M. London (Ed.), *The Oxford handbook of lifelong learning*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Hager, P. J. (2012). Lifelong learning. In N. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (pp. 2049-2052) Netherlands: Springer US.
- Hicks, D. (2004). Radical education. In S. Ward (Ed.), *Education studies a student's guide*. London; New York: RoutledgeFalmer.
- Hinchliffe, G. (2006). Re-thinking lifelong learning. *Studies in Philosophy and Education*, 25(1-2), 93-109. doi: 10.1007/s11217-006-0004-1
- Holst, J. D. (2009). Conceptualizing training in the radical adult education tradition. *Adult Education Quarterly*, 59(4), 318-334. doi: 10.1177/0741713609334140
- Husén, T. (1974). *The learning society*. [London: Methuen; distributed by Harper & Row, Barnes & Noble Import Division.
- Hutchins, R. M. (1968). *The learning society*. New York: F. A. Praeger.
- Hyland, T. (2012). Lifelong learning, mindfulness and the affective domain of education. In D. N. Aspin, J. Chapman, K. Evans & R. Bagnall (Eds.), *Second International Handbook of Lifelong Learning* (Vol. 26, pp. 209-226) Netherlands: Springer.
- Jarvis, P. (2004). *Adult education and lifelong learning theory and practice*. New York: Routledge.
- Jarvis, P. (2005). *An international dictionary of adult and continuing education*. London; New York: Taylor & Francis e-Library.

- Jarvis, P. (2006). Beyond the learning society: Globalisation and the moral imperative for reflective social change. *International Journal of Lifelong Education*, 25(3), 201-211. doi: 10.1080/02601370600697011
- Jarvis, P. (2007). Globalisation, lifelong learning and the Learning society sociological perspectives - lifelong learning and the learning society, Volume 2. from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=187084>
- Jarvis, P. (2008). *The age of learning education and the knowledge society*. London: RoutledgeFalmer.
- Jarvis, P., & Wilson, A. (2005). *International Dictionary of Adult and Continuing Education*. London: RoutledgeFalmer.
- Johnson, J. M. (2012). Lifelong education and democratic citizenship. In Norman K. Denzin (Ed.), *Studies in Symbolic Interaction* (pp. 295-300): Emerald Group Publishing Limited.
- Karalis, T., & Vergidis, D. (2004). 'Lifelong education in Greece: Recent developments and current trends. *International Journal of Lifelong Education*, 23(2), 179-189. doi: 10.1080/0260137042000184200
- Keating, D. P. (1995). The learning society in the information age. In S. A. M. Rosell (Ed.), *Changing maps : governing in a world of rapid change*. Ottawa: Carleton University Press in collaboration with the Meridian International Institute and the Parliamentary Centre.
- Keating, D. P. (2005). Human Development in the Learning Society. In M. G. Fullan (Ed.), *Fundamental change*. Dordrecht: Springer.
- Kirkwood, C. (2012). Scotland as A Learning Society. In C. Kirkwood (Ed.), *The Persons in Relation Perspective* (Vol. 9, pp. 133-146): SensePublishers.
- Knowles, Malcolm S. (1984). *The modern practice of adult education*. New York: The Adult Education.

- Kumar, A. (2006). Philosophical Background of Adult and Lifelong Learning. In S. Y. Shah (Ed.), *Participatory Lifelong Learning and Information and Communication Technologies*. New Delhi: unesco; School of Social Sciences, Jawaharlal Nehru University.
- Lee, W.-O. (2007). Lifelong Learning in Asia: Eclectic Concepts, Rhetorical Ideals, and Missing Values. Implications for Values Education. In D. Aspin & J. Chapman (Eds.), *Values Education and Lifelong Learning* (Vol. 10, pp. 362-379): Springer Netherlands.
- Lengrand, P. (1975). *An introduction to lifelong education*. London: Croom Helm.
- Livingstone, D. W. (2013). The Learning Society: Past, Present and Future Views. In P. Mayo & L. M. English (Eds.), *Learning with adults : a reader*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Macrae, S., Maguire, M., & Ball, S. (1997). Whose 'learning' society? A tentative deconstruction. *Journal of Education Policy*, 12(6), 499-509. doi: 10.1080/0268093970120605
- Matheson, D., & Matheson, C. (1996). Lifelong Learning and Lifelong Education: a critique. *Research in Post-Compulsory Education*, 1(2), 219-236. doi: 10.1080/1359674960010207
- McLean, S. (2012). Education for Freedom? "Living Room Learning" and the Liberal Arts of Government. 62, 159-179. doi: 10.1177/074171361400305
- Mehaut, P. (2004). Knowledge economy, learning society and lifelong learning: a review of the French literature. Paris: P. Mehaut.
- Merriam, S. B., & Brockett, R. G. (2007). *The profession and practice of adult education : an introduction*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Moore, T. W. (2011). *Educational theory an introduction*. London: Routledge.
- Quicke, J. (1997). Reflexivity, community and education for the learning society. *Curriculum Studies*, 5(2), 139-161. doi: 10.1080/14681369700200009

- Rampal, A. (2010). Curriculum, economic and cultural development. In P. P. B. McGaw (Ed.), *International Encyclopedia of Education (Third Edition)* (pp. 307-311). Oxford: Elsevier.
- Ranson, S. (1994). *Towards the learning society*. London; New York: Cassell.
- Rempel, K. A. (2010). *The reality of lifelong learning in a rural community* (Order No. NR69494). (Doctor of Philosophy in Educational Research), University of Calgary (Canada), United States. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/848966627?accountid=15637> (848966627)
- Rostami, K., & Khadjooi, K. (2010). The implications of behaviorism and humanism theories in medical education. *Gastroenterology & Hepatology from Bed to Bench*, 3(2), 65.
- Rubenson, K. (2009). Lifelong learning Between humanism and global capitalism. In P. Jarvis (Ed.), *The Routledge international handbook of lifelong learning*. London; New York: Routledge.
- Schiermeyer, B. L. S. (2010). *Learning communities creating master teachers* (Order No. 3398913). (Doctor of Education in Educational Leadership), College of Saint Mary, Nebraska. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/275990051?accountid=15637> (275990051)
- Scott, J. (2006). Social research and documentary sources. In J. Scott (Ed.), *Documentary research* (Vol. Volume 1). London: SAGE.
- Spurgeon, L. P., & Moore, G. E. (1997). The educational philosophies of training and development professors, leaders, and practitioners. *Journal of Technology Studies*, 23(2 Sum-Fall), 11-19.
- Steele, T., & Taylor, R. (2004). Marxism and adult education in Britain. *Policy Futures in Education*, 2(3-4), 578-592. doi: 10.2304/pfie.2004.2.3.11
- Stiglitz, J. E., & Greenwald, B. C. (2012). *Creating a learning society: A new approach to growth, development, and social progress*. Paper presented at the International Economic Association/World Bank Industrial Policy Roundtable, Washington, DC.

- Su, Y. (2010). The non-instrumental vision of the learning society. *International Review of Education*, 56(5-6), 517-530. doi: 10.1007/s11159-010-9182-8
- Taylor, J. M. (2005). *Educational assistant learning communities* (Order No. MR09485). (Master of Art in Leadership and Training), Royal Roads University (Canada), Ann Arbor, United States. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/89110941?accountid=15637> (89110941)
- Tight, M. (2002). *Key concepts in adult education and training*. London; New York: RoutledgeFalmer.
- Tisdell, E. J., & Taylor, E. W. (2000). Adult education philosophy informs practice. *Adult Learning*, 11(2), 6-10. doi: 10.1177/104515959901100203
- Välilmaa, J. (2010). Higher Education and the Knowledge Society. In P. Peterson, E. Baker & B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of Education (Third Edition)* (pp. 360-364). Oxford: Elsevier.
- Wain, K. (1987). *Philosophy of lifelong education*. London; Wolfeboro, N.H.: Croom Helm.
- Wain, K. (2000). The learning society: postmodern politics. *International Journal of Lifelong Education*, 19(1), 36-53. doi: 10.1080/026013700293449
- Walter, P. (2009). Philosophies of Adult Environmental Education. *Adult Education Quarterly*, 60(1), 3-25. doi: 10.1177/0741713609336109
- Wang, V. C. X., & Sarbo, L. (2004). Philosophy, role of adult educators, and learning: How contextually adapted philosophies and the situational role of adult educators affect learners' transformation and emancipation. *Journal of Transformative Education*, 2(3), 204-214. doi: 10.1177/1541344604265105
- Wilson, A. L. (2009). Lifelong learning in the United States. In P. Jarvis (Ed.), *The Routledge international handbook of lifelong learning*. London; New York: Routledge.
- Winch, C., & Gingell, J. (2008). *Philosophy of education the key concepts*. London and New York: Routledge Key Guides.
- Yaqub, S. (2010). *Latina student perceptions of learning communities* (Order No. 3432023). (Doctor of Philosophy in Education), Oregon State University, Oregon.

Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/814730886?accountid=15637>
(814730886)

Zoellick, E. (2009). *Philosophical orientation to adult learning a descriptive study of Minnesota environmental education practitioners*. Thesis, Master of Education degree, College of Education and Human Service Professions, University of Minnesota Duluth.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อเอกสารที่ใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูล

1. กาญจนา รอดแก้ว. (2550). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์. สาขาวิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
2. การปกครอง, กรม. กระทรวงมหาดไทย (2554). *การแบ่งภาคของไทย*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.chongter.com/webboard/index.php?topic=3400>. [20 ธันวาคม 2554]
3. การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). *โครงการกำหนดดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม*. เอกสารวิชาการ สมพ.1 ลำดับที่ 24 เล่มที่ 4/2548.
4. _____. (2553). *การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยการพัฒนาดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม*. งานวิจัยจากการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักมาตรฐานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปีงบประมาณ 2553.
5. ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์. (2551). *ชุมชนยั่งยืน*. เอกสารเผยแพร่ของกรมพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
6. _____. (2548). *ทุนทางสังคมฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี.
7. _____. (2553). *ทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (ฉบับชุมชน)*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
8. _____. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
9. เครือข่ายเพื่อความเท่าเทียมในนโยบายภูมิอากาศและป่าไม้. (2553). *จดหมายข่าว REDD-Net Bulletin Asia-Pacific*. ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2533): 8.

10. จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. (2553). รายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยการพัฒนาด้านนี้ที่วัดทุนทางสังคม. งานวิจัยจากการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักมาตรฐานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปีงบประมาณ 2553.
11. จินตนา สุขจรรย์. (2549). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
12. จินตรัตน์ อักกะมานัง. (2549). การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของอิทธิพลทุนทางสังคมที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
13. จงชัย เจนหัตถการกิจ. (2554). หลักภาษาไทย: หนังสือประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
14. ชนันภรณ์ อารีกุล. (2550). เส้นทางวิชาชีพของครูผู้ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ: การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิमान. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
15. ทวีป อภิลิทธิ. (2554). การศึกษาตามอัธยาศัย: การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
16. นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. (2548). การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
17. นภาพร หะวานนท์. (2550). องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, ใน *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
18. นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ. (2552). การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. งานวิจัยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

19. ปัทมาวดี โพนนกุล ชูชุกิ. (2548). ทูทางสังคมกับการพัฒนา. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา เศรษฐศาสตร์, หน้า 313-345. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
20. ประไพ ศิวะลีวาลาศ. (2549). การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทูทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
21. ปรีชา กันธิยะ. (2552). การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอน ศิลธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
22. ปาน กิมปี. (2554). ทูทางสังคมกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. วารสาร กศน.4 (เมษายน): 34-37.
23. พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. (2551). การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษาด้าน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
24. มาลี สืบกระแส. (2552). การพัฒนารูปแบบของค์การแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
25. มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2553). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา นอก ระบบโรงเรียน ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
26. เลขธิการสภาการศึกษา. (2548). รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต : พิพิธภัณฑ์ โดย ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ภาพพิมพ์.
27. เลขธิการสภาการศึกษา. (2551ก). รายงานการวิจัยวิธีวิทยาการประเมินความสำเร็จของ การศึกษาเพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพลิน สตูดิโอ จำกัด.

28. _____. (2551ข). *สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ 5 ภูมิภาค รุ่น 1*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย
29. _____. (2553). *แนวทางการพัฒนานโยบายการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
30. _____. (2554). *ยุทธศาสตร์การส่งเสริม การมีส่วนร่วมทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
31. วรฤดี โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
32. ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2551). *พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มแผนงาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
33. _____. (2552). *คัมภีร์ กศน*. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
34. วรฤดี โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
35. ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ. (2550). *พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
36. ส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, สำนักงาน. (2553). *เอกสารนโยบายเพื่อเผยแพร่แนวความคิด การส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน มาตรการสำคัญเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน.
37. ส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, สำนักงาน. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). *สุดยอดแหล่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: รัชสีการพิมพ์.

38. สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 58-66.
39. สมอง โลหิตพิเศษ และ สุนทร สุนันท์ชัย. (2548). *การศึกษาตลอดชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
40. สุทิศ เบ็ญมาศ. (2549). *ทูลทางสังคมและการพัฒนาเยาวชน กรณีศึกษาโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ วัดเกียรติแก้วสามัคคี อำเภอศรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาพัฒนาชุมชน ภาควิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
41. สุพัชรา ศิริณวัฒน์. (2549). *การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาพัฒนาชุมชน ภาควิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
42. สุภางค์ จันทวานิช. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
43. สุมาลี สังข์ศรี. (2546). *รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ.
44. สุมาลี สังข์ศรี. (2548). *การพัฒนาชุมชน เมืองแห่งการเรียนรู้ สำหรับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มพัฒนานโยบายการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและการท่องเที่ยว. สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้.
45. สุวรรณีย์ คำมัน. (2551). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. เอกสารการสัมมนาวิชาการประจำปี 2551 เรื่องสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (เอกสารอัดสำเนา).
46. สุวัฒน์ชัย สวัสดิณณ. (2552). *ทุนทางสังคมกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้ กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ชุมชนมอญบางกระบือ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขา

พัฒนาชุมชน ภาควิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

47. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2551). สังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารครุศาสตร์* 36,2 (พฤศจิกายน 2550-กุมภาพันธ์ 2551).

48. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2554). *อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

49. อรัญ จิตตะเสโน และคณะ. (2556). *หลักและวิธีการบริหารจัดการชุมชน*. เอกสารประกอบการเรียนรู้ชุมชนในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะของศรัทธมภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา. สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

50. อวยพร เรืองตระกูล และคณะ. (2552). *รายงานการพัฒนาดัชนีชี้และเครื่องมือวัดดัชนีชี้ ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติมาตรฐานที่ 2 แนวทางการจัดการศึกษาและมาตรฐานที่ 3 แนวทางการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้*. งานวิจัยจากการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ปีงบประมาณ 2552.

51. Ardictionary. (2008). *ARDictionary* [Online]. Available from: <http://ardictionary.com/Model/5908> [2011, June 10]

52. Candy, J. (2005). *Town Planning for Learning Towns*. Unpublished Doctoral Dissertation, Flinder University.

53. Casey, C. (2006). Towards A Learning Society: A Comparative Analysis of New Zealand and Australian Experiences. *Compare: The British Journal of Comparative Education*, 36(2).343-357.

54. Castro, K. C., and Laszlo, A. (2007). *Fostering A Sustainable Learning Society through Knowledge-Based Development* [Online]. Available from: <http://proques.umi.com> [2011, November 10]

55. Dictionary of Education. (2005). *Dictionary of Education* [Online]. Available from: http://culi.chula.ac.th/eJournal_03/article_09.htm [2011, June 10]
56. Elliott, J. A. (2006). *An Introduction to Sustainable Development*. 3rd ed. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
57. Ergazakis, K., and others. (2006). A Unified Methodological Approach for the Development of Knowledge Cities. *Journal of Knowledge Management* 10, 5.
58. European Council and European Commission. (2010). *Key Competences for a Changing World: Draft 2010 Joint Progress Report of the Council and the Commission on the Implementation of the Education & Training 2010 Work Programme*. Brussels: European Council and European Commission.
- Field, J. (2003). *Social Capital*. New Fetter Lane, London: Routledge.
59. Jarvis, P. (2007). *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society Sociological Perspective*. New York: Routledge.
60. Lantz, A., and Brage, C. A. (2006). *Towards A Learning Society-Exploring the Challenge of Applied Information Literacy through Reality-Based Scenarios* [Online]. Available from: <http://ics.heacademy.ac.uk/italics/vol5-1/pdf/lantz-brage-final> [2011, November 19]
61. Longdo Dict. (2011). *Longdo Dictionary* [Online]. Available from: <http://dict.longdo.com/search/> [2011, November 19]
62. Longworth, N. (2007). *Lifelong Learning Concepts and Contexts*, pp. 182-195. New York: Routledge.
63. Lundvall, B. (2010). Scope, Style, and Theme of Research on Knowledge and Learning Societies. *Springer Science and Business Media*. Aalborg Denmark: Aalborg University.
64. Selwyn, N., Goral, S., and Furlong, J. (2006). *Adult Learning in Digital Age: Information Technology and the Learning Society*. London: Routledge.

65. Su, Ya-Hui. (2007). *The Learning Society as Itself: Lifelong Learning, Individualization of Learning, and Beyond Education* [Online]. Available from:<http://www.eric.ed.gov> [2011, November 20]
66. Thinkexist Dictionary. (2008). *Thinkexist Dictionary* [Online]. Available from:<http://thinkexist.com/dictionary/meaning/model> [2011, June 10]

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนาเชิงลึก

1. ดร. สมบัติ	สุวรรณพิทักษ์
2. ดร.วิรุพห์	นิลโมจน์
3. ดร. ปาน	กิมปี
4. นายองอาจ	วีรภัทรสกุลศึกษา
5. ศาสตราจารย์ ดร. สุมาลี	สังข์ศรี
6. รศ.ดร. นฤมล	ตันธสุรเศรษฐ์
7. รศ.ดร.วิกร	ตังทวูทโฒ
8. อาจารย์ ดร. ภัทรพล	มหาพันธ์
9. ดร. ชลทิตย์	เอี่ยมสำอาง
10. Thomas Kuan	
11. Prof. John A. Henschke	
12. Kathrine Fenton-May	
13. Dr. Ryan Guffy	

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมสนทนากลุ่ม

1. ดร. สมบัติ	สุวรรณพิทักษ์
2. ดร. วิรุฬห์	นิลโมจน์
3. ดร. สมบูรณ์	วราห์บัณฑิตวิทย์
4. ครูสุรินทร์	กิจนิตยชีวี
5. นางภัทรภร	ธรรมวัฒน์
6. นางสุนิชา	บัวทอง
7. ดร. ศรีสว่าง	เลี้ยววาริณ

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

Questions

1. What are the essential philosophy, concept, and principles of lifelong education for learning community mobilization?
And please provide your reason to support your opinion.
2. How do you see knowledge management in developing lifelong education network for learning community mobilization?
3. What are the proper knowledge management strategies for lifelong education network development in the learning communities?
4. What are the implementation guidelines for lifelong education management in the learning community?
5. From your perspectives, please describe the learning community development strategies?
6. What are the learning network groups in the lifelong education management in the learning community?
7. What are the main obstacles/problems in developing a learning community?
And how to resolve those situations effectively?
8. In order to mobilize the effective learning community, what are the key success factors?
9. Any other comments or recommendations on learning community mobilization through lifelong education? (if any)

ภาคผนวก จ

ประมวลภาพการจัดสนทนากลุ่ม

